

**Cynulliad Cenedlaethol Cymru
The National Assembly for Wales**

**Cofnod y Trafodion
The Record of Proceedings**

**Dydd Mercher, 1 Hydref 2008
Wednesday, 1 October 2008**

Cynnwys
Contents

3	Cwestiynau i'r Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol Questions to the Minister for Social Justice and Local Government
17	Cwestiynau i'r Gweinidog dros Dreftadaeth Questions to the Minister for Heritage
38	Sefydlu ac Ethol Pwyllgor Deddfwriaethol Establishment and Election of a Legislative Committee
38	Cwestiynau i Gynrychiolydd Comisiwn y Cynulliad Questions to a Representative of the Assembly Commission
39	Gorchymyn Cymhwysedd Deddfwriaethol Arfaethedig Janet Ryder: Dangos Motiffau a Fflagiau Cenedlaethol ar Blatiau Cofrestru Cerbydau Janet Ryder's Proposed LCO: Displaying National Flags and Motifs on Vehicle Registration Plates
50	Adroddiad yr Is-bwyllgor Datblygu Gwledig ar Dlodi ac Amddifadedd yn y Gymru Wledig The Rural Development Sub-Committee's Report on Poverty and Deprivation in Rural Wales
73	Dadl y Ceidwadwyr Cymreig: Contract Fferylliaeth Welsh Conservatives Debate: Pharmacy Contract
96	Cyfnod Pleidleisio Voting Time
100	Dadl Fer: Dyfodol y Gwasanaeth Carchardai yng Nghymru Short Debate: The Future of the Prison Service in Wales

Yn y golofn chwith, cofnodwyd y trafodion yn yr iaith y llefarwyd hwy ynnddi yn y Siambr.
Yn y golofn dde, cynhwyswyd cyfieithiad o'r areithiau hynny.

In the left-hand column, the proceedings are recorded in the language in which they were spoken in the Chamber. In the right-hand column, a translation of those speeches has been included.

*Cyfarfu'r Cynulliad am 1.30 p.m. gyda'r Llywydd (Dafydd Elis-Thomas) yn y Gadair.
The Assembly met at 1.30 p.m. with the Presiding Officer (Dafydd Elis-Thomas) in the Chair.*

Y Llywydd: Galwaf y Cynulliad i drefn.

The Presiding Officer: I call the Assembly to order.

Cwestiynau i'r Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol Questions to the Minister for Social Justice and Local Government

Local Government Reorganisation

Q1 Jenny Randerson: Will the Minister make a statement on local government reorganisation? OAQ(3)0468(SJL)

The Minister for Social Justice and Local Government (Brian Gibbons): I have no plans to reorganise local government. I expect to see local authorities working collaboratively to improve services to the Welsh public.

Jenny Randerson: Last week you unveiled the Proposed Local Government (Wales) Measure, but made no reference to local service boards, which have been touted as an alternative to local government reorganisation. After the experience we had yesterday, when the Minister for Health and Social Services unveiled a plan that went totally contrary to consultation responses, can you assure us that there will be proper and meaningful consultation ahead of any local government reorganisation, both with residents and the councils concerned? Can we be assured that there is no secret grand plan for local reorganisation sitting in Transport House at this moment?

Brian Gibbons: There is no grand plan, and there is no not-so-grand plan, either.

Jenny Randerson: I am reassured to hear that. As you will know, there is a great deal of talk that Labour eventually intends to reorganise local government. Your proposed Measure introduces new powers of intervention with local government. Will you take this opportunity to give us more detail about when you will use those powers? You cited a few examples of local service failures,

Ad-drefnu Llywodraeth Leol

C1 Jenny Randerson: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am ad-drefnu llywodraeth leol? OAQ(3)0468(SJL)

Y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol (Brian Gibbons): Nid oes gennyf gynlluniau i ad-drefnu llywodraeth leol. Disgwyliaf weld awdurdodau lleol yn cydweithio er mwyn gwella gwasanaethau i'r cyhoedd yng Nghymru.

Jenny Randerson: Yr wythnos diwethaf cyhoeddasoch y Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) Arfaethedig, ond ni chyfeiriasoch at fyrddau gwasanaethau lleol sydd wedi eu hybu fel dewis arall yn hytrach nag ad-drefnu llywodraeth leol. Ar ôl y profiad a gawsom ddoe, pan gyhoeddodd y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol gynllun a oedd yn gwbl groes i ymatebion i'r ymgynghoriad, a allwch ein sicrhau y bydd ymgynghoriad priodol ac ystyrlon cyn unrhyw ad-drefnu ym maes llywodraeth leol, gyda thrigolion yn ogystal â'r cynghorau dan sylw? A allwn fod yn dawel ein meddwl nad oes cynllun mawr cudd ar y gweill ar hyn o bryd yn Transport House ar gyfer ad-drefnu lleol?

Brian Gibbons: Nid oes cynllun mawr, ac nid oes cynllun bach, ychwaith.

Jenny Randerson: Mae clywed hynny'n gysur mawr imi. Fel y gwyddoch, mae cryn siarad bod Llafur yn y pen draw yn bwriadu ad-drefnu llywodraeth leol. Mae eich Mesur arfaethedig yn cyflwyno pwerau ymyrryd newydd gyda llywodraeth leol. A wnewch chi fanteisio ar y cyfle hwn i roi mwy o fanylion inni ynghylch pryd y byddwch yn defnyddio'r pwerau hynny? Nodwyd rhai

none of which came up to the level at which central Government should be intervening in local affairs. Can we have an assurance that you will not force a one-size-fits-all template upon local councils, and take another step on the road to a centralised socialist state in Wales?

Brian Gibbons: I feel as if I have stepped into the US Congress and am listening to Republican worries about the conversion of George W. Bush to socialism. The whole purpose of the proposed Measure that we announced last week was to address issues of service failure where organisations do not demonstrate improvement. However, the ethos and spirit of the proposed Measure is that local authorities are, first and foremost, responsible for their own governance, and their own improvement arrangements. Any intervention or direction from the Assembly Government would only happen in the context of a local authority's failure to meet its improvement responsibilities.

David Lloyd: Social services, as we all know, are part of local government, and the Minister will be aware that there are currently talks about reorganising the national health service in Wales. What input has there been from the local government portfolio into the future placement of social services—whether they stay within local government, or become part of the new NHS bodies?

Brian Gibbons: We have had no discussions along those lines. My colleague Gwenda Thomas is the Deputy Minister for Social Services, and I have had no discussions with her, or with the Minister for Health and Social Services, Edwina Hart, in relation to the location of social services at this juncture.

Nick Ramsay: I was relieved to hear in your answer to Jenny Randerson that you ruled out the possibility of there being any sort of grand, or five-year, plan for reorganisation of local government. I want to pick up that thread started by Jenny Randerson, because it

enghreifftiau gennych o fethiannau mewn gwasanaethau lleol na chyrrhaeddodd yr un ohonynt y lefel lle y dylai'r Llywodraeth ganolog fod yn ymyrryd mewn materion lleol. A allwn fod yn dawel ein meddwl na fyddwch yn gorfodi templed un maint yn gweddu i bawb ar gynghorau lleol, ac yn cymryd cam arall ar y ffordd at wladwriaeth sosialaidd ganoledig yng Nghymru?

Brian Gibbons: Teimlaf fel pe bawn wedi camu i Gyngres UDA a'm bod yn gwranddo ar bryderon Gweriniaethwyr am dröedigaeth George W. Bush at sosialaeth. Holl ddiben y Mesur arfaethedig a gyhoeddwyd gennym yr wythnos diwethaf oedd mynd i'r afael â materion methiant gwasanaethau lle nad yw sefydliadau'n dangos eu bod yn gwella. Fodd bynnag, ethos ac ysbryd y Mesur arfaethedig yw bod awdurdodau lleol, yn bennaf oll, yn gyfrifol am eu trefniadau llywodraethu eu hunain, a'u trefniadau gwella eu hunain. Dim ond yng nghyd-destun methiant awdurdod lleol i fodloni ei gyfrifoldebau gwella y byddai ymyriad neu gyfarwyddyd gan Lywodraeth y Cynulliad yn digwydd.

David Lloyd: Mae gwasanaethau cymdeithasol, fel y gwyddom i gyd, yn rhan o lywodraeth leol, a bydd y Gweinidog yn ymwybodol fod trafodaethau'n digwydd ar hyn o bryd ynghylch ad-drefnu'r gwasanaeth iechyd gwladol yng Nghymru. Pa gyfraniad a gafwyd o'r portffolio llywodraeth leol i leoliad gwasanaethau cymdeithasol yn y dyfodol—a fyddant yn aros o fewn llywodraeth leol, ynteu'n dod yn rhan o'r cyrff GIG newydd?

Brian Gibbons: Nid ydym wedi cael dim trafodaethau ar hyd y llinellau hynny. Fy nghyd-Weinidog, Gwenda Thomas, yw'r Dirprwy Weinidog dros Wasanaethau Cymdeithasol, ac nid wyf wedi cael dim trafodaethau gyda hi, na chyda'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol, Edwina Hart, yng nghyswllt lleoliad gwasanaethau cymdeithasol hyd yn hyn.

Nick Ramsay: Yr oeddwn yn falch clywed yn eich ateb i Jenny Randerson eich bod wedi diystyru posibilrwydd cael unrhyw fath o gynllun mawr, neu gynllun pum mlynedd, ar gyfer ad-drefnu llywodraeth leol. Hoffwn ailafael yn y trywydd hwnnw a ddechreuodd

is important and there clearly is much concern about it. Do you categorically rule out reorganisation of local government over the next five years?

Brian Gibbons: I cannot speak about anything beyond 2011, because this Assembly only has three years left to run, so what happens beyond 2011 is not for me to say. However, it is important to emphasise that a major reform agenda is facing local government in Wales, even though the Assembly Government is not proposing any reorganisation of local government along the lines that we have seen in the health service. That reform agenda is based on delivering improved public services. So, if the message were that this was business as usual, that is certainly not the case. The purpose of the proposed Measure is to give local government greater flexibility and the capacity to address service failure. Local service boards and the whole post-Beecham agenda are about service improvement. So, there is a radical programme of reform out there, but the issue is service improvement and not administrative reorganisation.

Nick Ramsay: Clearly the emphasis at the moment, certainly with this proposed Measure, is on the improvement of public services. I have to say that parts of the proposed Measure read a little like Article 16 of the French constitution, which gives a lot of power to the Government; that is not necessarily the way that we want to go in Wales.

There is a lot more stick than carrot in this proposed Measure. If, at the end of the day, it does not deliver the sort of changes and improvements in public services that you seek, would you then countenance a reorganisation of local government in Wales?

Brian Gibbons: The priority has to be service improvement and, in the context of local government, there is no doubt that, if we started talking about reorganising local government in administrative terms, the eye would definitely be taken off the service

Jenny Randerson, oherwydd y mae'n bwysig ac y mae'n amlwg bod llawer o bryderon yn ei gylch. A ydych yn bendant yn diystyru ad-drefnu llywodraeth leol dros y pum mlynedd nesaf?

Brian Gibbons: Ni allaf siarad am ddim y tu hwnt i 2011, gan mai dim ond tair blynedd sydd gan y Cynulliad hwn ar ôl, felly, nid fy lle i yw dweud beth fydd yn digwydd ar ôl 2011. Fodd bynnag, mae'n bwysig pwysleisio bod agenda ddiwygio fawr yn wynebu llywodraeth leol yng Nghymru, er nad yw Llywodraeth y Cynulliad yn cynnig dim cynlluniau ad-drefnu llywodraeth leol tebyg i hynny yr ydym wedi'i weld yn y gwasanaeth iechyd. Mae'r agenda ddiwygio honno'n seiliedig ar ddarparu gwasanaethau cyhoeddus gwell. Felly, os oedd y neges yn awgrymu bod pethau'n mynd yn eu blaen fel arfer, nid yw hynny'n wir o gwbl. Diben y Mesur arfaethedig yw rhoi mwy o hyblygrwydd i lywodraeth leol a'r gallu i fynd i'r afael â methiant gwasanaethau. Mae byrddau gwasanaethau lleol a'r holl agenda ar ôl adroddiad Beecham yn ymwneud â gwella gwasanaethau. Felly, mae rhaglen ddiwygio radical ar gael, ond gwella gwasanaethau sy'n bwysig, ac nid ad-drefnu gweinyddiaeth.

Nick Ramsay: Yn amlwg yr hyn sy'n bwysig ar hyn o bryd, yn enwedig gyda'r Mesur arfaethedig hwn, yw gwella gwasanaethau cyhoeddus. Mae'n rhaid imi ddweud bod darllen rhannau o'r Mesur arfaethedig yn debyg i ddarllen Erthygl 16 o gyfansoddiad Ffrainc, sy'n rhoi llawer o bŵer i'r Llywodraeth; nid dyna'r ffordd yr ydym am fynd o reidrwydd yng Nghymru.

Mae llawer mwy o gosbau nag abwyd yn y Mesur arfaethedig hwn. Os nad yw, yn y pen draws yn darparu'r math o newidiadau a gwelliannau y ceisiwch eu darparu mewn gwasanaethau cyhoeddus, a fydddech wedyn yn cefnogi ad-drefnu llywodraeth leol yng Nghymru?

Brian Gibbons: Mae'n rhaid i wella gwasanaethau fod yn flaenoriaeth, ac yng nghyd-destun llywodraeth leol nid oes amheuaeth, pe baem yn dechrau siarad am ad-drefnu llywodraeth leol o ran gweinyddiaeth, y byddem yn sicr o roi llai o

improvement agenda. That is logical and understandable. So, the message is clear: yes, a radical and major programme of reform is needed, but that reform is about service improvement and service delivery and not about other things that will divert local government away from delivering that improvement in local services. I am scheduled to release the performance outcomes from local government later this week and all of us look forward to seeing the local government data unit's report on local government improvement. However, I think that that has to be the emphasis—let us put to bed, once and for all, local government reorganisation and let us concentrate on service improvement.

Child Poverty

Q2 Val Lloyd: Will the Minister give an update on Welsh Assembly Government initiatives aimed at tackling child poverty in Wales? OAQ(3)0464(SJL)

Brian Gibbons: There are a wide range of Assembly Government initiatives to tackle child poverty in Wales, including Flying Start, Cymorth, the £75 million Genesis programme and the £45 million Want to Work programme and the Assembly Government financial inclusion strategy, to mention a few. All of them contribute to meeting our objectives to eradicate child poverty in Wales.

Val Lloyd: A report issued in June 2008 by the Department for Work and Pensions, indicated that 29 per cent of children in Wales are living in households with relative income poverty and there is a strong correlation between poverty and underachievement, with children from low-income households being less likely to fulfil their potential and continue their education beyond the age of 16 than those from areas of socioeconomic affluence. However, too often the word 'poverty' is predominantly understood to be applicable to communities that are far removed from our own, so, socially, the ramifications of this are not

flaenoriaeth i'r agenda gwella gwasanaethau. Mae hynny'n rhesymegol ac yn ddealladwy. Felly, mae'r neges yn glir: oes, mae angen rhaglen ddiwygio radical a phwysig, ond mae'r diwygio hwnnw'n ymwneud â gwella gwasanaethau a darparu gwasanaethau, ac nid am bethau eraill a fydd yn dargyfeirio llywodraeth leol oddi wrth ddarparu'r gwelliant hwnnw mewn gwasanaethau lleol. Yr wyf yn bwriadu cyhoeddi'r canlyniadau perfformiad gan lywodraeth leol yn ddiweddarach yn ystod yr wythnos hon, ac yr ydym i gyd yn edrych ymlaen at weld adroddiad yr uned ddata llywodraeth leol ar wella llywodraeth leol. Fodd bynnag, credaf ei bod yn rhaid pwysleisio hynny—gadewch inni roi'r gorau i drafod ad-drefnu llywodraeth leol unwaith ac am byth, a chanolbwyntio ar wella gwasanaethau.

Tlodi Plant

C2 Val Lloyd: A wnaiff y Gweinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf am gynlluniau Llywodraeth Cynulliad Cymru sy'n anelu at fynd i'r afael â thlodi plant yng Nghymru? OAQ(3)0464(SJL)

Brian Gibbons: Mae yna amrywiaeth eang o fentrau Llywodraeth y Cynulliad i fynd i'r afael â thlodi plant yng Nghymru, gan gynnwys Dechrau'n Deg, Cymorth, y rhaglen Genesis gwerth £75 miliwn, a'r rhaglen Yn Awyddus i Weithio gwerth £45 miliwn a strategaeth cynhwysiant ariannol Llywodraeth y Cynulliad, i enwi dim ond rhai ohonynt. Mae pob un ohonynt yn cyfrannu at gyflawni ein hamcanion, sef dileu tlodi plant yng Nghymru.

Val Lloyd: Nodai adroddiad a gyhoeddwyd ym mis Mehefin 2008 gan yr Adran Gwaith a Phensiynau fod 29 y cant o blant yng Nghymru yn byw mewn cartrefi lle mae tlodi incwm cymharol, ac mae cysylltiad cryf rhwng tlodi a thangyflawni, a phlant o gartrefi incwm isel yn llai tebygol o gyflawni eu potensial a pharhau eu haddysg y tu hwnt i 16 oed na'r rheini o ardaloedd cymdeithasol-economaidd cefnog. Fodd bynnag, caiff y gair 'tlodi' yn rhy aml ei ystyried yn bennaf fel gair sy'n berthnasol i gymunedau gwahanol iawn i'n cymunedau ni. Felly, yn gymdeithasol ni ddeallir goblygiadau hyn bob amser gan y rheini yr effeithir arnynt

always understood by those who are most affected. Therefore, it follows that, before we can tackle child poverty fully, we need to increase awareness of what child poverty means for our communities and the implications that this has for future achievement of personal development. What is your department doing in that specific field?

1.40 p.m.

Brian Gibbons: We cannot underestimate the importance of poverty in the context of income. Clearly, if we do not address income poverty, we are not going to tackle poverty at all. However, if we restrict our definition of poverty to the narrow income sense, and do not address the broader range of life opportunities for children, we will not see the eradication of child poverty here in Wales. That is why so many of the programmes that we are putting forward affect children, whether that is to do with road safety, the drugs and alcohol strategy that I launched this morning, work going on through the Department for the Economy and Transport to promote job opportunities, or announcements by the Department for Children, Education, Lifelong Learning and Skills in relation to childcare. We really have to be able to address the full range of factors that affect children's future prospects as well as making sure that their families have money in their pockets.

Mark Isherwood: As you are probably aware, Minister, a report this week by the Campaign to End Child Poverty says that some 297,000 children in Wales live in a low income household, which it defines as families in poverty or working families who are struggling to get by. We know from Government figures that, in 24 of Wales's 40 constituencies, the number of children in families that are living on out-of-work benefits exceeds the UK average of 20 per cent.

The Campaign to End Child Poverty states that, if the UK Government does not address this situation through tax and benefit in the next budget, plans to reduce child poverty

fwyaf. Mae'n dilyn felly, cyn y gallwn fynd i'r afael â thlodi plant yn llwyr, fod angen inni gynyddu ymwybyddiaeth o'r hyn a olygir wrth dlodi plant i'n cymunedau, a goblygiadau hyn ar gyfer cyflawni datblygiad personol yn y dyfodol. Beth y mae eich adran yn ei wneud yn y maes penodol hwnnw?

Brian Gibbons: Ni allwn ddiystyru pwysigrwydd tlodi yng nghyd-destun incwm. Yn amlwg, os nad awn i'r afael â thlodi incwm, nid ydym yn mynd i'r afael â thlodi o gwbl. Fodd bynnag, os ydym yn cyfyngu ein diffiniad o dlodi i'r ystyr incwm gyfyng, ac os nad awn i'r afael â'r amrywiaeth ehangach o gyfleoedd bywyd i blant, ni chaiff tlodi plant ei ddileu yma yng Nghymru. Dyna pam mae cynifer o'r rhaglenni yr ydym yn eu rhoi ar waith yn effeithio ar blant, pa un a ydynt yn ymwneud â diogelwch ar y ffyrdd, y strategaeth gyffuriau ac alcohol a lansiais y bore yma, y gwaith a wneir drwy Adran yr Economi a Thrafnidiaeth i hyrwyddo cyfleoedd swyddi, neu gyhoeddiadau gan yr Adran dros Blant, Addysg, Dysgu Gydol Oes a Sgiliau yng nghyswllt gofal plant. Mae'n rhaid inni allu mynd i'r afael â'r amrywiaeth eang o ffactorau sy'n effeithio ar ragolygon plant ar gyfer y dyfodol yn ogystal â sicrhau bod gan eu teuluoedd arian yn eu pocedi.

Mark Isherwood: Fel y gwyddoch, fwy na thebyg, Weinidog, mae adroddiad a gyhoeddwyd yr wythnos hon gan yr Ymgyrch i roi Terfyn ar Dlodi Plant yn dweud bod tua 297,000 o blant yng Nghymru yn byw mewn cartref incwm isel, y mae'n ei ddiffinio fel teulu sy'n byw mewn tlodi neu deulu sy'n gweithio ond yn cael trafferth cael dau ben llinyn ynghyd. Gwyddom o ffigurau'r Llywodraeth fod nifer y plant, mewn 24 o etholaethau o'r 40 etholaeth yng Nghymru, mewn teuluoedd sy'n byw ar fudd-daliadau allan o waith 20 y cant yn uwch na chyfartaledd y DU.

Mae'r Ymgyrch i roi Terfyn ar Dlodi Plant yn dweud, os nad aiff Llywodraeth y DU i'r afael â'r sefyllfa hon drwy drethi a budd-daliadau yn y gyllideb nesaf, y bydd y

will fail. The response from the Scottish Government has been to endorse that statement, saying that its powers to tackle this problem are restricted. How, therefore, can you respond to this in partnership with the UK Government? What representations are you making to it to support the concerns raised by the Campaign to End Child Poverty so that cross-governmental working can deliver this in a way that the Assembly Government alone cannot?

Brian Gibbons: The fact that, since 1997, 100,000 children in Wales are no longer in absolute poverty is a tribute to the good work that has been done by Governments in the United Kingdom and Wales over the last decade or so. I hope that you will join me in congratulating the Government in Westminster and the Government in Cardiff on achieving that excellent progress.

Equally, the UK Government has announced in the most recent series of budgets an extra £950 million to be targeted at tackling child poverty. It estimates that it will take 0.5 million children out of poverty. There are one or two more budgets to go before 2010, and it is hoped that the relevant resources will be put in place. Formal arrangements are now in place between the UK Government and the devolved administrations through which experience in tackling child poverty is shared so that we all learn from best practice, no matter what part of the United Kingdom we live in.

Y Llywydd: Tynnwyd cwestiwn 3, OAQ(3)0480(SJL), yn ôl.

Substance Misuse Strategy

Q4 Leanne Wood: Will the Minister give an update on the substance misuse strategy? OAQ(3)0450(SJL)

Brian Gibbons: This is a timely question, as I launched the strategy, 'Working Together to Reduce Harm', earlier today. A copy has been sent to all Assembly Members. Hopefully, I will also be publishing my

cynlluniau i leihau tlodi plant yn methu. Mae Llywodraeth yr Alban wedi ymateb i hyn drwy gefnogi'r datganiad hwnnw, gan ddweud bod ei phwerau i fynd i'r afael â'r broblem hon yn gyfyngedig. Sut, felly, y gallwch ymateb i hyn mewn partneriaeth â Llywodraeth y DU? Pa sylwadau yr ydych yn eu gwneud i gefnogi'r pryderon a godwyd gan yr Ymgyrch i roi Terfyn ar Dlodi Plant fel y gall gweithio ar draws llywodraethau ddarparu hyn mewn ffordd na all Llywodraeth y Cynulliad ei gwneud ar ei phen ei hun?

Brian Gibbons: Mae'r ffaith nad yw 100,000 o blant yng Nghymru er 1997 bellach yn byw mewn tlodi absoliwt yn deyrnged i'r gwaith da y mae Llywodraethau yng Nghymru ac yn y DU wedi'i wneud dros y degawd diwethaf. Gobeithio yr ymunwch â mi i longyfarch y Llywodraeth yng Nghaerdydd a'r Llywodraeth yn San Steffan am gyflawni'r cynnydd ardderchog hwnnw.

Yn yr un modd, mae Llywodraeth y DU wedi cyhoeddi yn y cyfresi diweddaraf o gyllidebau y rhoddir £950 miliwn ychwanegol i dargedu mynd i'r afael â thlodi plant. Mae'n amcangyfrif y bydd yn codi 0.5 miliwn o blant allan o dlodi. Mae un neu ddwy gyllideb arall i ddigwydd cyn 2010, a gobeithir y rhoddir yr adnoddau perthnasol ar waith. Mae trefniadau ffurfiol yn awr ar waith rhwng Llywodraeth y DU a'r gweinyddiaethau datganoledig y rhennir y profiad o fynd i'r afael â thlodi plant â hwy, er mwyn inni i gyd ddysgu o arfer gorau, pa bynnag ran o'r Deyrnas Unedig yr ydym yn byw.

The Presiding Officer: Question 3, OAQ(3)0480(SJL), has been withdrawn.

Strategaeth Camddefnyddio Sylweddau

C4 Leanne Wood: A wnaiff y Gweinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf am y strategaeth camddefnyddio sylweddau? OAQ(3)0450(SJL)

Brian Gibbons: Mae hwn yn gwestiwn amserol, gan imi lansio'r strategaeth 'Gweithio Gyda'n Gilydd i Leihau Niwed', yn gynharach heddiw. Anfonwyd copi at holl Aelodau'r Cynulliad. Gobeithiaf hefyd

annual report on the progress against delivering on the substance misuse agenda in the coming month.

Leanne Wood: I welcome the publication of the strategy, but do you agree that we do not have the powers in the Assembly to really get to grips with the problems associated with problematic substance use? One commitment in 'One Wales' is to adopt one of the pilot programmes currently running in England that run along the Zurich model. I am sure that you are aware, Minister, that Zurich has seen an 82 per cent reduction in the number of new heroin users. We really could do with adopting a similar policy here. Can you give us an update on where we are on that 'One Wales' commitment?

Brian Gibbons: We have asked the National Public Health Service for Wales to look at international experience with regard to drug injecting rooms. When the National Public Health Service for Wales undertakes that assessment, the advisory group on substance misuse will be asked to give advice to me, as Assembly Minister, to inform me of the options that are available to be explored.

Jonathan Morgan: Minister, you will be aware that the local health boards are currently responsible for commissioning the enhanced services part of the pharmacy contract, which allows for substance misuse services to be provided in parts of Wales where they feel that that is necessary. The restructuring of the NHS, with the powers and responsibilities of local health boards being dispersed throughout other NHS bodies, throws up the question of how these services will be provided, particularly where we use community pharmacies to provide those services. Have you held any discussions with the Minister for Health and Social Services about where those services will lie, and what level of resources could be given to enhance those services? People will not want to see those services being lost, particularly where they have been of benefit.

gyhoeddi fy adroddiad blynyddol ar y cynnydd yn erbyn cyflwyno'r agenda ar gamddefnyddio sylweddau yn ystod y mis nesaf.

Leanne Wood: Croesawaf gyhoeddi'r strategaeth, ond a ydych yn cytuno nad oes gennym bwerau yn y Cynulliad i fynd i'r afael yn wirioneddol â'r problemau sy'n gysylltiedig â phroblem chamddefnyddio sylweddau? Un o ymrwymadau 'Cymru'n Un' yw mabwysiadu un o'r rhaglenni peilot sydd ar waith yn Lloegr ar hyn o bryd, tebyg i'r model Zurich. Yr wyf yn siŵr eich bod yn ymwybodol, Weinidog, fod Zurich wedi gweld gostyngiad o 82 y cant yn nifer y defnyddwyr heroin newydd. Byddai mabwysiadu polisi tebyg yma'n fuddiol iawn. A allwch roi'r wybodaeth ddiweddaraf inni am ein sefyllfa o ran yr ymrwymiad 'Cymru'n Un' hwnnw?

Brian Gibbons: Yr ydym wedi gofyn i Wasanaeth Iechyd Cyhoeddus Cenedlaethol Cymru ystyried profiad rhyngwladol yng nghyswllt ystafelloedd chwistrellu cyffuriau. Pan wneir yr asesiad hwnnw gan Wasanaeth Iechyd Cyhoeddus Cenedlaethol Cymru, gofynnir i'r grŵp cynghori ar gamddefnyddio sylweddau roi cyngor i mi, fel Gweinidog Cynulliad, i roi gwybod imi am y dewisiadau sydd ar gael i'w harchwilio.

Jonathan Morgan: Weinidog, gwyddoch mai'r byrddau iechyd lleol sy'n gyfrifol am gomisiynu'r rhan gwasanaethau estynedig yn y contract fferylliaeth ar hyn o bryd. Mae hynny'n caniatáu i wasanaethau camddefnyddio sylweddau gael eu darparu yn y rhannau hynny o Gymru lle y mae eu hangen yn eu tyb hwy. Bydd ailstrwythuro'r GIG, a phwerau a chyfrifoldebau byrddau iechyd lleol yn cael eu gwasgaru i gyrff eraill y GIG, yn codi'r cwestiwn canlynol: Sut y bydd y gwasanaethau hyn yn cael eu darparu, yn enwedig pan fyddwn yn defnyddio fferyllfeydd cymunedol i ddarparu'r gwasanaethau hynny? A ydych wedi cael unrhyw drafodaethau gyda'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol ynghylch beth fydd hanes y gwasanaethau hynny, a faint o adnoddau y gellid eu rhoi i wella'r gwasanaethau hynny? Ni fydd pobl am weld y gwasanaethau hynny'n cael eu colli, yn enwedig lle maent wedi bod yn

fuddiol.

Brian Gibbons: That is a very important point. I have held a range of discussions with the Minister for health on this issue, and we are working up a new integrated model of alcohol and substance misuse delivery that will reflect the strength of local working and acknowledge the changes that have taken place in the national health service. It will be an innovative way to reconfigure the service, and it will also be fit for purpose along the lines suggested in your question.

Brian Gibbons: Mae hwnnw'n bwynt pwysig iawn. Yr wyf wedi cael ystod o drafodaethau gyda'r Gweinidog dros Iechyd ynghylch y mater hwn, ac yr ydym wrthi'n llunio model integredig newydd ar gyfer darpariaeth yng nghyswllt camddefnyddio alcohol a sylweddau. Bydd y model hwnnw'n adlewyrchu cryfder gweithio'n lleol ac yn cydnabod y newidiadau sydd wedi digwydd yn y gwasanaeth iechyd gwladol. Bydd yn ffordd arloesol o ad-drefnu'r gwasanaeth, a bydd hefyd yn addas at y dibenion a grybwyllwyd gennych yn eich cwestiwn.

Advice Services

Q5 Chris Franks: Will the Minister make a statement on the advice services provided by the voluntary sector? OAQ(3)0449(SJL)

Brian Gibbons: Third sector organisations such as Citizens Advice and Shelter Cymru are valuable partners in delivering advice services across Wales. We are working with them, the Legal Services Commission and local authorities to influence how the Legal Services Commission in Wales develops its proposals to make legal rights a reality.

Chris Franks: Should individual authorities decide to withdraw from the proposed community legal advice networks, will you give assurances that the One Wales Government will remain neutral?

Brian Gibbons: We cannot be entirely neutral because, as you probably know, some of the services are commissioned by the Welsh Assembly Government, particularly the housing advice services. However, the Assembly Government is taking a keen interest in developing 'Making Legal Rights a Reality in Wales', because we have major concerns about having a sustainable advice structure in place following the tendering process. Therefore, the Assembly Government is maintaining close contact with the Legal Services Commission to ensure that, whatever we gain from the Making Legal Rights a Reality strategy, we

Gwasanaethau Cynghori

C5 Chris Franks: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am y gwasanaethau cynghori a ddarperir gan y sector gwirfoddol? OAQ(3)0449(SJL)

Brian Gibbons: Mae mudiadau trydydd sector megis Cyngor ar Bopeth a Shelter Cymru yn bartneriaid gwerthfawr wrth ddarparu gwasanaethau cynghori ledled Cymru. Yr ydym yn gweithio gyda hwy, y Comisiwn Gwasanaethau Cyfreithiol ac awdurdodau lleol i ddylanwadu ar y modd y mae Comisiwn Gwasanaethau Cyfreithiol Cymru yn datblygu ei gynigion i wireddu hawliau cyfreithiol.

Chris Franks: Petai awdurdodau unigol yn penderfynu tynnu'n ôl o'r rhwydweithiau cyngor cyfreithiol cymunedol arfaethedig, a rowch chi sicrwydd y bydd Llywodraeth Cymru'n Un yn dal yn niwtral?

Brian Gibbons: Ni allwn fod yn gwbl niwtral oherwydd, fel y gwyddoch, yr wyf yn siŵr, mae rhai o'r gwasanaethau'n cael eu comisiynu gan Lywodraeth Cynulliad Cymru, y gwasanaethau sy'n rhoi cyngor ar dai yn arbennig. Fodd bynnag, mae gan Lywodraeth y Cynulliad gryn ddiddordeb ym mhroses datblygu 'Gwneud Hawliau Cyfreithiol yn Realiaeth yng Nghymru', oherwydd yr ydym yn pryderu'n fawr am sefydlu strwythur cynghori cynaliadwy yn dilyn y broses dendro. Felly, mae Llywodraeth y Cynulliad yn cadw cysylltiad agos â'r Comisiwn Gwasanaethau Cyfreithiol er mwyn sicrhau na fyddwn, beth bynnag a

do not lose more by inadvertent consequences.

Andrew R.T. Davies: Minister, I was going to ask you about the security of local government and its current configuration in Wales, because I recently met people from the Vale Centre for Voluntary Services, who told me how important their relationship is with local authorities for the provision of services. It is important that the continuity of that relationship be safeguarded. However, you touched on that in your response to earlier questions, so that issue has been flogged to death. How do you monitor the continuity of the services provided by local authorities to voluntary sector providers across Wales, given that you are the Minister responsible? One of the 'One Wales' commitments is to enhance service provision through the voluntary sector, but my impression was that of a great disparity in the links between authorities and voluntary sector providers across Wales.

1.50 p.m.

Brian Gibbons: That is a fair point, in that good practice in virtually all areas across Wales is unevenly distributed. A big challenge is to have consistently good performance across local authorities rather than variable performance. A number of arrangements are in place to monitor the situation, most particularly the establishment of the Third Sector Partnership Council, which I chair, where the main stakeholders of the third sector come together regularly and meet me, as Minister.

One of the items on the agenda of the partnership council every year is a report from the Wales Council for Voluntary Action on the relationships between the third sector at a local government level and local government bodies themselves. That particular item always generates a lot of discussion and information for me and my officials to follow up through the various bilateral channels that we have with colleagues in local government.

Fair Access to Post Offices

enillwn drwy'r strategaeth Gwneud Hawliau Cyfreithiol yn Realaeth, yn colli mwy drwy ganlyniadau anfwriadol.

Andrew R.T. Davies: Weinidog, yr oeddwn am eich holi am ddiogelwch llywodraeth leol a'i ffurfweddiad yng Nghymru ar hyn o bryd, oherwydd yn ddiweddar cyfarfûm â phobl o Ganolfan Gwasanaethau Gwirfoddol y Fro, a ddywedodd wrthyf mor bwysig yw eu perthynas ag awdurdodau lleol ar gyfer darparu gwasanaethau. Mae'n bwysig diogelu parhad y berthynas honno. Fodd bynnag, soniech am hynny yn eich ateb i gwestiynau blaenorol, felly, mae'r mater hwnnw wedi'i dreulio'n ddim. Sut yr ydych yn monitro parhad y gwasanaethau a ddarperir gan awdurdodau lleol i ddarparwyr trydydd sector ledled Cymru, gan mai chi yw'r Gweinidog sy'n gyfrifol am hynny? Un o ymrwymadau 'Cymru'n Un' yw gwella darparu gwasanaethau drwy'r sector gwirfoddol, ond yr argraff a gefais oedd bod gwahaniaeth gwirioneddol yn y cysylltiadau rhwng darparwyr yn y sector gwirfoddol ac awdurdodau lleol yng Nghymru.

Brian Gibbons: Mae hwnnw'n sylw teg, sef bod arfer da yn anghyson drwy Gymru gyfan bron. Un her fawr yw cael perfformiad da a chyson ym mhob awdurdod lleol yn hytrach na pherfformiad amrywiol. Mae nifer o drefniadau ar waith i fonitro'r sefyllfa, yn fwyaf penodol sefydlu Cyngor Partneriaeth y Trydydd Sector—yr wyf yn gadeirydd ar y Cyngor hwnnw—lle mae prif randdeiliaid y trydydd sector yn dod ynghyd yn rheolaidd ac yn cyfarfod â mi, fel Gweinidog.

Un o'r eitemau sydd ar agenda'r cyngor partneriaeth bob blwyddyn yw adroddiad gan Gyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru am y berthynas rhwng y trydydd sector ar lefel llywodraeth leol a chyrrff llywodraeth leol eu hunain. Mae'r eitem honno bob amser yn ennyn cryn drafodaeth ac yn cynhyrchu llawer o wybodaeth i mi ac i'm swyddogion fynd ar eu trywydd drwy'r amrywiol sianelau dwyochrog sydd gennym gyda chydweithwyr mewn llywodraeth leol.

Mynediad Teg at Swyddfeydd Post

Q6 The Leader of the Opposition (Nick Bourne): Will the Minister outline the Welsh Assembly Government's plans to ensure fair access to post offices in Wales? OAQ(3)0470(SJL)

The Deputy Minister for Regeneration (Leighton Andrews): Policy on post offices is non-devolved. In determining closures, Post Office Ltd works within access criteria agreed by the UK Government. The Welsh Assembly Government made representations on those criteria, which included continued access for communities losing a permanent post office through mobile or other outreach services.

Nick Bourne: I thank the Deputy Minister for that rather standard response about the fact that this is non-devolved, which is certainly true. However, he will be aware of the strength of feeling in the Assembly about this issue. Indeed, he has been given this brief, so clearly there is some responsibility.

We have just seen the closure of up to 250 branches across Wales in the latest tranche of closures. The Labour Government at Westminster is the sole shareholder in the Post Office. A further 320 post offices have closed in Wales since 1999, which account for around a third of the network. In my area, I have seen really good post offices and businesses go to the state, namely Brechfa and Llanwrda in Carmarthenshire, Talybont in Meirionnydd, where the village shop is threatened, Evenjobb in Brecon and Radnorshire, and Penparc in Ceredigion. This is all as nothing when compared with the threat to the remainder of the network if the post office card account is lost. That would mean even more closures, as I am sure the Minister would acknowledge. What representations is the Deputy Minister making about that, because if that goes, the network goes? We will cease to have a viable network of post offices in Wales and the United Kingdom. Therefore, what representations is he making to the Westminster Government on these issues,

C6 Arweinydd yr Wrthblaid (Nick Bourne): A wnaiff y Gweinidog amlinellu cynlluniau Llywodraeth Cynulliad Cymru i sicrhau mynediad teg at swyddfeydd post yng Nghymru? OAQ(3)0470(SJL)

Y Dirprwy Weinidog dros Adfywio (Leighton Andrews): Nid yw polisi ar swyddfeydd post wedi'i ddatganoli. O ran penderfynu ynglŷn â chau swyddfeydd post, mae Swyddfa'r Post Cyf yn gweithio o fewn meini prawf mynediad y cytunwyd arnynt gan Lywodraeth y DU. Gwnaeth Llywodraeth Cynulliad Cymru sylwadau ar y meini prawf hynny, a oedd yn cynnwys sicrhau bod cymunedau a fydd yn colli swyddfa bost sefydlog yn parhau i allu cael gwasanaethau drwy gyfrwng gwasanaethau symudol neu allgymorth eraill.

Nick Bourne: Diolch i'r Dirprwy Weinidog am yr ateb digon safonol hwnnw am y ffaith nad yw'r mater hwn wedi'i ddatganoli, sy'n bendant yn wir. Fodd bynnag, bydd yn gwybod mor gryf yw'r teimlad yn y Cynulliad ar y mater hwn. Yn wir, y mae ef wedi cael y briff hwn, felly mae'n amlwg bod rhywfaint o gyfrifoldeb.

Yr ydym newydd weld hyd at 250 o ganghennau ledled Cymru yn cael eu cau yn yr haen ddiweddaraf yn y broses gau. Y Llywodraeth Lafur yn San Steffan yw unig randdeiliad Swyddfa'r Post. Mae 320 swyddfa bost arall wedi'u cau yng Nghymru er 1999, sydd oddeutu traean y rhwydwaith. Yn fy ardal i, yr wyf wedi gweld swyddfeydd post a busnesau gwirioneddol dda yn mynd i'r wladwriaeth, sef Brechfa a Llanwrda yn sir Gaerfyrddin, Tal-y-bont ym Meirionnydd, lle mae siop y pentref dan fygythiad, Einsiob ym Mrycheiniog a sir Faesyfed, a Phen-parc yng Ngheredigion. Nid yw hyn yn ddim o'i gymharu â'r bygythiad sy'n wynebu gweddill y rhwydwaith os collir y cyfrif cerdyn swyddfa'r post. Byddai hynny'n arwain at gau mwy fyth o swyddfeydd, fel y byddai'r Gweinidog yn cydnabod, yr wyf yn siŵr. Pa sylwadau y mae'r Dirprwy Weinidog yn eu gwneud ynghylch hynny, oherwydd os aiff hynny, aiff y rhwydwaith? Ni fydd gennym rwydwaith hyfyw o swyddfeydd post nac yng Nghymru nac yn y Deyrnas Unedig wedyn. Felly, pa sylwadau y mae'n eu cyflwyno i

and will he share any correspondence that there may be on this issue with Assembly Members?

Leighton Andrews: The leader of the opposition really needs to keep up. It was made clear some months ago that I had made representations to the UK Government on the continuation of the post office card account, and we published extracts from those representations. In addition, over the summer, we started a consultation on the post office development fund, which we will be reopening from 1 January. We have already had a flood of responses to that consultation. When he last asked me a question on post offices, I recall that the leader of the opposition said that we had a proposal that was 'bonkers': to reclaim post office development fund money from post offices that were closing. A week later, I was able to announce that the Post Office had reached an agreement with us whereby it would compensate post offices in that position. Therefore, we have a policy that is being fair to the Welsh taxpayer and to Welsh post offices.

Nick Bourne: The Deputy Minister fails to recognise that he has published only extracts, but I have asked him to publish the correspondence. If he would do that, it would be a constructive move. I am concerned about the people who use the post offices. That is what my question was about; it is not about grandstanding. Tell us what you are doing to ensure that the post office card account remains with the Post Office. That is the way to save the national network. If we do not do that, the national network, which serves us so well in Wales and the rest of the United Kingdom, is lost. If you publish all that correspondence, and if you would be willing to make additional representations on this issue, perhaps we can seek, cross-party, to save the network at this late stage.

Leighton Andrews: We have made representations to the UK Government on this. We have made it clear that we believe that the continuation of the post office network in Wales is critical to the future of

Lywodraeth San Steffan ar y materion hyn, ac a wnaiff rannu gydag Aelodau'r Cynulliad unrhyw ohebiaeth a all fod am y mater hwn

Leighton Andrews: Mae gwir angen i arweinydd yr wrthblaid ddal i fyny. Gwnaethpwyd yn glir rai misoedd yn ôl fy mod wedi cyflwyno sylwadau i Lywodraeth y DU ynglŷn â pharhau cyfrif cerdyn swyddfa'r post. Cyhoeddasom ddyfyniadau o'r sylwadau hynny. Hefyd, dros yr haf dechreuwyd ymgynghori ar y gronfa datblygu swyddfeydd post, a byddwn yn ailagor yr ymgynghori hwnnw ar ôl 1 Ionawr. Yr ydym eisoes wedi cael llwyth o ymatebion i'r ymgynghori hwnnw. Y tro diwethaf iddo ofyn cwestiwn imi am swyddfeydd post, cofiaf i arweinydd yr wrthblaid ddweud bod gennym gynnig 'gwallgof': adhawlio arian o gronfeydd datblygu swyddfeydd post a oedd yn cau. Wythnos yn ddiweddarach, llwyddais i gyhoeddi bod Swyddfa'r Post a ninnau wedi dod i gytundeb, lle byddai'n digolledu swyddfeydd post yn y sefyllfa honno. Felly, mae gennym bolisi sy'n deg i drethdalwyr Cymru ac i swyddfeydd post Cymru.

Nick Bourne: Mae'r Dirprwy Weinidog yn methu cydnabod mai dyfyniadau'n unig y mae wedi'u cyhoeddi, ond yr wyf wedi gofyn iddo gyhoeddi'r ohebiaeth. Petai'n gwneud hynny, byddai'n gam adeiladol. Yr wyf yn pryderu am y bobl sy'n defnyddio'r swyddfeydd post. Dyna yw hanfod fy nghwestiwn; nid dangos gorchest. Dywedwch wrthym beth yr ydych yn ei wneud i sicrhau bod cyfrif cerdyn swyddfa'r post yn parhau gyda Swyddfa'r Post. Dyna'r ffordd i achub y rhwydwaith cenedlaethol. Oni wnawn hynny, collir y rhwydwaith cenedlaethol, sy'n rhoi gwasanaeth mor dda i ni yng Nghymru, ac i weddill y Deyrnas Unedig. Os cyhoeddwch yr holl ohebiaeth, a phetaech yn fodlon rhoi sylwadau ychwanegol am y mater hwn, efallai y gallwn, ar draws y pleidiau, achub y rhwydwaith yn yr awr olaf hon.

Leighton Andrews: Yr ydym wedi cyflwyno sylwadau i Lywodraeth y DU ynghylch hyn. Yr ydym wedi gwneud yn glir ein bod yn credu bod parhad y rhwydwaith swyddfeydd post yng Nghymru yn hanfodol i ddyfodol

communities throughout Wales, and that the post office card account plays an important role within that. We are taking steps to re-introduce the post office development fund from 1 January, and the consultation is currently under way. We also give business rate relief to substantial numbers of post offices throughout Wales, which makes a significant difference to the expenditure that they have to incur.

Peter Black: Will you give us some indication of when you will be in a position to publish detailed proposals on the shape of the post office development fund when it comes into being in January 2009?

Leighton Andrews: I launched a 12-week consultation on the post office development fund in August. Once that consultation has concluded—and it included suggestions as to how the fund might operate—we will publish our conclusions and open the fund.

Communities Next

Q7 The Leader of the Welsh Liberal Democrat Group (Michael German): Will the Minister make a statement on the results of the Communities Next consultation? OAQ(3)0467(SJL)

Leighton Andrews: I made a comprehensive oral statement on the outcome of the Communities First consultation in Plenary on 17 June 2008, summarising the responses and outlining our proposals for the way ahead. The consultation responses and interim analysis are on the Welsh Assembly Government's website.

Michael German: The main issue emerging from the consultation is something that I know you believe in, which is the switch from projects spending money on themselves to spending money on the delivery of outcomes. I know that you want to establish an outcome fund. In your view, what should the relative percentage be between the figures that you allocate to the delivery of the programme and its outcomes and the percentage allocated for their administration by local partnerships?

cymunedau ym mhob cwr o Gymru, a bod cyfrif cerdyn swyddfa'r post yn rhan bwysig o hynny. Yr ydym yn cymryd camau i ailgyflwyno'r gronfa datblygu swyddfeydd post ar ôl 1 Ionawr, ac mae'r ymgynghori'n mynd rhagddo ar hyn o bryd. Byddwn hefyd yn rhoi rhyddhad ardrethi busnes i nifer sylweddol o swyddfeydd post ledled Cymru, sy'n gwneud gwahaniaeth sylweddol i'r gwariant y maent yn gorfod ei wynebu.

Peter Black: A roddwch ryw syniad inni pryd y byddwch mewn sefyllfa i gyhoeddi cynigion manwl am ffurf y gronfa datblygu swyddfeydd post pan ddaw i rym ym mis Ionawr 2009?

Leighton Andrews: Cyhoeddais ymgynghoriad o 12 wythnos ar y gronfa datblygu swyddfeydd post ym mis Awst. Pan ddaw'r ymgynghoriad hwnnw i ben—ac yr oedd yn cynnwys awgrymiadau sut y gallai'r gronfa weithredu—byddwn yn cyhoeddi ein casgliadau ac yn agor y gronfa.

Cymunedau Nesaf

C7 Arweinydd Grŵp Democratiaid Rhyddfrydol Cymru (Michael German): A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am ganlyniadau'r ymgynghori ar Cymunedau Nesaf? OAQ(3)0467(SJL)

Leighton Andrews: Rhoddais ddatganiad llafar cynhwysfawr ar ganlyniad yr ymgynghori ar Gymunedau yn Gyntaf yn y Cyfarfod Llawn ar 17 Mehefin 2008, gan grynhoi'r ymatebion ac amlinellu ein cynigion ar gyfer y ffordd ymlaen. Mae'r ymatebion i'r ymgynghoriad a'r dadansoddiad interim i'w gweld ar wefan Llywodraeth Cynulliad Cymru.

Michael German: Mae'r prif fater sy'n dod i'r amlwg yn sgil yr ymgynghoriad yn rhywbeth y gwn eich bod yn credu ynddo, sef y newid o brosiectau sy'n gwario arian arnynt eu hunain i brosiectau sy'n gwario arian ar sicrhau canlyniadau. Gwn fod arnoch eisiau sefydlu cronfa ganlyniadau. Yn eich barn chi, beth ddylai'r ganran gymharol fod rhwng y ffigurau a ddyrannwch i ddarparu'r rhaglen a'i chanlyniadau, a'r ganran a ddyrennir i'w gweinyddu gan bartneriaethau lleol?

Leighton Andrews: I do not regard the money spent on staff in Communities First partnerships as being spent on administration; I regard it as money spent on the delivery of the programme, because those staff are involved in a range of activities that contribute to local regeneration. However, once the outcome fund is up and running, significant additional resources will be shifted to the front line of Communities First partnerships and away from support structures and support agencies.

Mark Isherwood: It has been reported that Flintshire is to lose three of its Communities First staff, calculated on the basis of population statistics. That will affect Holywell and rural north Flintshire in particular. The Holywell partnership has advised that it covers five electoral wards, five community safety groups, five residents' organisations, five community houses and much more, and so its capacity needs cannot be addressed simply using an assessment of population statistics. Can you provide any reassurance that an assessment of need will be considered on the basis of the wider local circumstances in these areas that have disparate communities within the same Communities First ward, thereby allowing future staffing to enable them to provide the consistency of service so desperately needed?

Leighton Andrews: I have seen some of the newspaper coverage on the situation in Flintshire, and I have also received some correspondence on the issue. This goes back to the previous question asked by Mike German. It is about the programme moving away from the capacity-building elements of the past to a more direct focus on practical measures of regeneration. That is what we are seeking to move partnerships towards. It will be open to partnerships, including that in Flintshire for example, to make applications to the outcome fund for specific projects that will deliver, and they can apply for additional staff alongside those applications. Therefore, they have an opportunity to refocus the programme in Flintshire on specific schemes that will contribute practically to

Leighton Andrews: Nid wyf yn ystyried arian sy'n cael ei wario ar staff mewn partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf yn arian sy'n cael ei wario ar weinyddu; yr wyf yn ei ystyried yn arian sy'n cael ei wario ar ddarparu'r rhaglen, oherwydd mae'r staff hynny'n ymwneud ag ystod eang o weithgareddau sy'n cyfrannu at adfywio lleol. Fodd bynnag, pan fydd y gronfa ganlyniadau ar ei thraed, bydd adnoddau ychwanegol sylweddol yn cael eu symud i reng flaen partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf ac oddi wrth strwythurau cefnogi ac asiantaethau cefnogi.

Mark Isherwood: Soniwyd y bydd sir y Fflint yn colli tri aelod o'i staff Cymunedau yn Gyntaf, a bod hyn wedi'i gyfrifo ar sail ystadegau'r boblogaeth. Bydd hynny'n effeithio ar Dreffynnon ac ar ogledd gwledig sir y Fflint yn arbennig. Mae partneriaeth Treffynnon wedi dweud ei bod yn gweithio gyda phum ward etholiadol, pum grŵp diogelwch cymunedol, pum sefydliad preswylwyr, pum tŷ cymunedol a llawer mwy, ac felly ni ellir edrych ar ei hanghenion capasiti dim ond drwy ddefnyddio ystadegau'r boblogaeth. A allwch roi unrhyw dawelwch meddwl inni yr ystyrir asesiad o angen ar sail yr amgylchiadau lleol ehangach yn yr ardaloedd hyn sydd â chymunedau gwasgaredig o fewn yr un ward Cymunedau yn Gyntaf, gan ganiatáu staff at y dyfodol a fydd yn eu galluogi i ddarparu'r gwasanaeth cyson hwnnw y mae dirfawr ei angen?

Leighton Andrews: Yr wyf wedi gweld rhywfaint o'r newyddion am y sefyllfa yn sir y Fflint yn y papurau newydd, ac yr wyf hefyd wedi cael rhywfaint o ohebiaeth am y mater. Mae hyn yn mynd yn ôl at y cwestiwn blaenorol a ofynnwyd gan Mike German. Mae'n ymwneud â'r rhaglen yn symud oddi wrth yr elfennau adeiladu capasiti a gafwyd yn y gorffennol i ganolbwyntio'n fwy uniongyrchol ar fesurau adfywio ymarferol. I'r cyfeiriad hwnnw yr ydym yn ceisio gwrthio'r partneriaethau. Bydd rhwydd hant i bartneriaethau, gan gynnwys y bartneriaeth yn sir y Fflint er enghraifft, wneud cais i'r gronfa ganlyniadau ar gyfer prosiectau penodol a fydd yn cyflawni, a gallant wneud cais am staff ychwanegol ochr yn ochr â'r ceisiadau hynny. Felly, mae ganddynt gyfle i

regeneration.

I must add that our intention to adjust the level of staffing in Communities First partnerships on the basis of population was mentioned in paragraph 5.2 of the consultation document.

Anti-social Behaviour

Q8 Sandy Mewies: What is the Welsh Assembly Government doing to work with young people to combat anti-social behaviour? OAQ(3)0454(SJL)

Brian Gibbons: The Welsh Assembly Government's Safer Communities fund is providing £4.5 million to community safety partnerships during 2008-09 to support the all-Wales youth offending strategy. This is having a positive impact. Figures in Wales for first-time entrants to the youth justice system show an impressive 14.4 per cent reduction between April and March 2008.

Sandy Mewies: I am glad to hear about the ongoing work, which is much needed in many areas. However, I am concerned that we should not demonise young people, because the majority of young people throughout Wales and the UK do an awful lot of good work in the community. I am thinking of the students from Deeside College and the army cadets who made a huge contribution to the Mold Food Festival that was held recently. Will you join me in congratulating them and all those young people who are of real benefit to society?

2.00 p.m.

Brian Gibbons: One area for which I am responsible is volunteering, and, as I go around Wales and meet people whom we support through the millennium fund and other volunteering funding streams, I am extremely impressed with the commitment of young people. It is at complete variance with the stereotype that we regularly see in the media. The fact that we have Funky Dragon, the Children and Young People's Assembly

roi ffocws newydd i'r rhaglen yn sir y Fflint ar gynlluniau penodol a fydd yn cyfrannu'n ymarferol at adfywio.

Rhaid imi ychwanegu bod ein bwriad i addasu niferoedd y staff mewn partneriaethau Cymunedau yn Gyntaf ar sail poblogaeth wedi ei gynnwys ym mharagraff 5.2 yn y ddogfen ymgynghori.

Ymddygiad Gwrthgymdeithasol

C8 Sandy Mewies: Beth mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ei wneud i weithio gyda phobl ifanc i fynd i'r afael ag ymddygiad gwrthgymdeithasol? OAQ(3)0454(SJL)

Brian Gibbons: Mae cronfa Cymunedau Diogelach Llywodraeth Cynulliad Cymru yn darparu £4.5 miliwn i bartneriaethau diogelwch cymunedol yn ystod 2008-09 i gefnogi strategaeth troseddwy'r ifanc Cymru gyfan. Mae hyn yn cael effaith gadarnhaol. Dengys ffigurau am y cyfnod rhwng mis Ebrill a mis Mawrth 2008 fod gostyngiad nodedig o 14.4 y cant yn nifer y bobl ifanc a oedd yn rhan o'r system cyfiawnder ieuencid am y tro cyntaf yng Nghymru.

Sandy Mewies: Mae'n dda gennyf glywed am y gwaith parhaus, gwaith y mae ei angen yn fawr mewn llawer ardal. Fodd bynnag, pryderu yr wyf na ddylem bardduo pobl ifanc, gan fod y rhan fwyaf o bobl ifanc ledled Cymru a'r DU yn gwneud peth wmbredd o waith da yn y gymuned. Meddwl yr wyf am y myfyrwyr o Goleg Glannau Dyfrdwy a chadets y fyddin a wnaeth gyfraniad ysgubol i Wyl Fwyd yr Wyddgrug yn ddiweddar. A ymunwch â mi i'w llongyfarch hwy a'r holl bobl ifanc hynny sydd o fudd gwirioneddol i gymdeithas?

Brian Gibbons: Mae gwirfoddoli yn un o'r meysydd yr wyf fi'n gyfrifol amdanynt, ac wrth imi deithio o amgylch Cymru a chwrdd â phobl sy'n cael cymorth gennym drwy gyfrwng cronfa'r mileniwm a ffrydiau ariannu eraill ym maes gwirfoddoli, mae ymrwymiad pobl ifanc yn gwneud cryn argraff arnaf. Mae'n gwbl wahanol i'r stereoteip a welwn yn rheolaidd yn y wasg. Mae'r ffaith fod gennym y Ddraig Ffynici: y

for Wales, and school councils throughout Wales is an indication of our commitment to, and faith in the ability of, young people to make a real contribution to building a new Wales.

Alun Cairns: What is your assessment of anti-social behaviour orders? I subscribe to the view that Sandy Mewies highlighted in terms of not wanting to demonise young people. Do you think that ASBOs have a strong role to play, and what is your assessment of why their use is patchy across Wales? Do you think that a significant focus on ASBOs is good practice or do you think that it shows weak action if there is no significant focus on them? Where do you stand in relation to these issues?

Brian Gibbons: The use of ASBOs should come at the end of a long line of earlier interventions. It would be entirely inappropriate for an ASBO to be the first line of response. I know that that is certainly not the case in Wales, because the number of ASBOs issued in Wales is below the UK average. We also know that earlier intervention measures, such as written warnings or acceptable behaviour contracts, are successful with at least two thirds of the young people who have been subject to them. ASBOs should certainly not be part of a routine response to the problems that ASBOs are usually used to tackle.

Cynulliad i Blant a Phobl Ifanc yng Nghymru a chynghorau ysgolion ledled Cymru yn arwydd o'n hymrwymiad i bobl ifanc a'n hyder yn eu gallu i wneud cyfraniad gwirioneddol at adeiladu Cymru newydd.

Alun Cairns: Beth yw eich asesiad o orchmynion ymddygiad gwrthgymdeithasol? Cefnogaf y farn a bwysleisiwyd gan Sandy Mewies, sef na ddylid pardduo pobl ifanc. A ydych yn credu bod gan Orchmynion Ymddygiad Gwrthgymdeithasol rôl gref i'w chwarae, a beth yw eich asesiad pam y maent yn cael eu defnyddio mewn modd anghyson ledled Cymru? A ydych yn credu ei fod yn arfer da canolbwytio'n sylweddol ar Orchmynion Ymddygiad Gwrthgymdeithasol, ynteu a ydych yn credu bod peidio â chanolbwytio'n sylweddol arnynt yn dangos diffyg gweithredu? Beth yw eich barn mewn cysylltiad â'r materion hyn?

Brian Gibbons: Dylid defnyddio Gorchmynion Ymddygiad Gwrthgymdeithasol ar ddiwedd llinell hir o ymyriadau cynharach. Byddai'n gwbl amhriodol i Orchmynion Ymddygiad Gwrthgymdeithasol fod yn ymateb cyntaf. Gwn nad yw hynny yn sicr yn digwydd yng Nghymru oherwydd mae nifer y Gorchmynion Ymddygiad Gwrthgymdeithasol a roddir yng Nghymru yn is na chyfartaledd y DU. Gwyddom hefyd fod camau ymyrryd cynharach, megis rhybuddion ysgrifenedig neu gontractau ymddygiad derbyniol, yn llwyddiannus gydag o leiaf ddwy ran o dair o'r bobl ifanc sydd wedi cael Gorchmynion. Yn sicr ni ddylai Gorchmynion Ymddygiad Gwrthgymdeithasol fod yn rhan o ymateb arferol i'r problemau y defnyddir Gorchmynion Ymddygiad Gwrthgymdeithasol i ymdrin â hwy fel rheol.

Cwestiynau i'r Gweinidog dros Dreftadaeth Questions to the Minister for Heritage

Local Swimming Facilities

Q1 Joyce Watson: Will the Minister make a statement on the importance of local swimming facilities? OAQ(3)0478(HER)

Cyfleusterau Nofio Lleol

C1 Joyce Watson: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am bwysigrwydd cyfleusterau nofio lleol? OAQ(3)0478(HER)

The Minister for Heritage (Alun Ffred Y Gweinidog dros Dreftadaeth (Alun

Jones): I fully recognise the importance of retaining local swimming facilities and, as part of the aquatic improvement fund in 2007-08, the Welsh Assembly Government has provided £2.8 million to assist local authorities in upgrading and improving their swimming facilities.

Joyce Watson: I am sure that you are aware that Harlech swimming pool has been under threat of closure for the past year. Gwynedd Council has concluded that continuing to fund the pool is no longer viable. Given that the figures that I have obtained show that the council has not sought much available investment for sports facilities over the past 13 years, it is unfortunate but not surprising. Having surveyed the people who use the pool regularly, I can tell you that the vast majority—81 per cent—fears that they will be unable to access other swimming facilities if Harlech pool closes. What talks have you had with Gwynedd Council regarding its statutory obligation to provide swimming for schoolchildren in this area and with Jane Hutt as the Minister responsible for children and education?

Alun Ffred Jones: I have had no recent discussions with Gwynedd Council on this matter. There has been an increase of 10,000 in the number of pupils enjoying free swimming in the county over the past year, which is to be commended. I appreciate the strength of feeling concerning the future of the Harlech pool, but this remains a matter for the local authority. I understand that the closure of the pool has been postponed until 31 March 2009 to allow the local authority sufficient time for discussions with the local community and the private sector concerning possible alternative provisions in the area.

Nick Bourne: I welcome the Minister to his first session of oral questions. The Minister will be aware, because I have written to him on this issue, that, as he has just indicated, there is the possibility of a private developer building a local pool in the community of Harlech in time. I have visited the pool and met with the Friends of Harlech Swimming

Ffred Jones): Yr wyf yn llwyr gydnabod pwysigrwydd cadw cyfleusterau nofio lleol, ac fel rhan o'r gronfa gwella cyfleusterau dŵr yn 2007-08, mae Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi darparu £2.8 miliwn i gynorthwyo awdurdodau lleol i uwchraddio eu cyfleusterau nofio a'u gwella.

Joyce Watson: Yr wyf yn siŵr y gwyddoch fod pwll nofio Harlech mewn perygl o gau dros y flwyddyn ddiwethaf. Mae Cyngor Gwynedd wedi dod i'r casgliad nad yw'n ymarferol parhau i ariannu'r pwll mwyach. A chofio bod y ffigurau yr wyf wedi eu cael yn dangos nad yw'r cyngor wedi ceisio denu buddsoddiad sydd ar gael ar gyfer cyfleusterau chwaraeon dros y 13 mlynedd diwethaf—ac mae llawer ar gael—mae hyn yn anffodus ond nid yw'n syndod. Ar ôl gwneud arolwg o'r bobl sy'n defnyddio'r pwll yn rheolaidd, gallaf ddweud wrthyh fod y mwyafrif helaeth—81 y cant—yn ofni na fyddant yn gallu defnyddio cyfleusterau nofio eraill os bydd pwll Harlech yn cau. Pa drafodaethau yr ydych wedi'u cael gyda Chyngor Gwynedd ynghylch ei rwymedigaeth statudol i ddarparu nofio i blant ysgol yn yr ardal hon, a chyda Jane Hutt, gan mai hi yw'r Gweinidog sy'n gyfrifol am blant ac addysg?

Alun Ffred Jones: Nid wyf wedi cael trafodaethau'n ddiweddar gyda Chyngor Gwynedd ar y mater hwn. Cafwyd cynnydd o 10,000 dros y flwyddyn ddiwethaf yn nifer y disgyblion yn y sir sy'n mwynhau nofio am ddim, ac mae hynny i'w ganmol. Yr wyf yn sylweddoli cryfder y teimlad ynghylch dyfodol pwll Harlech, ond mater i'r awdurdod lleol yw hwn o hyd. Caf ar ddeall fod dyddiad cau'r pwll wedi'i ohirio tan 31 Mawrth 2009, er mwyn rhoi digon o amser i'r awdurdod lleol drafod darpariaethau amgen posibl gyda'r gymuned leol a'r sector preifat.

Nick Bourne: Croesawaf y Gweinidog i'w sesiwn gyntaf o gwestiynau llafar. Gŵyr y Gweinidog—oherwydd yr wyf wedi ysgrifennu ato am y mater hwn—fod posibilrwydd, fel y mae newydd ei awgrymu, y bydd datblygwr preifat yn adeiladu pwll lleol yng nghymuned Harlech ymhen amser. Yr wyf wedi ymweld â'r pwll ac wedi cwrdd

Pool, and it is true that it is used by a lot of people in the community, both young and old, and that they have some difficulties with transport. If I were to invite them here, would he be willing to consider meeting with representatives from Gwynedd Council on this issue to see whether there is any way of keeping this pool open a little longer before this private development of a new pool is up and running, which could be some two years after the closure date of 31 March next year, to which he referred?

Alun Ffred Jones: I should clarify that I did speak with the local councillor on this issue and that a public meeting was held there last week. I do not think I am in a position to offer any money to Gwynedd Council, therefore it is entirely a matter for the council itself.

The Sports Council for Wales's review of leisure facilities reported in 2007 and recommended the closure of Harlech swimming pool within three years due to its poor condition. The closure of the pool was postponed until March 2009 to allow for further discussion. How far those discussions have gone, I do not know, but I do know that Gwynedd is continuing to work closely with the sports council and has recently submitted its local authority partnership agreement to the sports council, which sets out the local authority's plans and how to contribute to the 'Climbing Higher' strategy.

I have grave doubts. I will consider meeting with Gwynedd Council, but I do not think that holding meetings that are unlikely to have any positive outcome is the way forward in this case. The Sports Council for Wales has made it quite clear in recent surveys that all local authorities will have to take a strategic view of the facilities in their area because of the dilapidated condition of many of the facilities throughout Wales.

Portfolio Priorities

Q2 Andrew R.T. Davies: Will the Minister make a statement on his portfolio responsibilities for South Wales Central? OAQ(3)0454(HER)

â Chyfeillion Pwll Nofio Harlech, ac mae'n wir y caiff ei ddefnyddio gan lawer o bobl yn y gymuned—yr hen a'r ifanc—a bod cludiant yn peri rhywfaint o drafferth iddynt. Petawn yn eu gwahodd yma, a fyddai'n fodlon ystyried cwrdd â chynrychiolwyr o Gyngor Gwynedd ar y mater hwn i weld a oes unrhyw ffordd i gadw'r pwll hwn ar agor ychydig hwy nes bydd y pwll newydd, a ddatblygir yn breifat, ar ei draed? Mae'n bosibl na fydd hynny'n digwydd am oddeutu dwy flynedd ar ôl y dyddiad cau y cyfeiriodd ato, sef 31 Mawrth y flwyddyn nesaf.

Alun Ffred Jones: Dylwn egluro imi siarad â'r cynghorydd lleol am y mater hwn a bod cyfarfod cyhoeddus wedi'i gynnal yno'r wythnos diwethaf. Ni chredaf fy mod mewn sefyllfa i gynnig arian o gwbl i Gyngor Gwynedd, felly, mater i'r cyngor ei hun ydyw yn llwyr.

Yn 2007, yr oedd arolwg Cyngor Chwaraeon Cymru o gyfleusterau hamdden yn argymhell cau pwll nofio Harlech cyn pen tair blynedd oherwydd ei gyflwr truenus. Gohiriwyd cau'r pwll tan fis Mawrth 2009, er mwyn caniatáu trafodaethau pellach. Pa mor bell y mae'r trafodaethau hynny wedi mynd, ni wn, ond gwn fod Gwynedd yn dal i weithio'n agos gyda'r cyngor chwaraeon ac iddo gyflwyno'i gytundeb partneriaeth awdurdod lleol i'r cyngor chwaraeon yn ddiweddar. Mae hwnnw'n gosod allan gynlluniau'r awdurdod lleol a sut mae cyfrannu at y strategaeth 'Dringo'n Uwch'.

Yr wyf yn amheus iawn. Ystyriaf gwrdd â Chyngor Gwynedd, ond ni chredaf mai cynnal cyfarfodydd sy'n annhebygol o ddwyn ffrwyth yw'r ffordd ymlaen yn yr achos hwn. Mae Cyngor Chwaraeon Cymru wedi ei gwneud yn hollol glir mewn arolygon yn ddiweddar y bydd yn rhaid i bob awdurdod lleol edrych ar y cyfleusterau yn eu hardal yn strategol, oherwydd cyflwr adfeiliedig nifer o'r cyfleusterau ledled Cymru.

Blaenoriaethau Portffolio

C2 Andrew R.T. Davies: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am ei gyfrifoldebau portffolio yng Nghanol De Cymru? OAQ(3)0454(HER)

Alun Ffred Jones: I remain committed to fulfilling my 'One Wales' commitments in South Wales Central, such as modernising public libraries including those in Treorchy, Llandaff North and Rhydyfelin, and offering pensioners and children free entry to Assembly Government funded heritage sites, such as Castell Coch.

Andrew R.T. Davies: One of the commitments in the 'One Wales' agreement is to increase the uptake of sport in schools through the provision of new coaches. The One Wales Government is now nearly 18 months old. How are you progressing this bold initiative? I am a father of two young sons who play a lot of participation sports, which, sadly have to be undertaken extra-curricular. Providing new coaches is a very bold initiative, but we now need some meat on the bones, to find out how that is to be delivered.

Alun Ffred Jones: That is being organised by the Sports Council for Wales. The dragon sports initiative is proceeding extremely well in junior schools. My recollection of the latest figures is that about 95 per cent of junior schools are signed up to this initiative. The 5x60 initiative for secondary schools has some way to go, but the intention is to have specialised coaches working alongside schools and providing expertise. I will have to write to you regarding the specifics. It is under review and is being proceeded with.

Chris Franks: Will you make a statement regarding the future of historic monuments in my region? Do you agree that culture and heritage are an integral part of the process of regenerating our communities? What steps are you taking to ensure that rare Welsh books are kept in public ownership in Cardiff?

Alun Ffred Jones: I am not sure how many questions were wrapped up in that one.

Alun Ffred Jones: Yr wyf yn dal wedi ymroi i gyflawni fy ymrwymadau yn 'Cymru'n Un' i Ganol De Cymru, megis moderneiddio llyfrgelloedd cyhoeddus, gan gynnwys y rheini yn Nhreforci, Gogledd Llandaf a Rhydfelen a chynnig mynediad am ddim i bensiynwyr a phlant i safleoedd treftadaeth sy'n cael eu hariannu Lywodraeth y Cynulliad, megis Castell Coch.

Andrew R.T. Davies: Un o'r ymrwymadau yng nghytundeb 'Cymru'n Un' yw cynyddu'r niferoedd sy'n cymryd rhan mewn chwaraeon mewn ysgolion drwy ddarparu hyfforddwyr newydd. Mae Llywodraeth Cymru'n Un bron yn 18 mis oed erbyn hyn. Sut yr ydych yn symud y cynllun beiddgar hwn yn ei flaen? Yr wyf yn dad i ddau o fechgyn ifanc sy'n cymryd rhan mewn nifer o chwaraeon cyfranogol, ac yn anffodus rhaid gwneud hynny y tu allan i'r cwricwlwm. Mae darparu hyfforddwyr newydd yn gynllun beiddgar iawn, ond erbyn hyn mae angen rhoi ychydig o gnawd ar yr esgyrn i weld sut y darperir hynny.

Alun Ffred Jones: Cyngor Chwaraeon Cymru sy'n trefnu hynny. Mae cynllun campau'r ddraig yn mynd rhagddo'n arbennig o dda mewn ysgolion cynradd. O'r hyn a gofiau am y ffigurau diweddaraf, mae oddeutu 95 y cant o ysgolion cynradd wedi'u cofrestru ar y cynllun hwn. Mae gan y cynllun 5x60 ar gyfer ysgolion uwchradd dipyn o ffordd i fynd, ond y bwriad yw cael hyfforddwyr arbenigol yn gweithio ochr yn ochr ag ysgolion ac yn darparu arbenigedd. Bydd yn rhaid imi ysgrifennu atoch ynghylch y manylion. Mae'n mynd rhagddo ac yn cael ei adolygu ar hyn o bryd.

Chris Franks: A wnewch ddatganiad ynghylch dyfodol henebion yn fy rhanbarth i? A ydych yn cytuno bod diwylliant a threftadaeth yn rhan annatod o'r broses o adfywio ein cymunedau? Pa gamau yr ydych yn eu cymryd i sicrhau y cedwir llyfrau Cymreig prin dan berchnogaeth gyhoeddus yng Nghaerdydd?

Alun Ffred Jones: Nid wyf yn siŵr faint o gwestiynau a gafodd eu crynhoi yn yr un hwnnw.

I met with Cardiff University last week to discuss the situation with Cardiff library. I then met with the leaders of Cardiff City Council to express my disquiet at how things have been proceeding. We must not forget that the First Minister and my predecessor met the council at the beginning of the summer. We have now arranged a meeting between the National Library of Wales, Cardiff University, the council and Glamorgan Records Office to discuss the situation and to see whether alternative methods can be pursued in order to safeguard as much of this collection as possible.

It is fair to say that Cardiff City Council is on the road to selling much of its collection through Bonhams. The first sale will happen next month. The purpose of this eleventh-hour meeting is to see whether anything further can be done. I have no powers to direct Cardiff City Council to do anything.

2.10 p.m.

Past Generations' Achievements

Q3 Janice Gregory: Will the Minister make a statement on the Welsh Assembly Government's policy on raising public awareness of the achievements of those Welsh men and women who have contributed to the arts, the sciences and public life in past generations? OAQ(3)0471(HER)

Alun Ffred Jones: The Welsh Assembly Government undertakes and supports a variety of initiatives to raise public awareness of the achievements of Welsh men and women, both past and present, who have contributed to the spectrum of life in Wales.

Janice Gregory: You will be aware of the success of the blue plaque schemes in England and parts of Wales, which have done much to draw public attention to buildings associated with eminent historical figures. Do you agree that, praiseworthy though these schemes have been, they have not fully reflected the contributions of Welsh men and women? Indeed, there are several sons and daughters of my constituency of Ogmore who should be recognised for their

Cyfarfûm â Phrifysgol Caerdydd yr wythnos diwethaf i drafod sefyllfa llyfrgell Caerdydd. Cyfarfûm wedyn ag arweinwyr Cyngor Sir Caerdydd i fynegi fy anesmwythyd ynghylch sut y mae pethau wedi bod yn mynd rhagddynt. Rhaid inni beidio ag anghofio bod y Prif Weinidog a'm rhagflaenydd wedi cyfarfod â'r cyngor ddechrau'r haf. Yr ydym yn awr wedi trefnu cyfarfod rhwng Llyfrgell Genedlaethol Cymru, Prifysgol Caerdydd, y cyngor a Swyddfa Cofnodion Morgannwg i drafod y sefyllfa ac i weld a ellir mynd ar drywydd dulliau eraill er mwyn diogelu cymaint â phosibl o'r casgliad hwn.

Mae'n deg dweud bod Cyngor Sir Caerdydd ar fin gwerthu llawer o'i gasgliad drwy Bonhams. Cynhelir y gwerthiant cyntaf fis nesaf. Pwrpas y cyfarfod hwn ar yr unfed awr ar ddeg yw gweld a ellir gwneud unrhyw beth pellach. Nid oes gennyf ddim pŵer i orfodi Cyngor Sir Caerdydd i wneud dim byd.

Llwyddiannau Cenedlaethau Gynt

C3 Janice Gregory: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am bolisi Llywodraeth Cynulliad Cymru o ran cynyddu ymwybyddiaeth y cyhoedd o lwyddiannau'r dynion a'r menywod hynny o Gymru o genedlaethau a fu sydd wedi cyfrannu at y celfyddydau, y gwyddorau a bywyd cyhoeddus? OAQ(3)0471(HER)

Alun Ffred Jones: Mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn cefnogi ac yn ymgymryd ag amrywiaeth o gynlluniau i gynyddu ymwybyddiaeth y cyhoedd o lwyddiannau dynion a menywod Cymru, ddoe a heddiw, sydd wedi cyfrannu at sbectwm bywyd yng Nghymru.

Janice Gregory: Mae'n siŵr y gwyddoch am lwyddiant y cynlluniau plac glas mewn rhannau o Gymru ac yn Lloegr, sydd wedi gwneud llawer i dynnu sylw'r cyhoedd at adeiladau sy'n gysylltiedig â ffigyrau enwog mewn hanes. A gytunwch nad yw'r cynlluniau hyn, er iddynt fod yn ganmoladwy, wedi adlewyrchu'n llwyr gyfraniadau dynion a menywod Cymru? Yn wir, mae nifer o feibion a merched yn fy etholaeth i yn Ogwr y dylent gael eu

contribution to Welsh life. Therefore, Minister, will you consider launching a specific, Welsh red plaque scheme to provide recognition of a greater number and a greater variety of Welsh historical figures?

Alun Ffred Jones: As you have noted, the present position is that there is no centrally operated blue or red plaque scheme in Wales. The English scheme is apparently very rigid and is quite resource-intensive, with rigorous research often taking several years before plaques are awarded. However, if there is evidence that a blue or red plaque scheme would work better, then I would be quite willing to consider it. At present, as you know, Cadw operates the civic initiatives grant scheme and funds local civic societies and voluntary organisations for projects in their area that promote an understanding and appreciation of the built heritage, and that would include commemorative plaques. You could say that it is a bottom-up procedure. However, I am happy to consider an alternative scheme.

William Graham: Those of us who were privileged to be elected to the first Assembly will recall a short debate presentation entitled, 'Science in Wales' by the late Phil Williams. This explained that there would be a list of at least 200 world-class scientists included in an encyclopaedia of Wales. Since then, Professor Sir Martin Evans has been awarded the Nobel Prize. Will you liaise with the Minister for Children, Education, Lifelong Learning and Skills to ensure that these persons, along with other achievers in the arts and public life, are properly included in the school curriculum, and that those born in Wales and Monmouthshire since 1536 are accorded proper fame?

Alun Ffred Jones: Obviously, I do not go back to 1536 in Monmouthshire, but I quite agree with the sentiment of your contribution. Again, it is an issue for another department. However, the Welsh Assembly Government produces the publication, 'Welsh Achievements in Science, Technology and Engineering'. The booklet covers a range of topics, including achievements in

cydnabod am eu cyfraniad i fywyd Cymru. Felly, Weinidog, a ystyriwch lansio cynllun plac coch, penodol i Gymru, i gydnabod mwy o amrywiaeth a mwy o ffigyrau hanesyddol Cymru?

Alun Ffred Jones: Fel yr ydych wedi'i ddweud, ar hyn o bryd nid oes cynllun plac coch na glas a weithredir yn ganolog yng Nghymru. Mae'n debyg bod cynllun Lloegr yn haearnaidd iawn ac yn eithaf trwm o ran adnoddau, gydag ymchwil manwl gywir yn aml yn cymryd blynyddoedd lawer cyn gosod plac. Fodd bynnag, os bydd tystiolaeth y byddai cynllun plac glas neu goch yn gweithio'n well, byddwn yn eithaf bodlon ei ystyried. Fel y gwyddoch, ar hyn o bryd mae Cadw yn gweithredu'r cynllun grant mentrau sifil ac yn ariannu cymdeithasau sifil lleol a mudiadau gwirfoddol ar gyfer prosiectau yn eu hardal sy'n hyrwyddo dealltwriaeth a gwerthfawrogiad o'r dreftadaeth adeiledig, a byddai hynny'n cynnwys placiau coffa. Gallech ddweud ei bod yn drefn sylfaenol. Fodd bynnag, yr wyf yn fodlon ystyried cynllun amgen.

William Graham: Bydd y rheini ohonom a oedd yn ddigon breintiedig i gael ein hethol i'r Cynulliad cyntaf yn cofio cyflwyniad i ddadl fer dan yr enw 'Gwyddoniaeth yng Nghymru' gan y diweddar Phil Williams. Yr oedd hwn yn egluro y byddai rhestr, yn cynnwys o leiaf 200 o wyddonwyr o safon fydeang, yn cael ei chynnwys mewn gwyddoniadur am Gymru. Ers hynny, mae'r Athro Syr Martin Evans wedi ennill y Wobr Nobel. A wnewch chi gysylltu â'r Gweinidog dros Blant, Addysg, Dysgu Gydol Oes a Sgiliau i sicrhau y caiff y bobl hyn, ynghyd â chyflawnwyr eraill ym myd y celfyddydau a bywyd cyhoeddus, eu cynnwys yn briodol yn y cwricwlwm ysgol, ac y caiff y rheini a aned yng Nghymru a sir Fynwy er 1536 enwogrwydd haeddiannol?

Alun Ffred Jones: Yn amlwg, nid wyf yn mynd yn ôl i 1536 yn sir Fynwy, ond yr wyf yn cytuno â'r farn yn eich datganiad. Unwaith eto, mater i adran arall ydyw. Fodd bynnag, mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn cynhyrchu'r cyhoeddiad, 'Llwyddiannau Cymru ym maes Gwyddoniaeth, Technoleg a Pheirianeg'. Mae'r llyfryn yn rhoi sylw i amrywiaeth o bynciau, gan gynnwys

biosciences, environmental issues, communications, the creative industries, energy engineering, materials, and transport. The booklet is distributed to museums, schools, and places of interest throughout Wales.

David Lloyd: Hoffwn ddilyn yr un trywydd â Janice Gregory ynglŷn â'r angen ichi ddwys ystyried y posibilrwydd o greu cronfa placiau coch neu glas. Yng Nghaerdydd—prifddinas Cymru—mae'r siop recordiau hynaf yn y byd, Spillers Records, ond ychydig o bobl sy'n ymwybodol o hyn. Nid oes unrhyw beth i gofnodi'r ffaith hanesyddol hwn ar furiau'r adeilad. Gan gefnogi galwad Janice, gobeithiaf y gwnewch ddwys ystyried y posibilrwydd o greu cronfa arbennig fel y gallwn gofnodi'r materion hanesyddol sydd wedi digwydd yn ein gwlad.

Alun Ffred Jones: Ni allaf ychwanegu llawer at yr hyn yr wyf eisoes wedi ei ddweud. Nid oes dim i rwystro rhywun rhag osod plac neu gofnod ar yr adeilad hwnnw, fel yr un sy'n cofnodi darllediad cyntaf y BBC o Gaerdydd, sydd naill ai ar heol y Frenhines neu stryd y Castell. Rhaid cofio, os ydych yn cyflwyno system felly, y bydd yn system ganolog ac y bydd angen strwythurau a meincnodau er mwyn sicrhau eu bod yn gymwys, ac yn y blaen. Gallech gael sefyllfa llawer mwy biwrocraidaidd, ond yr wyf yn barod i ystyried y mater.

Y Llywydd: Cyn galw cwestiwn 4, hysbysaf y Cynulliad y byddaf yn neilltuo o leiaf ddwywaith y pedair munud arferol i ateb y cwestiwn, oherwydd y diddordeb mawr a fynegwyd ynddo adeg y datganiad a chyhoeddiad busnes ddoe. Ceisiaf sicrhau y bydd pob Aelod sydd wedi gwneud cais i ofyn cwestiwn atodol yn cael y cyfle i wneud hynny.

The Welsh Media

Q4 Leanne Wood: What discussions has the Minister had regarding recent developments in the Welsh media? OAQ(3)0448(HER)

Alun Ffred Jones: I have held many

llwyddiannau ym maes biowyddoniaeth, materion amgylcheddol, cyfathrebu, y diwydiannau creadigol, peirianeg ynni, deunyddiau a chludiant. Caiff y llyfryn ei ddosbarthu i amgueddfeydd, ysgolion a mannau o ddiddordeb o Fôn i Fynwy.

David Lloyd: I wish to take the same tack as Janice Gregory with regard to the need for you to carefully consider the possibility of creating a red or blue plaque fund. In Cardiff—the capital of Wales—we have the oldest record shop in the world, Spillers Records, but only a few people are aware of this. There is nothing on the walls of the building to commemorate that historical fact. In support of Janice's call, I hope you will seriously consider the possibility of creating a special fund so that we can commemorate the historical events that have happened in our country.

Alun Ffred Jones: There is not much that I can add to what I have already said. There is nothing to prevent people from placing a plaque or a commemorative sign on that building, such as the plaque that commemorates the first BBC broadcast from Cardiff, which is either on Queen street or Castle street. We must remember, if you introduce that kind of system, that it will be centrally controlled and you will need structures and targets to ensure that buildings are suitable, and so on. You could have a much more bureaucratic situation, but I am willing to consider the matter.

The Presiding Officer: Before I call question 4, I wish to inform the Assembly that I will allocate at least twice the usual four minutes for this question, because of the great interest expressed in the issue during the business statement yesterday. I will try to ensure that every Member who has requested to ask a supplementary question will have an opportunity to do so.

Cyfryngau Cymru

C4 Leanne Wood: Pa drafodaethau y mae'r Gweinidog wedi'u cael ynghylch datblygiadau'n ddiweddar yn y cyfryngau yng Nghymru? OAQ(3)0448(HER)

Alun Ffred Jones: Yr wyf wedi cael nifer o

discussions recently regarding broadcasting in Wales. I have also made clear my concern about the implications of the recent announcements regarding ITV and I am particularly concerned about the announcement yesterday of job losses at ITV Wales.

I have written to Andy Burnham requesting an urgent meeting in order to emphasize that the future of broadcasting in Wales is high on our political agenda and to raise concerns about the uncertain future of ITV Wales, which is bound to undermine attempts to maintain the plurality of programmes made in Wales and about Wales.

Leanne Wood: Minister, you will recall that you and I took part in a successful fringe meeting organised by the National Union of Journalists at Plaid Cymru's recent conference in Aberystwyth. In that meeting, we discussed Wales's invisibility on the global media stage and the general state of the Welsh media. It is a real blow, as I am sure that most Members would agree, that we are seeing, or have seen, job losses—not only those in ITV, which were announced yesterday, but within BBC Wales and in the print media. For example, there are losses with the production of *The Big Issue Cymru* relocating to Scotland and losses at Trinity Mirror. I am sure that you will agree that none of this bodes well for the future of the Welsh media.

Broadcasting is not a devolved matter and I welcome the fact that you will be raising this issue with Andy Burnham in London. Many of us in this Chamber have great concerns about this, so can you tell us what further work can be done to protect broadcasting in Wales in the long term?

Alun Ffred Jones: You raise several issues, regarding the print media and *The Big Issue* in particular. These are all causes of concern to the Government and to all of us in the Assembly.

In terms of broadcasting, I am also seeking a meeting with my counterparts in the UK, the

drafodaethau'n ddiweddar ynghylch darlledu yng Nghymru. Yr wyf hefyd wedi egluro fy mhryder ynghylch goblygiadau'r cyhoeddiadau diweddar am ITV, ac yr wyf yn neilltuol o bryderus am y cyhoeddiad ddoe am golli swyddi yn ITV Cymru.

Yr wyf wedi ysgrifennu at Andy Burnham i ofyn am gyfarfod brys er mwyn pwysleisio bod lle uchel ar ein hagenda wleidyddol i ddyfodol darlledu ac i fynegi pryderon am ddyfodol ansicr ITV Cymru, sy'n rhwym o danseilio ymdrechion i gadw lluosogrwydd rhaglenni a wneir yng Nghymru ac am Gymru.

Leanne Wood: Weinidog, byddwch yn cofio i ni'n dau gymryd rhan mewn cyfarfod ymylol llwyddiannus a drefnwyd gan Undeb Cenedlaethol y Newyddiadurwyr yng nghynhadledd Plaid Cymru yn Aberystwyth yn ddiweddar. Yn y cyfarfod hwnnw, b uom yn trafod mor anweledig yw Cymru ar y llwyfan cyfryngau rhyngwladol a chyflwr cyffredinol cyfryngau Cymru. Mae'n ergyd sylweddol, fel y cytunai'r rhan fwyaf o Aelodau, yr wyf yn siŵr, ein bod yn gweld, neu wedi gweld, colli swyddi—nid yn unig y rheini yn ITV, a gyhoeddwyd ddoe, ond o fewn BBC Cymru ac yn y cyfryngau printiedig. Er enghraifft, mae colledion wrth symud y gwaith o gynhyrchu *The Big Issue Cymru* i'r Alban a cholledion yn Trinity Mirror. Yr wyf yn siŵr y cytunwch nad yw hyn oll yn argoeli'n dda ar gyfer dyfodol cyfryngau Cymru.

Nid yw darlledu'n fater sydd wedi'i ddatganoli a chroesawaf y ffaith y byddwch yn codi'r mater hwn gydag Andy Burnham yn Llundain. Mae nifer ohonom yn y Siambr hon yn pryderu'n fawr am hyn, felly, a allwch ddweud wrthym pa waith ychwanegol y gellir ei wneud i ddiogelu darlledu yng Nghymru yn y tymor hir?

Alun Ffred Jones: Yr ydych yn codi nifer o faterion, ynghylch y cyfryngau printiedig a *The Big Issue* yn benodol. Mae'r rhain i gyd yn achosi pryder i'r Llywodraeth ac i bawb ohonom yn y Cynulliad.

O ran darlledu, yr wyf hefyd yn ceisio cael cyfarfod gyda'm cymheiriaid yn y DU, y

Minister for Europe, External Affairs and Culture in the Scottish Government, Linda Fabiani, and Gregory Campbell, the Minister for Culture, Arts and Leisure at the Northern Ireland Executive. In a further bid to share experiences, best practice and ideas, I have also arranged a meeting with Blair Jenkins, chair of the Scottish Broadcasting Commission, which will take place on Tuesday, 14 October.

Last week I announced that it was my intention to establish a task and finish group to look at the future of broadcasting in Wales. Announcements about the chair, membership and remit of the group will be made soon.

We need to concentrate our efforts on this area, because the whole situation is changing and fluid, and we need to be clear in Wales what paths we can follow in order to preserve the plurality of programme making in Wales. That is the challenge for all of us, and we will be calling on expertise within the media in Wales to inform our deliberations. That will be an important piece of work for the Government to take a view on over the coming months.

Nick Bourne: I thank the Minister for what he has said so far on this issue. It is a crucial issue in terms of last week's Office of Communications's report. He will know that the matter was raised during the business statement yesterday. There is a feeling around the Chamber that an oral statement on this issue would be useful, so that Members could participate beyond the eight minutes or so that we will have to discuss this today, given the urgency of this situation.

2.20 p.m.

The Minister will be aware, because I have written to him, of our willingness—and, I suspect, a willingness across the Chamber—to have a joint approach. I have also written to the First Minister, Ieuan Wyn Jones and Mike German in similar terms because there is a unanimous view on this issue. The impact on the 17 individuals who will lose their jobs is dreadful and serious, but it goes much beyond that in terms of the effect that this will have on civic and devolved life in

Gweinidog dros Ewrop, Materion Allanol a Diwylliant yn Llywodraeth yr Alban, Linda Fabiani, a Gregory Campbell, y Gweinidog dros Ddiwylliant, y Celfyddydau a Hamdden yng Ngweithrediaeth Gogledd Iwerddon. Mewn ymgais bellach i rannu profiadau, yr arferion gorau a syniadau, yr wyf hefyd wedi trefnu cyfarfod â Blair Jenkins, cadeirydd Comisiwn Darlledu'r Alban, a fydd yn digwydd ddydd Mawrth, 14 Hydref.

Yr wythnos diwethaf cyhoeddais fy mod yn bwriadu sefydlu grŵp gorchwyl a gorffen i edrych ar ddyfodol darlledu yng Nghymru. Bydd cyhoeddiadau am y cadeirydd, aelodau a chylch gorchwyl y grŵp cyn hir.

Mae angen inni ganolbwyntio'n hymdrechion ar y maes hwn, gan fod yr holl sefyllfa'n gyfnewidiol ac yn ansicr, ac mae angen inni fod yn glir yng Nghymru ynghylch pa lwybrau y gallwn eu dilyn er mwyn cadw lluosogrwydd o ran gwneud rhaglenni yng Nghymru. Dyna'r her i ni bob un, a byddwn yn troi at arbenigwyr o fewn y cyfryngau yng Nghymru i oleuo ein trafodaethau. Bydd hynny'n waith pwysig i'r Llywodraeth ei ystyried dros y misoedd i ddod.

Nick Bourne: Diolchaf i'r Gweinidog am yr hyn y mae wedi'i ddweud hyd yma am y mater hwn. Mae'n fater hollbwysig yng nghyd-destun adroddiad y Swyddfa Gyfathrebiadau yr wythnos diwethaf. Bydd yn gwybod bod y mater wedi'i godi yn ystod y datganiad busnes ddoe. Mae teimlad o gwmpas y Siambr y byddai datganiad llafar ar y mater hwn yn fuddiol, fel y gallai Aelodau gymryd rhan am fwy na'r wyth munud neu ragor a fydd gennym i drafod hyn heddiw, o gofio natur frys y sefyllfa hon.

Gan fy mod wedi ysgrifennu ato, bydd y Gweinidog yn gwybod am ein parodrwydd ni—a pharodrwydd ar draws y Siambr, mi dybiaf—i gael dull gweithredu cytûn. Yr wyf hefyd wedi ysgrifennu at y Prif Weinidog, at Ieuan Wyn Jones ac at Mike German gan ddefnyddio geiriau tebyg gan fod unfrydedd ar y mater hwn. Mae'r effaith ar y 17 o unigolion a fydd yn colli eu swyddi yn ofnadwy ac yn ddifrifol, ond mae'n mynd ymhellach o lawer na hynny o ran yr effaith a

Wales. I cannot stress enough how vital it is, in my opinion, that we act urgently.

I appreciate that you have sought to have a meeting with the Minister and will undoubtedly have one, but I think that all Members need to have the opportunity to participate in a discussion on this issue and that may strengthen your hand in that meeting with the Minister. That needs to be done immediately.

More widely, I hope that we will be able to have a debate in the Chamber on the issue of the wider media. The points made about *The Big Issue Cymru* and about the job losses and cutbacks that we have seen at Trinity Mirror were well made. If looked at on a Wales-only basis, we have a monopoly in the print media in Wales. It is only because it is looked at on a UK basis that it is not seen as such. We are in grave danger of the BBC becoming the only effective player in this game and, to be fair to the BBC, it does not want to be the only effective player. This is a very serious issue. I hope that you will come forward with an oral statement so that we can all participate. The important point is the unanimity of approach that I am sure exists here and which I believe will strengthen your hand if we are able to demonstrate it in a debate on this issue with some urgency.

Alun Ffred Jones: Thank you, Nick. I accept all of what you say and I welcome your letters and message about a joint approach. I think that we probably can have a joint approach and I would hope that all the parties will be part of the work of the task and finish group in one way or another. I would stress that that task and finish group will concentrate on broadcasting. That will be its remit. The remit has not been finally decided upon as yet, but that will be the main focus of the group's work. The other issues that you mentioned about the print media are very relevant, but probably outside the remit of the group. You may have ideas about work in that direction as well and I am sure that there will be an opportunity to discuss this on the floor of the Chamber at a future date.

gaiff hyn ar fywyd dinesig a datganoledig yng Nghymru. Ni allaf bwysleisio digon mor hanfodol ydyw, yn fy marn i, inni weithredu ar frys.

Sylweddolaf eich bod wedi gofyn am gyfarfod â'r Gweinidog ac y byddwch yn sicr o'i gael, ond credaf fod angen i'r holl Aelodau gael cyfle i gymryd rhan mewn trafodaeth ar y mater hwn, ac y gallai hynny gryfhau'ch dwylo yn y cyfarfod hwnnw â'r Gweinidog. Mae angen gwneud hynny ar unwaith.

Yn fwy cyffredinol, gobeithio y byddwn yn gallu cael dadl yn y Siambr ar fater y cyfryngau ehangach. Gwnaethpwyd pwyntiau da am *The Big Issue Cymru* ac am y colledion swyddi a'r toriadau yr ydym wedi'u gweld yn Trinity Mirror. Wrth edrych ar hyn ar sail Cymru'n unig, mae gennym fonopoli yn y cyfryngau printiedig yng Nghymru. Dim ond oherwydd yr edrychir ar hyn ar sail y DU y peidir â'i weld felly. Yr ydym mewn perygl mawr o weld y BBC yn dod yn unig chwaraewr effeithiol yn y gêm hon, ac i fod yn deg â'r BBC, nid yw am fod yn unig chwaraewr effeithiol. Mae hyn yn fater difrifol iawn. Gobeithio y rhowch ddatganiad llafar gerbron fel y gall pob un ohonom gymryd rhan. Y pwynt pwysig yw'r unfrydedd dull sydd, mae'n sicr gennyf, yn bodoli yma ac a fydd, mi gredaf, yn cryfhau'ch dwylo os gallwn ei ddangos mewn dadl ar y mater hwn gyda rhywfaint o frys.

Alun Ffred Jones: Diolch i chi, Nick. Yr wyf yn derbyn y cyfan o'r hyn a ddywedwch a chroesawaf eich llythyrau a'ch neges am ddull gweithredu cytûn. Credaf ei bod yn debygol y gallwn gael dull gweithredu cytûn, a byddwn yn gobeithio y bydd yr holl bleidiau'n rhan o waith y grŵp gorchwyl a gorffen mewn rhyw fodd neu'i gilydd. Hoffwn bwysleisio y bydd y grŵp gorchwyl a gorffen yn canolbwyntio ar ddarlledu. Hwnnw fydd ei gylch gorchwyl. Nid yw'r cylch gorchwyl wedi ei benderfynu'n derfynol eto, ond ar hwnnw y bydd y grŵp yn canolbwyntio'n bennaf yn ei waith. Mae'r materion eraill a soniech amdanynt ynghylch y cyfryngau printiedig yn berthnasol iawn, ond byddant y tu allan i gylch gorchwyl y grŵp, yn ôl pob tebyg. Efallai fod gennyh

syniadau am waith yn y cyfeiriad hwnnw hefyd, ac yr wyf yn siŵr y bydd cyfle i drafod hyn ar lawr y Siambr rywbryd yn y dyfodol.

Alun Davies: I very much welcome the remarks that have been made this afternoon, Minister, and what you said about meeting the Secretary of State from the Department for Culture, Media and Sport. It is essential that we co-ordinate our response to this with the Scottish Government, the Northern Ireland Executive and with DCMS. At the end of the day, Minister, I hope that you will agree that we need to create a regulatory environment that protects the citizen, as well as enhancing the market for the consumer. There are very different issues at play there. We need a regulatory environment that seeks to ensure and guarantee a place for the English-speaking culture of Wales. At the moment, that is under serious threat of extinction on the ITV networks. We need to prepare a response to Ofcom. I assume that your task and finish group will respond to the Ofcom consultation and I also assume that you, Minister, will be seeking an urgent meeting with Ofcom to make the clearest possible case for continuing coverage on ITV and to ensure that the unanimity that exists in this Chamber is communicated to Ofcom and the UK Government.

Alun Ffred Jones: The Welsh Assembly Government will be responding to the Ofcom report shortly. The task and finish group will probably take a wider remit, in the sense of looking forward to future paths that could be taken in order to preserve public service broadcasting in Wales. I entirely accept your point about the English-language service in Wales and the importance of preserving it or enhancing it.

Undoubtedly, until 2012, plurality would be best safeguarded by maintaining the existing PSB commitments on ITV Wales. Unfortunately, even that seems to be on the verge of being decimated at the moment. The short-term proposal to cut the hours of public service broadcasting on ITV Wales is a dramatic loss—I cannot stress enough that it is a severe blow for Welsh audiences. The point that was made about the BBC then

Alun Davies: Croesawaf yn fawr y sylwadau sydd wedi'u gwneud y prynhawn yma, Weinidog, a'r hyn a ddywedasocho am gwrdd â'r Ysgrifennydd Gwladol yn yr Adran dros Ddiwylliant, y Cyfryngau a Chwaraeon. Mae'n hollbwysig inni gydgyssylltu ein hymateb i hyn â Llywodraeth yr Alban, Gweithrediaeth Gogledd Iwerddon a DCMS. Yn y pen draw, Weinidog, gobeithio y cytunwch fod angen inni greu amgylchedd rheoleiddio sy'n diogelu'r dinesydd, yn ogystal â gwella'r farchnad i'r defnyddiwr. Mae ystyriaethau tra gwahanol yn codi yn hynny o beth. Mae arnom angen amgylchedd rheoleiddio sy'n ceisio sicrhau a gwarantu lle i ddiwylliant Saesneg Cymru. Ar hyn o bryd, mae perygl mawr i hwnnw ddiflannu ar rwydweithiau ITV. Mae angen inni baratoi ymateb i Ofcom. Cymeraf y bydd eich grŵp gorchwyl a gorffen yn ymateb i ymgynghoriad Ofcom a chymeraf hefyd y byddwch chi, Weinidog, yn ceisio cael cyfarfod brys ag Ofcom i gyflwyno'r ddatl gliraf posibl dros barhau â darpariaeth ar ITV ac i sicrhau bod yr unfrydedd sydd yn y Siambr hon yn cael ei gyfleu i Ofcom ac i Llywodraeth y DU.

Alun Ffred Jones: Bydd Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ymateb i adroddiad Ofcom cyn hir. Mae'n debyg y bydd y grŵp gorchwyl a gorffen yn cymryd cylch gorchwyl ehangach, o ran edrych ymlaen at lwybrau y gellid eu dilyn yn y dyfodol er mwyn cadw darlledu gwasanaeth cyhoeddus yng Nghymru. Yr wyf yn derbyn yn llwyr y pwynt a wnaethoch am y gwasanaeth Saesneg yng Nghymru a phwysigrwydd ei gadw neu ei wella.

Yn ddi-os, tan 2012 y modd gorau i ddiogelu lluosogrwydd fyddai cadw'r ymrwymadau presennol ar ddarlledu gwasanaeth cyhoeddus ar ITV Cymru. Gwaetha'r modd, mae'n ymddangos bod hynny hyd yn oed ar fin cael ei ddileu ar hyn o bryd. Mae'r cynnig tymor byr i gwtogi oriau darlledu gwasanaeth cyhoeddus ar ITV Cymru yn golled fawr—ni allaf bwysleisio digon ei fod yn ergyd ddifrifol i gynulleidfaeodd yng Nghymru.

being the only game in town is a very serious one. As has been said, I do not think that the BBC wants to be in that position. However, the answers are not at all clear in the present economic environment; I am not talking about events this week, although those events could even undermine what is proposed for ITV. The situation is fluid, and we must be agile in our response and be willing to think outside the box. If we can have an all-party joint approach, I would welcome that. We need to keep talking about this in the Assembly.

Peter Black: I welcome the Welsh Assembly Government's renewed interest in broadcasting, and confirm that the Welsh Liberal Democrats are willing to take part in a cross-party approach on this issue. We believe that it is of vital interest to Wales, and important to Welsh politics, as well as to Welsh life as a whole. We would be more than happy to take part in any discussions or actions that you wish to take to put pressure on the UK Government and Ofcom to try to alleviate this situation in terms of the PSB content, and its diversity in Wales.

The Broadcasting Committee produced a report, to which you have responded; not all of us were happy with that response. However, several solutions were put forward in that report as to how we might continue to have diverse PSB content after 2011-12. Would you be willing to revisit your response in the light of developments in the last few weeks? In particular, could the impressive coalition that you are gathering together of Ministers from across the UK on this be brought together to put pressure on the UK Government to get a more robust political response from it to the crisis—which I believe is being created by Ofcom—in Welsh broadcasting?

Alun Ffred Jones: I welcome your offer to take part in discussions about this issue. I think that it is fair to say that everything is on the table—I do not believe that we have closed our minds to anything. I look forward to those discussions with my counterparts in

Mae'r pwynt a wnaethpwyd ynghylch y BBC yn dod wedyn yn unig chwaraewr yn un difrifol iawn. Fel y dywedwyd, ni chredaf fod y BBC yn dymuno bod yn y sefyllfa honno. Fodd bynnag, nid yw'r atebion yn glir o gwbl yn yr amgylchedd economaidd presennol; nid wyf yn sôn am ddigwyddiadau yr wythnos hon, er y gallai'r digwyddiadau hynny hyd yn oed danseilio'r hyn a gynigir ar gyfer ITV. Mae'r sefyllfa'n ansicr, a rhaid inni ymateb yn fuan a bod yn barod i feddwl yn agored. Os gallwn gael dull gweithredu trawsbleidiol, byddwn i'n croesawu hynny. Mae angen inni ddal ati i sôn am hyn yn y Cynulliad.

Peter Black: Croesawaf y diddordeb sydd gan Lywodraeth Cynulliad Cymru o'r newydd mewn darlledu, a chadarnhau bod Democratiaid Rhyddfrydol Cymru yn barod i gymryd rhan mewn dull gweithredu trawsbleidiol ar y mater hwn. Credwn ei fod yn hanfodol i fuddiannau Cymru, ac yn bwysig i wleidyddiaeth Cymru, yn ogystal â bywyd Cymru'n gyffredinol. Byddem yn fodlon iawn cymryd rhan mewn unrhyw drafodaethau neu gamau gweithredu y dymunwch eu cymryd i bwysu ar Lywodraeth y DU ac Ofcom i geisio gwella'r sefyllfa hon yng nghyd-destun y cynnwys darlledu gwasanaeth cyhoeddus, a'i amrywiaeth yng Nghymru.

Lluniodd y Pwyllgor Darlledu adroddiad ac yr ydych wedi ymateb iddo; nid oeddem i gyd yn fodlon â'r ymateb hwnnw. Fodd bynnag, cynigiwyd nifer o atebion yn yr adroddiad hwnnw ynghylch sut y gallem barhau i gael cynnwys darlledu gwasanaeth cyhoeddus amrywiol ar ôl 2011-12. A fydddech yn barod i ailystyried eich ymateb yng ngoleuni datblygiadau yn yr wythnosau diwethaf? Yn benodol, a ellid dod â'r gynghair sylweddol o Weinidogion yr ydych yn eu cynnull ar draws y DU ar y mater hwn at ei gilydd i bwysu ar Lywodraeth y DU i gael ymateb gwleidyddol mwy cadarn ganddi i'r argyfwng—sy'n cael ei greu gan Ofcom yn fy marn i—mewn darlledu yng Nghymru?

Alun Ffred Jones: Croesawaf eich cynnig i gymryd rhan mewn trafodaethau ar y mater hwn. Credaf ei bod yn deg dweud bod popeth yn agored i'w drafod—nid wyf yn credu ein bod wedi gwrthod ystyried dim. Edrychaf ymlaen at y trafodaethau hynny gyda'm

Scotland and Northern Ireland, to see whether we can bring further pressure to bear, either on the UK Government, which will presumably have the last word on this, or on Ofcom. However, whether we can influence Ofcom is more doubtful. It has made its position clear, and it is responding to the pressures of the market. I do not think that I need to stress the delicate situation with ITV centrally, and the options that are available to it, or indeed to any future company that would perhaps like to buy ITV. The situation is very difficult and fragile, and what we might say today may not apply tomorrow, unfortunately. Therefore, we need to keep an open mind, but, at the same time, stress the importance of the English-language service to the majority of people in Wales, who will otherwise only see their news, and the reflection of their lives in general, on the BBC. That is the area that we need to concentrate on over the next few months.

Peter Black: I accept your explanation that Ofcom faces a difficult and fragile economic situation in respect of ITV. I think that there is a feeling that if Wales were better represented on the Ofcom board and had direct representation on it, Ofcom might have been more robust in its response to these proposals. That was a recommendation of the Broadcasting Committee, and one that you have not accepted. Will you reconsider that recommendation and put pressure on the UK Minister to reconsider our representation on Ofcom's board?

2.30 p.m.

Alun Ffred Jones: I am not sure that I am in a position today to say that I will reconsider it, but the truth is that the Ofcom board is well aware of the situation in Wales; it was in the Assembly earlier this year to hold one of its meetings and I think that it got the message loud and clear. Many of the board members are very familiar with the landscape in Wales. So, it has not come to this position because it does not understand the situation in Wales—not that I am defending the board's position; I am merely stating that I think that its members are well aware of the situation in Wales. When I referred to the fragile situation, I was not only referring to the

cymheiriaid yn yr Alban a Gogledd Iwerddon, i weld a allwn roi mwy o bwysau, un ai ar Lywodraeth y DU, a fydd â'r gair olaf ar hyn gellir cymryd, neu ar Ofcom. Fodd bynnag, nid oes cymaint o le i gredu y gallwn ddylanwadu ar Ofcom. Mae wedi datgan ei safbwynt yn glir, ac mae'n ymateb i bwysau'r farchnad. Nid wyf yn credu bod angen imi bwysleisio mor sensitif yw'r sefyllfa o ran ITV yn ganolog, a'r dewisiadau sydd ar gael iddo, neu'n wir i unrhyw gwmni yn y dyfodol a fyddai efallai'n hoffi prynu ITV. Mae'r sefyllfa'n un anodd a bregus iawn, ac mae'n bosibl na fyddai'r hyn y galleim ei ddweud heddiw yn gymwys yfory, gwaetha'r modd. Felly, mae angen inni ddal yn agored ein meddwl, ond pwysleisio, yr un pryd, mor bwysig yw'r gwasanaeth Saesneg i'r rhan fwyaf o bobl yng Nghymru, na fyddant fel arall ond yn gweld eu newyddion, ac adlewyrchiad o'u bywydau'n gyffredinol, ar y BBC. Dyna'r maes y mae angen inni ganolbwyntio arno dros y misoedd nesaf.

Peter Black: Yr wyf yn derbyn eich eglurhad bod Ofcom yn wynebu sefyllfa economaidd anodd a bregus mewn cysylltiad ag ITV. Credaf fod teimlad y gallai Ofcom fod wedi ymateb yn fwy cadarn i'r cynigion hyn petai gan Gymru gynrychiolaeth well ar fwrdd Ofcom a phetai wedi'i chynrychioli arno'n uniongyrchol. Yr oedd hynny'n un o argymhellion y Pwyllgor Darlledu, ac yn un nad ydych wedi'i dderbyn. A wnewch chi ailystyried yr argymhelliad hwnnw a phwyso ar Weinidog y DU i ailystyried ein cynrychiolaeth ar fwrdd Ofcom?

Alun Ffred Jones: Nid wyf yn siŵr a ydwyf mewn sefyllfa heddiw i ddweud y byddaf yn ailystyried y peth, ond y gwir amdani yw bod bwrdd Ofcom yn ymwybodol iawn o'r sefyllfa yng Nghymru; yr oeddent yn y Cynulliad yn gynharach eleni yn cynnal un o'u cyfarfodyddm, a chredaf eu bod wedi cael y neges yn glir iawn. Mae llawer o aelodau'r bwrdd yn gyfarwydd iawn â thirwedd Cymru. Felly, nid ydynt wedi dod i'r safbwynt hwn oherwydd nad ydynt yn deall y sefyllfa yng Nghymru—er nad wyf yn amddiffyn safbwynt y bwrdd; yr unig beth a wnaif yw dweud fy mod ybn credu bod ei aelodau'n gyfarwydd iawn â'r sefyllfa yng

economic position; I think that there are other factors that make it difficult to find a way through this issue.

Nerys Evans: Hoffwn ategu'r pryder mae Leanne ac eraill wedi ei grybwyll yn eu cwestiynau. Bu'n glir ers blynyddoedd bod darlledu cyhoeddus yn mynd i lawr y trywydd hwn, a hynny oherwydd diffyg San Steffan ac Ofcom i gynrychioli buddiannau pobl Cymru a gofalu amdanynt. Fodd bynnag, yr oedd pob arwydd yn dangos y byddai Ofcom yn argymhell cwtogi oriau ac eithrio oriau newyddion ar ITV o bedair i dair awr. Yng nghyfarfod Ofcom yr wythnos diwethaf, soniwyd mai dim ond chwech wythnos yn ôl y gwnaed y penderfyniad i gwtogi oriau ac eithrio oriau newyddion o bedair awr i awr a hanner. Felly, yn eich cyfarfod gydag Ofcom, a ydych yn fodlon gofyn pam y gwnaed y penderfyniad, chwech wythnos yn ôl, i newid yr argymhelliad, gyda chanlyniadau trychinebus i Gymru?

Alun Ffred Jones: Yr wyf yn barod i godi'r mater gydag Ofcom. Mae'n fater truenus i'r rhai ohonom sy'n cofio ITV, neu HTV cynt, yn ei fri, pan oedd yn gallu herio'r BBC ar sawl ffrynt—bûm am gyfnod yn was i HTV; ond nid dyna pam yr oedd yn ei fri—ac yr oedd y sefyllfa'n iachach oherwydd hynny. Yr oedd yn cynnig llwybr y tu allan i'r BBC i ddatblygu talent yng Nghymru. Er bod hynny'n digwydd yn awr i raddau yn y sector annibynnol, yr wyf yn dal i gredu bod rhaid i ni gael darlledwr sy'n gwasanaethu Cymru yn genedlaethol drwy'r iaith Saesneg y tu allan i'r BBC. Felly, rhannaf eich gofid a byddaf yn codi'r mater.

Alun Cairns: I welcome the approach that the Minister proposes to take, but in light of rumours of changes and cutbacks in the print media combined with what is happening with ITV and the risk of real reduction in the output of news and current affairs from Wales, does he accept that we could well be approaching an Assembly election in 2011 where there is little reporting of news and current affairs other than on the BBC? What consideration has he given to that? That is a

Nghymru. Pan gyfeiriaais at y sefyllfa fregus, nid oeddwn yn cyfeirio at y sefyllfa economaidd yn unig; credaf fod ffactorau eraill sy'n ei gwneud yn anodd dod o hyd i ateb i'r mater hwn.

Nerys Evans: I wish to echo the concern that Leanne and others have mentioned in their questions. It has been clear for many years that public service broadcasting has been going down this route, because of the failure by Westminster and Ofcom to represent the interests of the people of Wales and safeguard them. However, all indications seemed to suggest that Ofcom would recommend a reduction of hours, apart from those allocated for the news service, on ITV from four to three hours. At the Ofcom meeting last week, it was mentioned that the decision to reduce the hours, apart from those allocated for the news service, from four hours to an hour and a half was made six only weeks ago. Therefore, in your meeting with Ofcom, would you be willing to ask why it decided to change the recommendation six weeks ago, which will have detrimental effects for Wales?

Alun Ffred Jones: I am willing to raise that issue with Ofcom. It is a pitiful situation for those of us who remember ITV, or HTV as it was, in its heyday, when it could challenge the BBC on a number of fronts—I was employed by HTV for a while, but that is not why it was successful—and the situation was healthier as a result of that. It offered an alternative route to the BBC to develop talent in Wales. Although that happens to some extent in the independent sector, I still believe we must have a broadcaster outside the BBC that serves Wales nationally through the medium of English. Therefore, I share your concerns and I will raise that matter.

Alun Cairns: Croesawaf y camau y mae'r Gweinidog yn bwriadu eu cymryd, ond yng ngoleuni sïon am newidiadau a thoriadau yn y cyfryngau argraffu, yn ogystal â'r hyn sy'n digwydd gydag ITV a'r perygl y bydd lleihad gwirioneddol yn yr allbwn rhaglenni newyddion a materion cyfoes o Gymru, a yw'n derbyn y gallem wynebu etholiadau Cynulliad yn 2011 lle na fydd bron dim sylw'n cael ei roi i newyddion ac i faterion cyfoes heblaw ar y BBC? Pa ystyriaeth y mae

real risk not only to the Assembly but, more importantly, to democracy.

Alun Ffred Jones: I agree with everything that you say, but this is one of those cases where it is easy to highlight the dangers and the precarious situation, but not so easy to find the answer. In a free market, of course, people are entitled to start a paper of their own—any one of us could do that. I accept that there are inherent dangers for the democratic wellbeing of Wales, particularly during election time, if there are few platforms from which different views can be aired. That leads to a lack of plurality of voices, which is the danger here. However, it does not only apply to the democratic and political process; it also relates to other issues in terms of reflecting the life of Wales, which, in many ways, is just as important. It is not a healthy position for one broadcaster to hold all the cards; indeed, that is dangerous for the democratic process, as you have stated, and in a wider cultural context. I do not have the answer for you, but if I find an easy answer, I will come straight to the Chamber.

Performance Rights for Musicians

Q5 Leanne Wood: What discussions has the Minister had regarding performance rights for musicians? OAQ(3)0459(HER)

Alun Ffred Jones: I have had no discussions regarding performance rights for musicians. This is a matter for individual performers and the Performing Rights Society. However, I am aware of the problem with the swingeing cuts in PRS payments to Welsh musicians.

Leanne Wood: There are grave concerns within the Welsh music industry regarding cuts by the PRS to royalty payments for composers and publishers. With a year-on-year decrease already in force, composers in Wales will have lost about 95 per cent of their income from royalties by the end of 2010. A large percentage of the industry will have disappeared as a result, with Welsh-language songwriters particularly at risk.

wedi'i rhoi i hynny? Mae honno'n risg wirioneddol nid yn unig i'r Cynulliad, ond yn bwysicach, i ddemocratiaeth.

Alun Ffred Jones: Cytunaf â phopeth a ddywedwch, ond mae hwn yn un o'r achosion hynny lle mae'n rhwydd tynnu sylw at y peryglon a'r sefyllfa fregus, ond nid mor hawdd dod o hyd i ateb. Mewn marchnad rydd, wrth gwrs, mae gan bobl hawl i gychwyn eu papur eu hunain—gallai unrhyw un ohonom wneud hynny. Derbyniaf fod yna beryglon yn ymhlyg yn hyn i les democrataidd Cymru, yn enwedig yn ystod cyfnod etholiad, os prin yw'r llwyfannau a roddir i wyntyllu gwahanol safbwyntiau. Mae hynny'n arwain at brinder lleisiau lluosog, a dyna yw'r perygl yn y fan hon. Fodd bynnag, nid yw'n berthnasol i'r broses ddemocrataidd a gwleidyddol yn unig; mae'n berthnasol i faterion eraill sy'n adlewyrchu bywyd Cymru, ac mewn llawer ffordd mae hynny lawn mor bwysig. Nid yw'n sefyllfa iach pan fydd un darlledwr yn dal y cardiau i gyd; yn wir, mae hynny'n beryglus i'r broses ddemocrataidd, fel y dywedech, yn ogystal ag i'r cyd-destun diwylliannol ehangach. Nid oes gennyf yr ateb i chi, ond os dof o hyd i ateb rhwydd, yna byddaf yn dod i'r Siambr ar unwaith.

Hawliau Perfformio ar gyfer Cerddorion

C5 Leanne Wood: Pa drafodaethau y mae'r Gweinidog wedi'u cael ynghylch hawliau perfformio cerddorion? OAQ(3)0459(HER)

Alun Ffred Jones: Nid wyf wedi cael dim tafodaethau am hawliau perfformio cerddorion. Mae hwn yn fater i berfformwyr unigol a'r Gymdeithas Hawliau Perfformio. Fodd bynnag, yr wyf yn ymwybodol o'r broblem o ran toriadau llym mewn taliadau PRS i gerddorion Cymru.

Leanne Wood: Mae pryderon mawr yn y diwydiant cerddoriaeth yng Nghymru ynghylch toriadau gan y PRS mewn breindaliadau ar gyfer cyfansoddwyr a chyhoeddwyr. O ganlyniad i'r lleihad o flwyddyn i flwyddyn sydd eisoes yn digwydd, bydd cyfansoddwyr yng Nghymru wedi colli oddeutu 95 y cant o'u hincwm o freindaliadau erbyn diwedd 2010. Yn sgil hyn, bydd canran helaeth o'r diwydiant wedi

Will you agree to make representations to the Performing Rights Society on the impact of this policy? Will you also consider commissioning a feasibility study to look at the creation of an independent licensing and collecting body in Wales, which would give our musicians a fairer deal?

Alun Ffred Jones: I find myself in some difficulty on this position, because it is not a devolved matter. Of course, I can make representations to the PRS, as I could to the media, but I will have to take advice on this matter. The possibility of forming a licensing body in Wales is now being actively pursued, as I understand it, and it is my impression that those who are agitating for it have already acquired some funding. However, I may be wrong, and I will certainly make inquiries about this issue. In future, it may be better for someone else to handle this particular subject, for reasons that I will explain in future.

Nick Ramsay: I concur with Leanne Wood's comments, and the Minister's response, in terms of the need to better support musicians in Wales, who are facing a raw deal at the moment. The Minister will know that small businesses have to buy a licence if they want to play music in the workplace. There was a case in Scotland last year where a retailer found itself at the sharp end of this situation by allowing its employees to listen to the radio. What discussions has the Minister had with the Deputy First Minister about helping small businesses in Wales to better meet their costs in this area?

Alun Ffred Jones: I have had no discussions with the Deputy First Minister on that issue, but I will make inquiries. I am not sure whether this is devolved or not; I suspect that it is not. However, I will make inquiries and furnish you with an answer.

Michael German: I welcome the Minister to his post, and to his first questions session. It was not the most auspicious of starts for one of Wales's most famous musicians, Karl

diflannu, ac mae ysgrifenyddyr caneuon Cymraeg dan fygythiad yn arbennig. A gytunwch i gyflwyno sylwadau i'r Gymdeithas Hawliau Perfformio am effaith y polisi hwn? A wnewch chi hefyd ystyried comisiynu astudiaeth ddichonoldeb i edrych ar greu corff trwyddedu a chasglu annibynnol yng Nghymru a fyddai'n rhoi bargaen decach i'n cerddorion?

Alun Ffred Jones: Caf fy hun mewn sefyllfa anodd yn y fan hon, oherwydd nid yw'n fater sydd wedi'i ddatganoli. Wrth gwrs, gallaf gyflwyno sylwadau i'r PRS, ac i'r cyfryngau hefyd, ond bydd yn rhaid imi geisio cyngor am y mater hwn. Caf ar ddeall bod trafodaethau am y posibilrwydd o sefydlu corff trwyddedu yng Nghymru yn mynd rhagddynt ar hyn o bryd, a'r argraff a gefais oedd bod y rheini sy'n codi llais eisoes wedi cael gafael ar rywfaent o gyllid. Fodd bynnag, efallai fy mod yn anghywir, a'm bwriad yn sicr yw gwneud ymholiadau am y mater hwn. Yn y dyfodol, efallai y byddai'n syniad gwell i rywun arall ddelio â'r pwnc penodol hwn, am resymau y byddaf yn eu hegluro yn y dyfodol.

Nick Ramsay: Cytunaf â sylwadau Leanne Wood, a chydag ateb y Gweinidog, o ran bod angen gwell cefnogaeth ar gerddorion yng Nghymru, sy'n cael cam ar hyn o bryd. Bydd y Gweinidog yn gwybod bod rhaid i fusnesau bach brynu trwydded os ydynt am chwarae cerddoriaeth yn y gweithle. Cafwyd achos yn yr Alban y llynedd lle cafodd siopwr ei hun mewn dŵr poeth am ganiatáu i'w weithwyr wrando ar y radio. Pa drafodaethau y mae'r Gweinidog wedi'u cael gyda'r Dirprwy Brif Weinidog ynghylch helpu busnesau bach yng Nghymru i dalu'r costau hyn yn y maes hwn?

Alun Ffred Jones: Nid wyf wedi cael dim trafodaethau gyda'r Dirprwy Brif Weinidog am y mater hwnnw, ond gwnaf ymholiadau. Nid wyf yn sicr a yw'n fater sydd wedi'i ddatganoli ai peidio; yr wyf yn amau nad ydyw. Fodd bynnag, gwnaf ymholiadau a rhoddaf ateb i chi.

Michael German: Croesawaf y Gweinidog i'w swydd, ac i'w sesiwn gwestiynau gyntaf. Ni chafodd y cychwyn gorau wrth i un o gerddorion mwyaf adnabyddus Cymru, Karl

Jenkins, to declare that the Government has abdicated its responsibility to young musicians. Upon investigation, I discovered that he was referring to a response that he had from the Welsh Assembly Government in 2006 on the young musicians fund, which helped to provide assistance to young people to learn musical instruments and performing skills. I wonder if you could provide some succour to Karl Jenkins, as well as to Bryn Terfel, Owain Arwel Hughes, Catrin Finch, Super Furry Animals, and about 20 other famous musicians in Wales, by announcing that you will consider establishing a youth music fund. Can you bring forward any proposals to help young musicians in Wales in the way that they used to be helped before 2005?

Alun Ffred Jones: As I understand it, the Arts Council of Wales has allocated almost £7 million to support music organisations in this financial year. It is, therefore, wrong to suggest that the Welsh Assembly Government is doing nothing to encourage, support and develop young musicians. I will have to write to you on the details of your request, but it is rather unfair to describe the situation as being dire, because there is a great deal of evidence that there is a lot of activity in this area.

2.40 p.m.

The recent success of Côr Ysgol Glanaethwy and Only Men Aloud shows the great vigour in the music world. I was present in the national eisteddfod where almost 10 choirs were involved in the main choral competition, many of them made up of young people.

If I may speak briefly about my area, the Canolfan Gerdd William Matthias Music Centre helps to develop talent in and outside schools, and is very successful. The youth orchestras and jazz bands win competitions regularly throughout the UK. There is a great deal of activity, much of it supported by our local authorities. Although there may be areas in which we can do more, and although I cannot compete with Karl Jenkins in terms of his musical knowledge and so on, obviously, I take issue with his claim that

Jenkins, ddatgan bod y Llywodraeth wedi troi ei chefn ar ei chyfrifoldeb i gerddorion ifanc. Ar ôl ymchwilio i'w sylwadau, canfûm ei fod yn cyfeirio at ymateb a gafodd gan Lywodraeth Cynulliad Cymru yn 2006 am y gronfa i gerddorion ifanc, a fu'n help i roi cymorth i bobl ifanc ddysgu chwarae offerynnau cerdd a magu sgiliau perfformio. Ys gwn i a allwch gynnig rhywfaint o gysur i Karl Jenkins, yn ogystal ag i Bryn Terfel, Owain Arwel Hughes, Catrin Finch, Super Furry Animals, ac oddeutu 20 o gerddorion adnabyddus eraill yng Nghymru, drwy gyhoeddi y byddwch yn ystyried sefydlu cronfa gerddoriaeth i bobl ifanc. A allwch gyflwyno unrhyw gynigion i helpu cerddorion ifanc yng Nghymru fel yr oeddent yn arfer cael cymorth cyn 2005?

Alun Ffred Jones: Fel yr wyf yn deall pethau, mae Cyngor Celfyddydau Cymru wedi neilltuo bron £7 miliwn i gefnogi mudiadau cerddoriaeth yn y flwyddyn ariannol hon. Felly, mae'n anghywir awgrymu nad yw Llywodraeth Cynulliad Cymru yn gwneud dim i annog, cefnogi a meithrin cerddorion ifanc. Bydd yn rhaid i mi ysgrifennu atoch gyda manylion eich cwestiwn, ond mae ni braidd yn annheg dweud bod y sefyllfa'n ddifrifol wael, oherwydd mae yn lawer o dystiolaeth bod llawer o weithgarwch yn yn y maes hwn.

Mae llwyddiant diweddar Côr Ysgol Glanaethwy ac Only Men Aloud yn dangos yr egni anhygoel yn y byd cerddoriaeth. Yr oeddwn yn bresennol yn yr eisteddfod genedlaethol yn gwylio bron i 10 côr yn cystadlu yn y brif gystadleuaeth i gorau, gyda llawer bobl ifanc yn aelodau o'r corau hyn.

Os caf ganiatâd i siarad yn sydyn am fy ardal, mae Canolfan Gerdd William Matthias yn helpu i feithrin talent yn yr ysgolion a'r tu allan i ysgolion, ac mae'n llwyddiannus iawn. Mae'r cerddorfeydd ieuenctid a'r bandiau jazz yn ennill cystadlaethau'n rheolaidd ledled y DU. Ceir cryn dipyn o weithgarwch, a chaiff llawer ohono ei gefnogi gan ein hawdurdodau lleol. Er y gallem wneud mwy mewn rhai meysydd, ac yn amlwg, er na allaf gystadlu gyda Karl Jenkins o ran ei wybodaeth am gerddoriaeth ac yn y blaen, ni

young Welsh musicians are not being developed or encouraged.

The Beijing Paralympic Games

Q6 Joyce Watson: Will the Minister make a statement on the achievements of Welsh athletes at the Beijing Paralympic Games? OAQ(3)0477(HER)

Alun Ffred Jones: I refer you to the oral statement that I made on Wednesday 23 September on sharing the success of the Olympics. To reiterate, I am sure that everyone will want to join me in congratulating Welsh athletes on their remarkable achievements at the Beijing Paralympic Games.

Joyce Watson: I think that everybody is agreed that it was a fantastic games for Team GB and the Welsh contingent. It has given disabled sports in Wales a solid foundation on which to build and prepare for 2012. Do you agree that a key part of these preparations is encouraging participation and nurturing talent at all levels, from taking part to elite competition? If so, will you join me in recognising the work of the Disability Sports Wales national community development programme and the disability sport academy programme that helped to develop 10 of the 15 Welsh athletes to make it to Beijing this year?

Alun Ffred Jones: I am most happy to agree with and to support your statement. The Sports Council for Wales, through Disability Sport Wales, has done a fantastic job. It is no accident that one in six of the GB team came from Wales or is Wales-based. I think that I am right in saying that one in five of the medals won was won by Wales-based athletes. Disability Sport Wales is doing a good job, under the leadership of Jon Morgan and his team. We can be proud of that. It has been developed over a number of years, and it is indeed a tribute to the Government for developing the programme and to the individuals involved in Disability Sport Wales.

Tourism in Wales

chytunaf â'i honiad nad yw cerddorion ifanc yng Nghymru yn cael eu meithrin na'u datblygu.

Gemau Paralympaidd Beijing

C6 Joyce Watson: A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am lwyddiannau athletwyr Cymru yng Ngemau Paralympaidd Beijing? OAQ(3)0477(HER)

Alun Ffred Jones: Fe'ch cyfeiriaf at y datganiad llafar a wneuthum ddydd Mercher 23 Medi am rannu llwyddiant y Gemau Olympaidd. I ategu hynny, yr wyf yn siŵr y byddai pawb am ymuno â mi i longyfarch athletwyr Cymru am eu campau rhyfeddol yng Ngemau Paralympaidd Beijing.

Joyce Watson: Credaf fod pawb yn gytûn fod y gemau wedi bod yn rhagorol i Dîm Prydain ac i'r cystadleuwyr o Gymru yn eu mysg. Mae chwaraeon i bobl anabl yng Nghymru wedi cael sail gadarn i adeiladu arni wrth baratoi ar gyfer 2012. A ydych yn cytuno mai rhan allweddol o'r paratodau hyn yw annog cyfranogiad a meithrin talent ar bob lefel, o gymryd rhan i gystadlu mewn cystadleuaeth elitaidd? Os felly, a wnewch ymuno â mi i gydnabod gwaith y rhaglen academi chwaraeon anabledd a rhaglen ddatblygu gymunedol genedlaethol Chwaraeon Anabledd Cymru a helpodd i ddatblygu 10 o'r 15 athletwr o Gymru a aeth i Beijing eleni?

Alun Ffred Jones: Yr wyf yn fwy na bodlon cytuno â chi a chefnogi eich datganiad. Mae Cyngor Chwaraeon Cymru, drwy Chwaraeon Anabledd Cymru, wedi gwneud gwaith gwych. Nid drwy hap a damwain yr oedd un o bob chwe aelod o dîm Prydain yn dod o Gymru neu'n byw yng Nghymru. Credaf fy mod yn iawn dweud bod athletwyr o Gymru wedi ennill un o bob pum medal. Mae Chwaraeon Anabledd Cymru yn gwneud gwaith da, dan arweiniad Jon Morgan a'i dîm. Gallwn ymfalchio yn hynny. Mae hyn wedi datblygu dros nifer o flynyddoedd, ac mae'n deyrnged i'r Llywodraeth am lunio'r rhaglen ac i'r unigolion sy'n ymwneud â Chwaraeon Anabledd Cymru.

Twristiaeth yng Nghymru

Q7 Angela Burns: What steps is the Minister taking to support and develop tourism in Wales? OAQ(3)0445(HER)

Alun Ffred Jones: Some £17.5 million has been allocated to Visit Wales this financial year to help to promote and develop tourism in Wales. That includes a windfall of £4.2 million from EU funds, which has boosted this year's marketing budget to around £7.5 million.

Angela Burns: As you know, in November 2004, the First Minister announced the establishment of a culture board for Wales, the remit for which was to develop a new cultural strategy that we can harness to aid tourism throughout Wales. In the minutes of the board's last meeting, on 21 March 2007, it was stated that the culture board would set Wales's overarching cultural strategy. Do we yet have the overarching cultural strategy announced at that meeting over 18 months ago? If so, where might I obtain a copy? If one is not forthcoming, does that mean that the board is simply another quango that you can set fire to on the bonfire of inefficiencies?

Alun Ffred Jones: I have no plans to set fire to anybody at present. However, I could revisit that situation. [*Laughter.*]

The cultural tourism review was launched earlier this year and recommends that culture be incorporated as a mainstream activity in all aspects of tourism development and marketing in Wales. A steering group consisting of key cultural stakeholders chaired by the director of tourism and marketing is preparing a two-year costed action plan to develop cultural tourism in Wales in accordance with the review's recommendations. Therefore, the matter is in hand, and it will be with us soon. However, I will make inquiries about the target date for producing the action plan. I hope that it will be sooner rather than later, because do not want a report that has been developed over a

C7 Angela Burns: Pa gamau y mae'r Gweinidog yn eu cymryd i gefnogi twristiaeth a'i datblygu yng Nghymru? OAQ(3)0445(HER)

Alun Ffred Jones: Mae oddeutu £17.5 miliwn wedi cael ei neilltuo i Croeso Cymru yn y flwyddyn ariannol hon i helpu hyrwyddo twristiaeth a'i datblygu yng Nghymru. Mae hynny'n cynnwys £4.2 miliwn o arian annisgwyl o gronfeydd yr UE, sydd wedi rhoi hwb i'r gyllideb farchnata eleni i oddeutu £7.5 miliwn.

Angela Burns: Fel y gwyddoch, ym mis Tachwedd 2004, cyhoeddodd y Prif Weinidog ei fod yn sefydlu bwrdd diwylliant ar gyfer Cymru, a'i gylch gorchwyl oedd llunio strategaeth ddiwylliannol newydd i'w defnyddio er mwyn cynorthwyo twristiaeth ledled Cymru. Yng nghofnodion cyfarfod diwethaf y bwrdd, ar 21 Mawrth 2007, nodwyd y byddai'r bwrdd diwylliant yn pennu strategaeth ddiwylliannol gyffredinol ar gyfer Cymru. A ydym wedi cael y strategaeth ddiwylliannol gyffredinol a gyhoeddwyd yn y cyfarfod hwnnw dros 18 mis yn ôl? Os felly, ymhle y gallaf gael gafael ar gopi? Os nad oes un ar gael, a yw hynny'n golygu mai cwango arall yw hwn y gallwch ei losgi ar y goelcerth o gyrff aneffeithlon?

Alun Ffred Jones: Nid wyf yn bwriadu taflu neb ar ben coelcerth ar hyn o bryd. Fodd bynnag, gallwn ailedrych ar y sefyllfa honno. [*Chwerthin.*]

Cafodd yr adolygiad o dwristiaeth ddiwylliannol ei lansio'n gynharach eleni, ac mae'n argymhell ymgorffori diwylliant fel gweithgarwch prif ffrwd ym mhob agwedd ar ddatblygu a marchnata twristiaeth yng Nghymru. Mae grŵp llywio sy'n cynnwys rhanddeiliaid diwylliannol allweddol dan gadeiryddiaeth y cyfarwyddwr twristiaeth a marchnata yn paratoi cynllun gweithredu dwy flynedd wedi'i gostio i ddatblygu twristiaeth ddiwylliannol yng Nghymru yn unol ag argymhellion yr adolygiad. Felly, mae'r mater yn mynd rhagddo, a bydd gyda ni maes o law. Fodd bynnag, ymholaf i'r dyddiad targed ar gyfer cynhyrchu'r cynllun gweithredu. Gobeithio y bydd yn eithaf buan,

number of years to be left gathering dust. There is a great deal of exciting work and activity in this field on the part of Cadw and the museum and library sectors. Bids are already in place for European and Government funding and, if everything comes together, it will provide an exciting programme over the coming years. That will be part of the action plan that is on its way.

2012 Olympic Games

Q8 Jenny Randerson: What assessment has the Minister made of the extra tourism opportunities that the 2012 Olympics may bring to Wales? OAQ(3)0464(HER)

Alun Ffred Jones: VisitBritain estimates that the London 2012 Games will generate a £2.1 billion-worth boost to the UK's tourism industry, with around £800 million of the total benefit being realised outside London. Those are the figures that I have been given, anyway. We hope to secure as big a share of that as is possible. It is important to remember that the Ryder Cup will be here in 2010, which will give us an opportunity to talk Wales up and get some positive images into homes across the world, especially in America and many European countries. That is a worldwide event, and we are working on plans to ensure that we secure maximum exposure from it.

Jenny Randerson: Thank you for your answer, Minister. With the best will in the world, you will not manage to secure a good slice of that tourism potential on the basis of hope and the Ryder Cup. What investment do you plan to make in the next few years, via Visit Wales, to ensure that we have developments available, and the publicity to make the rest of the world aware not only of the tourism potential of Wales, but also the welcome to be had here, and of our diverse and different culture?

Alun Ffred Jones: There is a very effective team at work in Visit Wales, operating alongside the economic development team, and it is already doing an effective job. Of

gan nad wyf am i'r adroddiad hwn gael ei ddatblygu dros nifer o flynyddoedd a'i adael i hel llwch. Mae yna lawer iawn o waith a gweithgarwch cyffrous yn y maes hwn ar ran Cadw a'r sectorau amgueddfeydd a llyfrgelloedd. Mae ceisiadau eisoes yn barod ar gyfer cyllid Ewropeaidd a chyllid gan y Llywodraeth, ac os bydd popeth yn llwyddo bydd yn darparu rhaglen gyffrous dros y blynyddoedd nesaf. Bydd hynny'n rhan o'r cynllun gweithredu sydd ar ei ffordd.

Gemau Olympaidd 2012

C8 Jenny Randerson: Pa asesiad y mae'r Gweinidog wedi'i wneud o'r cyfleoedd twristiaeth ychwanegol y gall Gemau Olympaidd 2012 eu sicrhau i Gymru? OAQ(3)0464(HER)

Alun Ffred Jones: Mae VisitBritain yn amcangyfrif y bydd Gemau Llundain 2012 yn rhoi hwb gwerth £2.1 biliwn i ddiwydiant twristiaeth y DU, ac oddeutu £800 miliwn o gyfanswm y budd yn digwydd y tu allan i Lundain. Dyna'r ffigurau a roddwyd imi, beth bynnag. Yr ydym yn gobeithio sicrhau cyfran mor fawr â phosibl o hynny. Mae'n bwysig cofio y bydd y Cwpan Ryder yma yn 2010, a fydd yn gyfle inni hyrwyddo Cymru a chyfleu delweddau cadarnhaol i gartrefi ym mhedwar ban byd, yn enwedig America a nifer o wledydd yn Ewrop. Mae hwnnw'n ddigwyddiad byd-eang, ac yr ydym yn gweithio ar gynlluniau i sicrhau y cawn cymaint o sylw â phosibl yn ei sgil.

Jenny Randerson: Diolch ichi am eich ateb, Weinidog. Gyda phob ewyllys da yn y byd, ni fyddwch yn llwyddo i sicrhau cyfran dda o'r potensial twristiaeth hwnnw ar sail gobaith a'r Cwpan Ryder. Pa fuddsoddiad y bwriadwch ei wneud dros yr ychydig flynyddoedd nesaf, drwy Croeso Cymru, i sicrhau bod gennym ddatblygiadau ar gael, a'r cyhoeddusrwydd i sicrhau bod gweddill y byd yn gwybod am botensial twristiaeth Cymru, ond ar ben hynny eu bod yn gwybod am y croeso sydd i'w gael yma ac am ein diwylliant amrywiol a gwahanol?

Alun Ffred Jones: Mae tîm effeithiol iawn yn gweithio yn Croeso Cymru, gan weithio ochr yn ochr â'r tîm datblygu economaidd, ac mae eisoes yn gwneud gwaith effeithiol.

course, with more money, you could do more, as is always the case. However, you should not dismiss the Ryder Cup. It is an important stepping stone towards creating Wales's 'brand image', which is a terrible phrase, but there we are. The publicity that Wales will gain from that event in 2010 will, hopefully, work its way through to the 2012 Olympic Games. We have already seen effective marketing in some of the posher Sunday papers; Wales had some very positive publicity over the summer. In marketing Wales, we need to tell everyone outside Wales that it is well worth visiting, not only for our environment but also our hotels and other establishments. However, we must work harder still to ensure that the experiences that people have when they visit Wales are unique, and we have some way to go—and there is no point in denying that—before we can say that we are happy with the situation.

It is one thing to get the tourists to come here, but another to ensure that they have an experience that will remain with them and, hopefully, ensure that they return—at least some of them.

2.50 p.m.

Y Llywydd: Diolch yn fawr i'r Gweinidog am ateb y cwestiynau ac, yn arbennig, am gytuno imi ymestyn yr amser oherwydd y cwestiwn pwysig i ni i gyd am y cyfryngau.

Wrth gwrs, gyda rhagor o arian gallech wneud rhagor, fel sydd bob amser yn wir. Fodd bynnag, ni ddylech ddiystyru'r Cwpan Ryder. Mae'n gam pwysig ymlaen at greu 'delwedd brand' Cymru, sy'n ymadrodd erchyll, ond dyna ni. Gobeithio y bydd y cyhoeddusrwydd a gaiff Cymru yn sgil y digwyddiad hwnnw yn 2010 yn treiddio at Gemau Olympaidd 2012. Yr ydym eisoes wedi gweld marchnata effeithiol yn rhai o'r papurau Sul uchel ael; mae Cymru wedi cael rhywfaint o gyhoeddusrwydd cadarnhaol iawn dros yr haf. Wrth farchnata Cymru, mae arnom angen dweud wrth bawb y tu allan i Gymru bod ymweliad yn werth chweil, nid oherwydd ein hamgylchedd yn unig, ond oherwydd ein gwestai a'n sefydliadau eraill. Fodd bynnag, rhaid inni weithio'n galetach fyth i sicrhau bod y profiadau a gaiff pobl pan fyddant yn ymweld â Chymru yn unigryw, ac mae gennym gryn ffordd i fynd—ac nid oes diben gwadu hynny—cyn inni allu dweud ein bod yn fodlon ar y sefyllfa.

Mae denu'r twristiaid yma yn un peth, ond peth arall yw sicrhau eu bod yn cael profiad a fydd yn aros yn eu cof, ac yn sicrhau, gobeithio, y byddant yn dychwelyd—o leiaf rai ohonynt.

The Presiding Officer: I thank the Minister for answering the questions, and especially for agreeing to extend the time because of the important question to us all on the media.

Atal Rheolau Sefydlog Suspension of Standing Orders

Y Cwnsler Cyffredinol ac Arweinydd y Tŷ (Carwyn Jones): Cynigiaf fod

Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheolau Sefydlog Rhifau 35.6 a 35.8:

yn atal Rheol Sefydlog Rhif 7.18(i) a'r rhan honno o Reol Sefydlog Rhif 6.10 sy'n ei gwneud yn ofynnol bod y cyhoeddiad wythnosol o dan Reol Sefydlog Rhif 6.3 yn darparu'r amserlen ar gyfer busnes yn y cyfarfod llawn yr wythnos ganlynol, er mwyn

The Counsel General and Leader of the House (Carwyn Jones): I propose that

the National Assembly for Wales in accordance with Standing Orders Nos. 35.6 and 35.8:

suspends Standing Order No. 7.18(i) and that part of Standing Order No. 6.10 that requires the weekly announcement under Standing Order No. 6.3 to constitute the timetable for business in Plenary for the following week, to allow the motion under item 3 to be

caniatáu i'r cynnig o dan eitem 3 gael ei ystyried yn y cyfarfod llawn ddydd Mercher 1 Hydref 2008. (NNDM4019)

Y Llywydd: A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu'r cynnig? Gwelaf nad oes gwrthwynebiad. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff y cynnig ei dderbyn.

*Derbyniwyd y cynnig.
Motion carried.*

considered in Plenary on Wednesday 1 October 2008. (NNDM4019)

The Presiding Officer: Does any Member object to the motion? I see there are no objections. In accordance with Standing Order No. 7.35, the motion is therefore agreed.

Sefydlu ac Ethol Pwyllgor Deddfwriaethol Establishment and Election of a Legislative Committee

Y Cwnsler Cyffredinol ac Arweinydd y Tŷ (Carwyn Jones): Cynigiau fod

the National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order No. 21.1, establishes a committee to consider and report on the general principles of the proposed Local Government (Wales) Measure. The committee shall cease to exist if the proposed Measure is passed, falls or is withdrawn, or a new committee is set up to consider Stage 2 proceedings under Standing Order No. 23.31(ii). (NNDM4020)

I propose that

the National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order No. 10.3, elects Janice Gregory (Labour), Joyce Watson (Labour), Dai Lloyd (Plaid Cymru), Nick Ramsay (Conservative) and Jenny Randerson (Liberal Democrat) as members of the Proposed Local Government Measure Committee. (NNDM4021)

Y Llywydd: A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu'r cynnig? Gwelaf nad oes gwrthwynebiad. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff y cynnig eu derbyn.

*Derbyniwyd y cynnig.
Motions carried.*

The Counsel General and Leader of the House (Carwyn Jones): I propose that

Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 21.1, yn sefydlu pwyllgor i ystyried egwyddorion cyffredinol y Mesur arfaethedig ynghylch Llywodraeth Leol (Cymru) ac i gyflwyno adroddiad arno. Bydd y pwyllgor yn dod i ben os bydd y Mesur yn cael ei basio, os bydd yn syrthio neu os caiff ei dynnu yn ôl neu ar ôl i bwyllgor newydd gael ei sefydlu ar gyfer trafodion Cyfnod 2 yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 23.31(ii). (NNDM4020)

Cynigiau fod

Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 10.3, yn ethol Janice Gregory (Llafur), Joyce Watson (Llafur), Dai Lloyd (Plaid Cymru), Nick Ramsay (Ceidwadwyr) a Jenny Randerson (Democratiaid Rhyddfrydol) yn aelodau o'r Pwyllgor ar y Mesur Arfaethedig ynghylch Llywodraeth Leol (Cymru). (NNDM4021)

The Presiding Officer: Does any Member object to the motions? I see there are no objections. In accordance with Standing Order No. 7.35, the motions are therefore agreed.

Cwestiynau i Gynrychiolydd Comisiwn y Cynulliad Questions to a Representative of the Assembly Commission

Y Llywydd: Llawnedd yw datgan nad oes cwestiynau wedi'u cyflwyno i gynrychiolydd Comisiwn y Cynulliad heddiw.

The Presiding Officer: It is a great pleasure to declare that no questions have been tabled to the Assembly Commission today.

*Daeth y Dirprwy Lywydd (Rosemary Butler) i'r Gadair am 2.50 p.m.
The Deputy Presiding Officer (Rosemary Butler) took the Chair at 2.50 p.m.*

**Gorchymyn Cymhwysedd Deddfwriaethol Arfaethedig Janet Ryder: Dangos Motiffau a Fflagiau Cenedlaethol ar Blatiau Cofrestru Cerbydau
Janet Ryder's Proposed LCO: Displaying National Flags and Motifs on Vehicle Registration Plates**

Janet Ryder: I propose that

Janet Ryder: Cynigiau fod

the National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order No. 22.50,

Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 22.50:

agrees that Janet Ryder may lay a proposed Order, to give effect to the outline proposed Order provided on 28 September 2007 under Standing Order No. 22.48, and an explanatory memorandum.(NNDM3974)

yn cytuno y caiff Janet Ryder gyflwyno Gorchymyn arfaethedig, i weithredu'r Gorchymyn arfaethedig amlinellol a ddarparwyd ar 28 Medi 2007 dan Reol Sefydlog Rhif 22.48, a memorandwm esboniadol. (NNDM3974)

I am pleased to have the opportunity to bring this potential piece of legislation to the Assembly.

Yr wyf yn falch iawn o'r cyfle hwn i ddod â'r darn deddfwriaeth posibl hwn gerbron y Cynulliad.

A Government needs to concern itself with every aspect of life, big and small, and all pieces of legislation affect us in some way. This proposed piece of legislation arises directly from the concerns of a constituent. My involvement with this issue began with a constituent from Flintshire. Like many other people in Wales, she had been displaying the Welsh flag on her number plate unaware that it is illegal to do so. She was therefore concerned to be told by her garage that although her car had passed its MOT test, it had an illegal number plate, and that she should change it or face the possibility of prosecution. She was concerned about the possibility of breaking the law and the unfairness that she could not display her nation's flag on her own number plate in her own country.

Mae angen i Lywodraeth ymwneud â phob agwedd ar fywyd, yn fawr ac yn fach, ac mae pob darn o deddfwriaeth yn effeithio arnom mewn rhyw ffordd. Mae'r darn arfaethedig hwn o deddfwriaeth yn deillio'n uniongyrchol o bryderon etholwr. Tynnwyd fy sylw at y mater hwn gyntaf gan etholwr o sir y Fflint. Fel nifer o bobl eraill yng Nghymru, yr oedd hi wedi bod yn arddangos baner Cymru ar ei phlât rhif heb wybod bod gwneud hynny'n anghyfreithlon. Yr oedd hi felly'n bryderus pan gafodd wybod gan ei garej, er bod ei char wedi pasio ei brawf MOT, fod ganddo blât rhif anghyfreithlon, ac y dylai ei newid neu wynebu posibilrwydd ei herlyn. Yr oedd hi'n bryderus ynghylch posibilrwydd torri'r gyfraith a'r annhegwch nad oedd yn cael arddangos baner ei chenedl ar ei phlât rhif ei hun yn ei gwlad ei hun.

Unfortunately, it is illegal to display any national flag or motifs on vehicle number plates other than the European Union emblem and the GB initials. That law, under section 16 in Part IV of the Road Vehicles (Display of Registration Marks) Regulations 2001

Yn anffodus, mae'n anghyfreithlon arddangos unrhyw faner neu fotiffau cenedlaethol ar blatiau rhif cerbydau, ac eithrio arwyddlun yr Undeb Ewropeaidd a'r llythrennau GB. Daeth y gyfraith honno, dan adran 16 yn Rhan IV Rheoliadau Cerbydau

came into force on 1 September 2001. At the time, when these regulations came into force, Tory Member of Parliament, Gerald Howarth, said,

‘It is a measure that will greatly offend our fellow citizens when they discover the enormity of what the Government is up to’.

Elfyn Llwyd MP simply said,

‘This order is offensive’.

Soon after these regulations came into force, as a result of comments such as those and others from motoring organisations, the UK Government stated that it would make amendments allowing national flags to be displayed on vehicle number plates. The Minister for Transport at the time, John Spellar, said the following.

‘The Government has decided to legislate to allow the voluntary display of national flags and symbols on vehicle number plates. It is what the people of England, Scotland and Wales have asked for and strengthens their feelings of national identity.’

‘We did have initial concerns about the ability of enforcement cameras to read the plates but these concerns have been overcome through enhanced camera technology. I am pleased to be able to make this announcement today.’

That announcement was hailed by the RAC as ‘a victory for common sense’, while the Automobile Association stated that many people in Scotland and, indeed, in Wales felt that they ought to have their national flag on number plates, and that there was no good reason why they should not. That was seven years ago.

Despite that promise from the Labour Government, these regulations still have not been amended. Despite the UK Government’s inaction, we should not think that politicians in Westminster have done nothing for the past seven years. The former Plaid MP, Simon Thomas, tabled an early-day motion urging action on this matter,

Ffyrdd (Arddangos Marciau Cofrestru) 2001, i rym ar 1 Medi 2001. Ar y pryd, pan ddaeth y rheoliadau hyn i rym, dywedodd yr Aelod Seneddol Toriaidd, Gerald Howarth,

Mae’n fesur a fydd yn tramgwyddo ein cyd ddinasyddion yn fawr pan fyddant yn sylweddoli anfadrwydd yr hyn y mae’r Llywodraeth yn ei wneud.

Y cyfan a ddywedodd Elfyn Llwyd AS oedd,

Mae’r gorchymyn hwn yn sarhaus.

Yn fuan wedi i’r rheoliadau hyn ddod i rym, o ganlyniad i sylwadau fel y rheini ac eraill gan sefydliadau moduro, dywedodd Llywodraeth y DU y byddai’n gwneud gwelliannau a fyddai’n caniatáu i faneri cenedlaethol gael eu harddangos ar blatiau rhif cerbydau. Dyma a ddywedodd y Gweinidog dros Drafnidiaeth ar y pryd, John Spellar.

Mae’r Llywodraeth wedi penderfynu deddfu i ganiatáu arddangos baneri a symbolau cenedlaethol ar blatiau rhif cerbydau. Dyma y mae pobl Lloegr, yr Alban a Chymru wedi gofyn amdano, ac mae’n cryfhau eu teimlad o hunaniaeth genedlaethol.

Yr oedd gennym bryderon cychwynnol am allu camerâu gorfodi i ddarllen y platiau, ond mae’r pryderon hyn wedi eu goresgyn drwy dechnoleg camerâu gwell. Mae’n bleser gennyf allu gwneud y cyhoeddiad hwn heddiw.

Yn ôl yr RAC yr oedd y cyhoeddiad hwnnw yn ‘fuddugoliaeth i synnwyr cyffredin’, a dywedodd yr Automobile Association fod nifer o bobl yn yr Alban ac, yn wir, yng Nghymru yn teimlo y dylent gael eu baner genedlaethol ar blatiau rhif, ac nad oedd rheswm da pam na ddylid caniatáu hynny. Yr oedd hynny saith mlynedd yn ôl.

Er gwaethaf yr addewid hwnnw gan y Llywodraeth Lafur, nid yw’r rheoliadau hyn wedi eu diwygio. Er gwaethaf diffyg gweithredu gan Lywodraeth y DU, ni ddylem feddwl bod gwleidyddion yn San Steffan wedi gorffwys ar eu rhwyfau dros y saith mlynedd diwethaf. Yr oedd y cyn AS Plaid, Simon Thomas, wedi cyflwyno cynnig

which gained the support of the Tories—William Hague was signed up to it—and the Liberal Democrats, including Richard Livesey, who understood the need to make a common cause of this matter better than others in his party, perhaps.

In January 2008, John Redwood MP asked the Secretary of State for Transport when the Government intended to amend the Road Vehicles (Display of Registration Marks) Regulations 2001 to permit the display of national flags and symbols on vehicle registration plates. He was told that there were no such plans. The seven-year-old promise has seemingly been forgotten. As a result, today's motorists can run the risk of a maximum £1,000 fine if they contravene the regulations, yet many drivers do display their national flags on number plates.

The law remains in place although, bizarrely, enforcement agencies throughout the UK have been advised to take a relaxed approach to the implementation of this regulation. Some people say that the police are turning a blind eye to that law and that there is therefore no need to introduce fresh legislation. Unfortunately, that is not the case everywhere, including in the case of my constituent, for example.

In 2004, *The Mail on Sunday* gave away free St George's cross stickers to be attached to number plates to display support for the England football team. As a result of using the sticker, a motorist was stopped and fined by the police. When it gave away the stickers, the newspaper said that it was quite legal for motorists to use them, a view supported at the time by the RAC.

'It is totally legitimate. Motorists may display the St George Cross, the Scottish Saltire, Welsh Dragon and the Union flag.'

More recently, in October 2006, a driver from Abertillery was issued with a fixed penalty notice because his number plates did not conform to regulations. Despite the intervention of Jocelyn Davies AM with the

cynnar-yn-y-dydd yn annog gweithredu ar y mater hwn, ac enillodd gefnogaeth y Toriaid—yr oedd William Hague o blaid hyn—a'r Democratiaid Rhyddfrydol, gan gynnwys Richard Livesey, a oedd yn deall yn well nag eraill yn ei blaid, efallai, fod angen gwneud hyn er lles pawb.

Ym mis Ionawr 2008, gofynnodd John Redwood AS i'r Ysgrifennydd Gwladol dros Drafnidiaeth pryd yr oedd y Llywodraeth y bwriadu diwygio Rheoliadau Cerbydau Ffyrdd (Arddangos Marciau Cofrestru) 2001 i ganiatáu arddangos baneri a symbolau cenedlaethol ar blatiau cofrestru cerbydau. Dywedwyd wrtho nad oedd dim cynlluniau o'r fath. I bob golwg yr oedd yr addewid saith mlwydd oed wedi mynd yn angof. O ganlyniad, os bydd modurwyr heddiw yn torri'r rheoliadau, maent yn mentro wynebu dirwy o hyd at £1,000, ac eto mae nifer o yrwyr yn arddangos eu baneri cenedlaethol ar blatiau rhif.

Mae'r gyfraith yn dal mewn grym, er bod asiantaethau gorfodi, yn rhyfeddol, ledled y DU wedi eu cynghori i beidio â gweithredu'r rheoliad hwn yn gaeth. Dywed rhai pobl fod yr heddlu'n anwybyddu'r gyfraith honno ac felly nad oes angen cyflwyno deddfwriaeth ffres. Yn anffodus, nid yw hynny'n wir ym mhob man, gan gynnwys yn achos fy etholwr i, er enghraifft.

Yn 2004, rhoddodd *The Mail on Sunday* sticeri croes San Siôr am ddim i bobl i'w gosod ar eu platiau rhif i ddangos eu cefnogaeth i dîm pêl-droed Lloegr. O ganlyniad i ddefnyddio'r sticer, cafodd modurwr ei stopio gan yr heddlu a'i ddirwyo. Pan roddodd y papur newydd y sticeri i'w ddarllenwyr, dywedodd ei bod yn gwbl gyfreithlon i fodurwyr eu defnyddio, safbwynt a gefnogwyd ar y pryd gan yr RAC.

Mae'n gwbl gyfreithlon. Caiff modurwyr arddangos Croes San Siôr, Croes Andreas yr Alban, y Ddraig Goch a baner yr Undeb.

Yn fwy diweddar, ym mis Hydref 2006, cafodd gyrrwr o Abertillery rybudd cosb benodedig oherwydd nad oedd ei blatiau rhif yn cydymffurfio â'r rheoliadau. Er bod Jocelyn Davies AC wedi camu i mewn

Home Office, he was served with a fine at Gwent magistrates' court.

Therefore, there is confusion as to what drivers can and cannot legally display. The police may choose at any time whether to enforce this piece of legislation, and there do not seem to be any guidelines to clarify when discretion should be used and in which circumstances a warning should be given. When the Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions was asked what guidance had been given to the police force with regard to the prosecution of drivers who display a flag other than the EU flag on vehicle registration plates, he replied that enforcing the new number plate was an operational matter for individual police forces. In other words, the buck was passed to the police force.

With that in mind, I asked Richard Brunstrom, chief constable of North Wales Police, for his views. In 2001, he advised the UK Government on this matter. These were his views.

'The UK government legislated against police advice in a way that made illegal the display of national flags on number plates...The Government ignored a clearly expressed wish by many people in Wales and in Scotland (and some in Northern Ireland and England) to be able to state their domestic national identity flag on the number plate, usually in place of, but sometimes in addition to, the EU flag...We (the police) said that it would be possible to create a system allowing the display of UK national flags in addition to the mandatory EU flag without compromising the integrity of the vehicle identification number.'

His views on the current situation are typically forthright.

'The current situation is nonsense. It is the result, as is so often the case, of London-based civil servants and ministers taking silly decisions without understanding, or disregarding Wales and the other UK nations. It is quite possible to resolve this matter to the satisfaction of all, given willing by the Department for Trade; however despite

gyda'r Swyddfa Gartref, cafodd ddirwy yn llys ynadon Gwent.

Felly, mae dryswch ynghylch yr hyn y caiff gyrwyr ei arddangos a'r hyn na chânt ei arddangos. Mae rhwydd hynt i'r heddlu ddewis a ydynt am orfodi'r darn hwn o ddeddfwriaeth unrhyw bryd, ac ymddengys nad oes dim canllawiau i egluro pryd y dylid defnyddio disgresiwn ac ym mha amgylchiadau y dylid rhoi rhybudd. Pan ofynnwyd i'r Ysgrifennydd Gwladol dros yr Amgylchedd, Trafnidiaeth a'r Rhanbarthau pa ganllawiau a roddwyd i'r heddlu gyda golwg ar erlyn gyrwyr sy'n arddangos baner heblaw baner yr UE ar eu platiau cofrestru cerbyd, atebodd fod gorfodi'r plât rhif newydd yn fater gweithredol ar gyfer heddluoedd unigol. Mewn geiriau eraill, cafodd y baich ei daflu ar yr heddlu.

O gofio hynny, gofynnais i Richard Brunstrom, prif gwnstabl Heddlu Gogledd Cymru, am ei safbwyntiau. Yn 2001, cynghorodd Lywodraeth y DU ar y mater hwn. Dyma oedd ei safbwyntiau.

Yr oedd Llywodraeth y DU wedi deddfu'n groes i gyngor yr heddlu mewn ffordd a oedd yn golygu bod arddangos baneri cenedlaethol ar blatiau rhif yn anghyfreithlon... Anwybyddodd y Llywodraeth ddymuniad a fynegwyd yn glir gan nifer o bobl yng Nghymru ac yn yr Alban (a rhai yng Ngogledd Iwerddon a Lloegr) i allu dangos eu baner genedlaethol ddomestig ar eu plât rhif, fel arfer yn lle fflag yr UE, ond weithiau gyda fflag yr UE... Yr oeddem ni (yr heddlu) wedi dweud y byddai'n bosibl creu system a fyddai'n caniatáu arddangos baneri cenedlaethol y DU yn ogystal â baner orfodol yr UE heb beryglu dilysrwydd rhif adnabod y cerbyd.

Yn nodweddiadol ddigon, mae ei safbwyntiau ar y sefyllfa bresennol yn ddi-flewyn-ar-dafod.

Mae'r sefyllfa bresennol yn wirion. Canlyniad ydyw, fel y gwelir mor aml, fod gweision sifil a gweinidogion yn Llundain yn gwneud penderfyniad gwirion heb ddeall Cymru na gwledydd eraill y DU neu drwy eu diystyru. Mae'n eithaf posibl datrys y mater hwn gan fodloni pawb, os yw'r Adran Masnach yn fodlon; fodd bynnag, er

previous promises no action has been taken.'

The RAC Foundation has recently reconfirmed its support for a change to be made and said:

'The RAC Foundation believes that drivers displaying their national flag show a better sense of pride in themselves, their vehicle and their country. This gives many drivers a sense of mutuality, which is seldom seen in motoring. Flying the flag can lead to a common bond and common aspirations. This has got to be good for road safety.'

The AA stated that it would support a change in legislation to allow for the display of national flags, provided that it is compatible with EU regulations.

Of course, people in the German states display their own flags alongside the EU emblem, as do motorists in Catalunya and the Basque country. That brings us to why this piece of legislation is before us today. It will clarify the situation, but, more importantly, will give the right to people in Wales to display the Welsh flag on their number plates should they wish to without fear of being fined. Legislation in the area of vehicle registration marks is non-devolved and is therefore pursuant to UK Government policy. However, field 10 of Schedule 5 to the Government of Wales Act 2006 is highways and transport. I am asking for a very specific piece of legislation. No previous piece of legislation has been as specific. Nor would this be costly to Government, as the cost of buying or modifying number plates rests with the person seeking to change their number plate should they choose to do so.

3.00 p.m.

The Government deals with big and little issues, and it underlines the paucity of Wales's legislative settlement that, to achieve something as small as this, exactly the same process has to be followed—as though we were going to change the world forever. I am simply asking for the ability for the

gwaethaf addewidion blaenorol, ni chymerwyd dim camau.

Mae Sefydliad yr RAC yn ddiweddar wedi ailgadarnhau ei fod yn cefnogi newid ac meddai:

Mae Sefydliad yr RAC yn credu bod gyrwyr sy'n arddangos eu baneri cenedlaethol yn dangos gwell syniad o falchder ynddynt eu hunain, eu cerbyd a'u gwlad. Mae hyn yn rhoi syniad o gyffredinoldeb i nifer o yrwyr, na welir yn aml ym myd moduro. Gall chwifio'r faner arwain at fond cyffredin a dyheadau cyffredin. Mae'n rhaid bod hyn yn beth da er mwyn diogelwch ar y ffordd.

Dywedodd yr AA y byddai'n cefnogi newid mewn deddfwriaeth i ganiatáu arddangos baneri cenedlaethol, ar yr amod bod hynny'n cyd-fynd â rheoliadau'r UE.

Wrth gwrs, mae pobl yn nhaleithiau'r Almaen yn arddangos eu baneri eu hunain ochr yn ochr ag arwyddlun yr UE, fel y bydd modurwyr yng Nghatalonia a Gwlad y Basg. Mae hynny'n dod â ni at y rheswm pam y mae'r darn hwn o ddeddfwriaeth ger ein bron heddiw. Bydd yn egluro'r sefyllfa, ond yn anad dim bydd yn rhoi'r hawl i bobl yng Nghymru arddangos baner Cymru ar eu platiau rhif os dymunant wneud hynny heb ofni cael dirwy. Nid yw deddfwriaeth ym maes marciau cofrestru cerbydau wedi'i datganoli, ac felly mae'n dilyn polisi Llywodraeth y DU. Fodd bynnag, priffyrdd a thrafnidiaeth yw maes 10 yn Atodlen 5 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006. Yr wyf yn gofyn am ddarn penodol iawn o ddeddfwriaeth. Nid oes yr un darn o ddeddfwriaeth yn y gorffennol wedi bod mor benodol. Ni fyddai hyn yn ddrud i'r Llywodraeth ychwaith, gan mai'r rheini sydd am newid eu plât rhif, os dymunant wneud hynny, fyddai'n talu am brynu neu addasu'r plât.

Mae'r Llywodraeth yn delio â materion mawr a mân, ac mae'r diffyg yn setliad deddfwriaethol Cymru yn amlwg yn y ffaith ei bod yn rhaid dilyn yn union yr un broses i gyflawni rhywbeth mor fach â hyn—fel petaem yn mynd i newid y byd am byth. Y cwbl yr wyf yn gofyn amdano yw'r gallu i'r

Assembly to make legal what many people living in Wales are presently doing illegally, and to take away any confusion and legalise the display of the Welsh flag on number plates by those who choose to do so. It would be better if the UK Government made this change, as it promised, but that was seven years ago, and, after seven years of an unfulfilled promise, there is little confidence that it will act now. Therefore, I ask you to support this small piece of legislation to allow us in Wales to make it legal for the Welsh flag to be displayed on number plates, which may well save one of your constituents from a fine. It will make legal what a lot of your constituents are now doing illegally. Please support this motion.

Cynulliad gyfreithloni'r hyn y mae llawer o bobl sy'n byw yng Nghymru yn ei wneud yn anghyfreithlon ar hyn o bryd, a dileu unrhyw ddrysych a'i gwneud yn gyfreithlon arddangos baner Cymru ar blatiau rhif gan y rheini sy'n dewis gwneud hynny. Byddai'n well petai Llywodraeth y DU yn gwneud y newid hwn, fel yr addawodd, ond yr oedd hynny saith mlynedd yn ôl, ac ar ôl saith mlynedd o beidio â chyflawni addewid nid oes fawr o le i gredu y bydd yn gweithredu'n awr. Felly, gofynnaf ichi gefnogi'r eitem ach hon o ddeddfwriaeth i ganiatáu i ni yng Nghymru gyfreithloni arddangos baner Cymru ar blatiau rhifau, a fydd yn ddigon posibl yn arbed un o'ch etholwyr rhag cael dirwy. Bydd yn cyfreithloni'r hyn y mae nifer o'ch etholwyr yn ei wneud yn anghyfreithlon yn awr. Cefnogwch y cynnig hwn, os gwelwch yn dda.

Y Dirprwy Brif Weinidog a'r Gweinidog dros yr Economi a Thrafnidiaeth (Ieuan Wyn Jones): Yr wyf yn llongyfarch Janet am lwyddo yn y bleidlais ac am ddod â'r cynnig hwn ger ein bron. Yr wyf eisoes wedi clywed nifer o sylwadau wrth Aelodau yn eu seddau, felly teimlaf yn sicr y bydd cefnogaeth i'r hyn mae Janet yn ceisio ei wneud heddiw. Yr ydym i gyd yn ymwybodol bod teimlad cryf yn bodoli bellach bod yr hawl i arddangos baneri yn cryfhau ymdeimlad o hunaniaeth genedlaethol.

The Deputy First Minister and Minister for the Economy and Transport (Ieuan Wyn Jones): I congratulate Janet on succeeding in the ballot and for bringing this motion before us. I have already heard a number of comments from Members who are seated, so I feel confident that there will be support for what Janet is trying to do today. We are all very aware much that there is strong feeling by now that the right to display flags strengthens the feeling of national identity.

Fel yr ydym wedi clywed eisoes—ac mae Janet wedi mynd drwy'r drefn, mewn gwirionedd—mae cefnogaeth eang i'r syniad o ddangos baneri ar blatiau cofrestru cerbydau, ond mae angen ystyried y ffordd fwyaf effeithiol o gyflawni'r hyn mae hi'n ceisio ei wneud. Mae Janet wedi egluro y bu i Lywodraeth San Steffan addo mor bell yn ôl â 2001 i newid y rheoliadau priodol, a hynny mewn ffordd a fyddai'n caniatáu arddangos baneri ar blatiau cofrestru. Cafodd y cyhoeddiad groeso gan bawb bryd hynny, ond nid oes symud wedi bod ar y rheoliadau.

As we have already heard—and Janet has gone through the procedure, in fact—there is widespread support for the idea of displaying flags on vehicle registration plates, but we need to consider the most effective way of accomplishing what she is endeavouring to achieve. Janet has explained that the Westminster Government promised as far back as 2001 to change the appropriate regulations in a way that would allow flags to be displayed on registration plates. The announcement was welcomed by everyone at the time, but there have been no amendments to the regulations.

Dylwn ddweud mai'r ffordd hwylusaf o gyflawni'r nod hwn fyddai i'r rheoliadau gael eu cyflwyno gan Lywodraeth San Steffan. Pan ddaeth Janet i drafod y cynnig hwn gyda mi a'r swyddogion, cytunwyd y byddwn yn ysgrifennu at Jim Fitzpatrick, y Gweinidog

I should say that the easiest way of achieving that goal would be for Westminster to introduce the regulations. When Janet came to discuss the proposal with me and the officials, it was agreed that we would write to Jim Fitzpatrick, the appropriate Minister in

priodol yn Whitehall, a gofyn iddo gyflwyno'r rheoliadau hyn. Ysgrifennais ar 7 Gorffennaf yn egluro bod gennyf gydymdeimlad at yr hyn yr oedd Janet yn ceisio ei gyflawni a gofyn iddo a fyddai'n fodlon cyflwyno'r rheoliadau. Cefais ateb gan Jim Fitzpatrick ar 17 Gorffennaf, a oedd yn eithaf buan, mewn gwirionedd. Soniodd yn y paragraff olaf am y cefndir.

He said that regulations had not yet been laid, that the matter had been kept under review, that he was re-examining the issue and that he would write to me again when the position had been clarified.

Yr wyf yn falch o gael dweud bod Jim Fitzpatrick wedi cadarnhau i'm swyddfa ei fod yn fodlon fy nghyfarfod i drafod y mater hwn. Os bydd y Cynulliad yn cefnogi cynnig Janet ar sail bob plaid, gwn y bydd hynny yn cryfhau ein dadl i Jim Fitzpatrick gyflwyno'r rheoliadau hyn. Ni allaf ddweud heddiw ein bod wedi perswadio'r Llywodraeth yn Llundain i symud, ond mae pethau yn symud yn eu blaenau a byddai cefnogaeth heddiw yn gam i'r cyfeiriad cywir. Felly, wedi inni roi ystyriaeth ofalus i'r mater hwn fel Cynulliad, byddaf yn pleidleisio dros gynnig Janet am Orchymyn cymhwysedd ac os yw'r Cynulliad yn cefnogi'r cynnig, bydd yn help i mi yn fy nhrefnadaethau gyda Jim Fitzpatrick.

Os yw Janet yn symud ymlaen am nad oes symud gan y Llywodraeth, yna byddaf i, wedyn, am drafod gyda Janet beth yn union fydd sgôp yr hyn mae hi'n ceisio ei wneud. Nid wyf yn siŵr iawn a fyddai'r Llywodraeth, ar hyn o bryd, am weld yr holl gyfrifoldebau dros drwyddedu moduron yn cael eu trosglwyddo, ac mae'n debyg y bydd yn anodd iawn i ni gael yr hawl hwnnw yn y ffurf honno. Fodd bynnag, os bydd modd i ni gael yr hawl yn fwy cyfyng, yr wyf yn siŵr y bydd modd i ni symud ymlaen.

Os ydym yn cael yr hawl, yna bydd angen i Janet gyflwyno Mesur a, gyda'r ewyllys gorau yn y byd, byddai hynny'n cymryd beth bynnag ddwy flynedd. Os gallwn gael Llywodraeth San Steffan i symud ar y rheoliadau, byddai, yn naturiol, yn gymorth mawr i ni.

Yr wyf yn cefnogi gweledigaeth Janet o

Whitehall, and ask him to introduce these regulations. I wrote on 7 July explaining that I had sympathy with what Janet was trying to achieve and to ask him whether he would be prepared to introduce the regulations. I received a reply from Jim Fitzpatrick on 17 July, which was quite swift, in fact. He mentioned the background to this in the final paragraph.

Dywedodd nad oedd rheoliadau wedi'u cyflwyno eto, bod y mater wedi'i ddal dan sylw, ei fod yn ailedrych ar y mater ac y byddai'n ysgrifennu ataf eto pan oedd y sefyllfa wedi'i hegluro.

I am pleased to be able to say that Jim Fitzpatrick has confirmed to my office that he is prepared to meet me to discuss this issue. If the Assembly supports Janet's motion on a cross-party basis, I know that that will strengthen our argument for Jim Fitzpatrick to introduce these regulations. I cannot say today that we have persuaded the London Government to move on this, but matters are progressing and support today would be a step in the right direction. Therefore, having considered this matter carefully as an Assembly, I will vote in favour of Janet's motion for a competence Order, and if the Assembly supports the motion it will assist me in my discussions with Jim Fitzpatrick.

If Janet moves forward with this because there is no movement by the Government, I will then discuss with Janet exactly what the scope will be of what she is attempting to achieve. I am not certain that the Government at present would wish to see the transfer of all responsibilities for the licensing of vehicles, and it would probably be very difficult to secure that right in that form. However, if we can have the right in a more limited way, I am sure we could progress.

If we secure that right, Janet will have to introduce a Measure, and even with the best will in the world that would take at least two years. If we can get the Westminster Government to move on the regulations, that would naturally assist us greatly.

I support Janet's vision of making it lawful to

arddangos baneri cenedlaethol ar blatiau cofrestru'n gyfreithlon. Felly byddaf, heddiw, yn pleidleisio o blaid y cynnig hwn a byddaf yn parhau i roi pwysau ar Lywodraeth San Steffan i weld a oes modd iddi symud ymlaen yn gyflymach drwy gyflwyno'r rheoliadau yno.

Brynle Williams: I have great pleasure in supporting this proposed LCO on flags and motifs on number plates. It is time the situation was rectified via this LCO. There are far too many people driving around, as Janet pointed out, who believe, in good faith, that they are doing the right thing, that they are showing their identity. However, regrettably, they are breaking the law. This is long overdue.

I do not see this only on Welsh roads; I see it all over the country. National plates are displayed by continental nationals coming over to this country.

Wales has its own national sports teams, its own theatres, its own museum, but more importantly, it has its own *iaith*.

Mae gennym ein hiaith ein hunain, mae gennym ein Cynulliad ein hunain, ac mae gennym ein baner ein hunain. Felly mae'n bwysig iawn cael cyfle i gynrychioli ein hunain ar rywbeth personol fel plât gofrestru ein moduron.

It is a bad law that states that we cannot display something so simple. As has been pointed out, it will not cost the Government anything.

Is there anything wrong in wanting to show one's pride in being Welsh? I believe not. Is there anything wrong in choosing to live in Wales? People who have come here to live are also demonstrating. I do not see any problem at all in this, Minister. This LCO needs to be supported.

Mae'r Ceidwadwyr Cymraeg yn falch o fod yn cefnogi hwn heddiw.

display national flags on registration plates. Therefore, today I shall be voting in favour of this motion and I will continue to put pressure on the Westminster Government to see whether she can move ahead more quickly by introducing the regulations there.

Brynle Williams: Mae'n bleser mawr gennyf gefnogi'r Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol arfaethedig hwn ar faneri a motiffau ar blatiau rhif. Mae'n bryd cywiro'r sefyllfa drwy'r Gorchymyn hwn. Mae gormod o lawer o bobl yn gyrru o gwmpas, fel y dywedodd Janet, gan gredu'n ddiffuant eu bod yn gwneud y peth iawn, eu bod yn dangos eu hunaniaeth. Er hynny, gwaetha'r modd, maent yn torri'r gyfraith. Mae'n hen bryd cael hyn.

Nid ar ffyrdd Cymru'n unig yr wyf yn gweld hyn; fe'i gwelaf ym mhob rhan o Brydain. Dangosir platiau cenedlaethol gan ddinasyddion gwledydd y cyfandir sy'n dod drosodd i'r wlad hon.

Mae gan Gymru ei thimau chwaraeon cenedlaethol ei hun, ei theatrau ei hun, ei hamgueddfa ei hun, ond yn bwysicach, mae ganddi ei hiaith ei hun.

We have our own language, we have our own Assembly, and we have our own flag. Therefore, it is very important that we have an opportunity to represent ourselves on something personal such as vehicle registration plates.

Deddf wael yw honno sy'n dweud na allwn arddangos rhywbeth mor syml. Fel y nodwyd, ni fydd yn costio dim i'r Llywodraeth.

A oes unrhyw beth o'i le ar ddymuno dangos eich balchder o fod yn Gymro? Nid wyf yn credu hynny. A oes unrhyw beth o'i le ar ddewis byw yng Nghymru? Mae pobl sydd wedi dod yma i fyw hefyd yn protestio. Ni welaf ddim problem o gwbl yn hyn, Weinidog. Mae angen cefnogi'r Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol hwn.

The Welsh Conservatives are pleased to support this today.

Michael German: Of course we will support this proposed LCO. We will support it largely because we support sorting out the powers that the National Assembly has. We believe that it is in a mess and we believe that it ought to be sorted. Therefore, any attempt to bring more powers to Wales should be supported.

I listened very carefully to what Ieuan Wyn Jones was saying now and I accept entirely that the most satisfactory way of dealing with this matter would be to get the regulations amended in Parliament—that seems to me to be most appropriate. I wonder whether what is proposed on the paper before us, as an outline of the proposed Order, is really an outline of a proposed Measure. What you have proposed here is to amend the legislation in relation to vehicle registration plates rather than an LCO to seek the powers over a certain area of Government activity. You mentioned field 10, but it would be very important that we know exactly what powers we are seeking. From this side of the Chamber, we would be very pleased to welcome the broadest possible powers, provided, of course, that the finance came with them. We would not want to accept all the vehicle registration if we did not get the appropriate funding to deal with that too. It is not clear at the moment what that means.

3.10 p.m.

I also listened carefully to what Ieuan Wyn Jones said he could do if Jim Fitzpatrick said 'no'. That was on this very question of where the boundaries would be drawn with regard to the powers that you are seeking to devolve. That is one of the big difficulties. While he would not say it directly to you in the Chamber—and I would not expect him to—it will present the Government with some difficulty if it fails. Therefore, while we wish you all the success in the world in taking this forward—and I encourage you to draw down the broadest possible powers to save us from having to go through the rigmarole of a referendum; let us get it sorted as quickly as possible—we need a little more clarity

Michael German: Byddwn yn cefnogi'r Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol arfaethedig hwn, wrth gwrs. Byddwn yn ei gefnogi'n bennaf am ein bod o blaid rhoi trefn ar y pwerau sydd gan y Cynulliad Cenedlaethol. Credwn ei fod mewn anhrefn a chredwn y dylid rhoi trefn arno. Felly, dylid cefnogi unrhyw ymgais i ddod â mwy o bwerau i Gymru.

Gwrandewais yn astud iawn ar yr hyn yr oedd Ieuan Wyn Jones yn ei ddweud yn awr, a derbynias yn llwyr mai'r modd mwyaf boddhaol i ddelio â'r mater hwn fyddai diwygio'r rheoliadau yn y Senedd—hynny sy'n ymddangos yn fwyaf priodol i mi. Ysgwn i a yw'r hyn sydd wedi'i gynnig yn y papur sydd o'n blaenau, fel amlinelliad o'r Gorchymyn arfaethedig, yn amlinelliad o'r Mesur arfaethedig mewn gwirionedd? Yr hyn yr ydych wedi'i gynnig yma yw diwygio'r ddeddfwriaeth o ran platiau cofrestru cerbydau, yn hytrach na Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol i geisio'r pwerau dros faes penodol o weithgarwch Llywodraeth. Soniech am faes 10, ond byddai'n bwysig iawn inni wybod pa bwerau'n union yr ydym yn eu ceisio. Ar yr ochr hon i'r Siambr, byddem yn falch iawn croesawu'r pwerau ehangaf posibl, ar yr amod, wrth gwrs, y deuai'r cyllid gyda hwy. Ni fyddem am dderbyn popeth sy'n ymwneud â chofrestru cerbydau os na chaem y cyllid priodol i ddelio â hynny hefyd. Nid yw'n glir ar hyn o bryd beth y mae hynny'n ei olygu.

Gwrandewais i hefyd yn astud ar yr hyn y dywedodd Ieuan Wyn Jones y gallai ei wneud petai Jim Fitzpatrick yn gwrthod. Yr oedd hynny'n ymwneud â'r union gwestiwn hwn ble y byddid yn tynnu'r ffiniau o ran y pwerau yr ydych yn ceisio cael eu datganoli. Dyna un o'r anawsterau mawr. Er na ddywedai hynny wrthy ch yn uniongyrchol yn y Siambr—ac ni fyddwn yn disgwyl iddo wneud—bydd yn achosi cryn drafferth i'r Llywodraeth os bydd yn methu. Felly, er ein bod yn dymuno pob llwyddiant i chi wrth fynd ymlaen â hyn—ac yr wyf yn eich annog i dynnu i lawr y pwerau ehangaf posibl i'n harbed rhag gorfod mynd drwy rigmarôl refferendwm; gadewch inni roi trefn ar hyn

regarding what precisely you wish to seek to draw down in your proposed LCO. In the meantime, if you are seeking the views of the police on these matters, there is a lady in the building who would be able to help you to answer that question. You may want to go and seek her view on this matter in the next five or 10 minutes before this matter is concluded, because it seems to me that there are some very big issues that your matter will touch upon, which we do not see on the paper before us.

If we have to go through this process of having an LCO for this issue—and we are not yet clear what it might be—and if we have to go through the nine-month process of establishing committees here and undertaking the work, we perhaps need a chunk of meat to bite upon. It might be better to seek a broader LCO rather than a narrow one. We would encourage you in that matter.

Carl Sargeant: I seek clarity with regard to this LCO. We have to ensure, if we are seeking powers to display national flags and motifs on vehicles, that we are prescriptive in what we do. I recognise that people across Wales display the Welsh flag, but the broad term ‘motif’ is important. We have just looked at the motifs that are currently available for number plates; they range from a granny with a gun to a horse’s head. Therefore, we have to be prescriptive in what we do, and if the purpose is to allow the Welsh or Scottish flag to be displayed, then we have to say so specifically, otherwise all sorts of images could pop up on number plates.

Janet Ryder: I will respond to some of the points that have been raised. Mike, this has to be an LCO, because we do not have the powers to do it. We cannot have a Measure until we have the LCO. Therefore, there has to be an LCO first. It is a very narrowly defined LCO. We are asking for a specific

cyn gynted ag sy’n bosibl—mae arnom angen ychydig mwy o eglurder ynghylch beth yn union yr ydych yn dymuno ceisio’i dynnu i lawr yn eich Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol arfaethedig. Yn y cyfamser, os ydych yn ceisio barn yr heddlu am y materion hyn, mae menyw yn yr adeilad hwn a fyddai’n gallu’ch helpu i ateb y cwestiwn hwnnw. Efallai y byddwch am fynd i ofyn ei barn am y mater hwn yn y pum neu 10 munud nesaf cyn gorffen trafod y mater hwn, oherwydd mae’n ymddangos i mi fod rhai ystyriaethau pwysig iawn y bydd yr hyn sydd gennych dan sylw yn berthnasol iddynt, ac nad ydym yn eu gweld yn y papur sydd o’n blaenau.

Os oes rhaid inni fynd drwy’r broses hon o gael Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol ar gyfer y mater hwn—ac nid ydym yn glir eto beth y gallai fod—ac os oes rhaid inni fynd drwy’r broses naw mis o sefydlu pwyllgorau yma ac ymgymryd â’r gwaith, efallai fod angen inni gael rhywbeth i gnoi cil arno. Gallai fod yn well ceisio Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol ehangach yn hytrach nag un cyfyng. Byddem yn eich cefnogi yn hynny o beth.

Carl Sargeant: Ceisiaf eglurhad ynghylch y Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol hwn. Rhaid inni sicrhau, os ydym yn ceisio pwerau i arddangos baneri a motiffau cenedlaethol ar gerbydau, ein bod yn gyfarwyddol o ran yr hyn a wnawn. Yr wyf yn derbyn bod pobl ledled Cymru yn arddangos baner Cymru, ond mae’r term cyffredinol ‘motiff’ yn bwysig. Yr ydym newydd edrych ar y motiffau sydd ar gael ar hyn o bryd ar gyfer platiâu rhif; amrywiant o nain yn dal dryll i ben ceffyl. Felly, rhaid inni fod yn gyfarwyddol o ran yr hyn a wnawn, ac os y pwrpas yw caniatáu arddangos baner Cymru neu’r Alban, yna rhaid inni ddweud hynny’n benodol, neu fel arall gallai pob math o ddelweddau ymddangos ar blatiau rhif.

Janet Ryder: Ymatebaf i rai o’r pwyntiau sydd wedi’u codi. Mike, rhaid i hwn fod yn Orchymyn cymhwysedd deddfwriaethol, am nad oes gennym y pwerau i wneud hyn. Ni allwn gael Mesur nes cawn y Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol. Felly, rhaid cael Gorchymyn yn gyntaf. Mae’n Orchymyn

power. The question of motifs would be a matter for the Measure, but we are asking for the ability to display a national flag. As I understand it, there is only one national flag in Wales.

I thank all of the parties for their support. As Ieuan has said, if this goes through to Westminster following his meeting with Jim Fitzpatrick, it would show a lot of strength if it had all-party support. I would hope that every party will support this as it goes through. I thank the Minister for his work on this and I look forward to his future discussions with Westminster. It would be best all round if Westminster upheld its original promise and altered it so that Scotland, Wales, and England could show their national flags on number plates. Failing that, I ask you to support this LCO, because you cannot pick and choose which bits of the law you comply with. The law is the law. If you do not change a bad law, then we have to wonder what we are doing.

I am bringing this legislative competence Order before you because we need clarity, for the sake of the police, who are being encouraged to turn a blind eye to daily episodes of law breaking; for the sake of the political process, as we have waited seven years for action and people have lost patience; and, most of all, for the sake of thousands of constituents, such as my constituent in north Wales, who voted with their feet on this matter. Thousands of people in Wales want to display their national flag on their number plate. We, as a democratic Assembly, should back them by ensuring that this law is changed. I urge you all to support this legislative competence Order.

The Deputy Presiding Officer: The proposal is to agree the motion. Does any Member object? I see that there are no objections, therefore the motion is agreed in accordance with Standing Order No. 7.35.

cymhwysedd deddfwriaethol sydd wedi'i ddiffinio'n gyfyng iawn. Yr ydym yn gofyn am bŵer penodol. Byddai cwestiwn motiffau'n fater ar gyfer y Mesur, ond yr ydym yn gofyn am y gallu i arddangos baner genedlaethol. Yn ôl a ddeallaf, nid oes ond un baner genedlaethol yng Nghymru.

Diolch i'r holl bleidiau am eu cefnogaeth. Fel y mae Ieuan wedi'i ddweud, os aiff hyn drwodd i San Steffan yn dilyn ei gyfarfod â Jim Fitzpatrick, byddai'n dangos llawer o gryfder petai cefnogaeth drawsbleidiol iddo. Byddwn yn gobeithio y bydd pob plaid yn cefnogi hyn wrth iddo fynd drwodd. Diolch i'r Gweinidog am ei waith ar hyn, ac edrychaf ymlaen at ei drafodaethau yn y dyfodol gyda San Steffan. Byddai'n well i bawb petai San Steffan yn cadw at ei haddewid gwreiddiol ac yn ei newid fel y gallai'r Alban, Cymru, a Lloegr ddangos eu baneri cenedlaethol ar blatiau rhif. Yn niffyg hynny, gofynnaf ichi gefnogi'r Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol hwn, oherwydd ni allwch ddewis a dethol pa rannau o'r gyfraith yr ydych yn ufuddhau iddynt. Y gyfraith yw'r gyfraith. Os na newidiwch ddeddf wael, yna rhaid inni feddwl tybed beth yr ydym yn ei wneud.

Yr wyf yn dod â'r Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol hwn ger eich bron am fod arnom angen eglurder, er mwyn yr heddlu, sy'n cael eu hannog i anwybyddu enghreifftiau o dor-cyfraith bob dydd; er mwyn y broses wleidyddol, gan ein bod wedi aros saith mlynedd am weithredu a phobl wedi colli amynedd; ac, yn fwyaf oll, er mwyn miloedd o etholwyr, fel yr etholwr hwnnw sydd gennyf yn y gogledd, sydd wedi dangos eu barn drwy eu gweithredoedd ar y mater hwn. Mae miloedd o bobl yng Nghymru'n dymuno arddangos eu baner genedlaethol ar eu plât rhif. Dylem ni, fel Cynulliad democrataidd, eu cefnogi drwy sicrhau newid y ddeddf hon. Anogaf bob un ohonoch i gefnogi'r Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol hwn.

Y Dirprwy Lywydd: Y cynnig yw derbyn y cynnig. A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu? Gwelaf nad oes gwrthwynebiad. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff y cynnig ei dderbyn.

*Derbyniwyd y cynnig.
Motion carried.*

**Adroddiad yr Is-bwyllgor Datblygu Gwledig ar Dlodi ac Amddifadedd yn y
Gymru Wledig
The Rural Development Sub-Committee's Report on Poverty and Deprivation in
Rural Wales**

Alun Davies: I propose that

the National Assembly for Wales notes:

the report of the Rural Development Sub-committee on its inquiry into poverty and deprivation in rural Wales laid in the Table Office on 23 July 2008. (NDM4016)

I will begin my remarks this afternoon by thanking committee members and staff for their work on this inquiry. It would be invidious of me to pick out any individual, and in that spirit I would particularly like to thank Joanne Clinton, our deputy clerk, who has since left the committee, and Lorraine Barrett and Alun Ffred Jones, both of whom have gone on to better things since the completion of this inquiry. I would also like to thank all of the witnesses who gave oral and written evidence to the committee. We gathered evidence from a broad variety of organisations and individuals, from children to academics, from statutory and voluntary bodies, statisticians, older people, health professionals and local authorities.

The purpose of this inquiry was twofold. First, it was to understand how poverty is expressed in rural communities. All too often, poverty is perceived to be a purely urban phenomenon, and it is certainly more easily described and understood in the urban population. Secondly, we wanted to scrutinise the Government on the impact and the effectiveness of the Welsh Assembly Government's policies in addressing poverty in rural communities.

We focused our investigation and report on the citizen and on policy areas over which the Welsh Assembly Government currently has competence. We appreciate and understand that this approach means that significant

Alun Davies: Cynigiaf fod

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn nodi:

adroddiad yr Is-bwyllgor Datblygu Gwledig ar ei ymchwiliad i dlodi ac amddifadedd yn y Gymru wledig a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 23 Gorffennaf 2008. (NDM4016)

Dechreuaf fy sylwadau'r prynhawn yma drwy ddiolch i aelodau'r pwyllgor a'r staff am eu gwaith ar yr ymchwiliad hwn. Byddai'n annheg imi nodi unrhyw unigolyn, ac yn yr ysbryd hwnnw hoffwn ddiolch yn arbennig i Joanne Clinton, ein dirprwy glerc, sydd wedi gadael y pwyllgor ers hynny, ac i Lorraine Barrett ac Alun Ffred Jones, sydd ill dau wedi mynd ymlaen at bethau gwell ers i'r ymchwiliad gael ei gwblhau. Hoffwn hefyd ddiolch i'r holl dystion a roddodd dystiolaeth lafar ac ysgrifenedig i'r pwyllgor. Casglasom dystiolaeth oddi wrth amrywiaeth eang o gyrff ac unigolion, o blant at academyddion, oddi wrth gyrff statudol a gwirfoddol, ystadegwyr, pobl hŷn, gweithwyr proffesiynol ym maes iechyd ac awdurdodau lleol.

Yr oedd dau bwrpas i'r ymchwiliad. Y pwrpas cyntaf oedd deall sut mae tlodi'n cael ei fynegi mewn cymunedau gwledig. Yn rhy aml o lawer, caiff tlodi ei ystyried yn ffenomen drefol bur, ac yn sicr mae'n haws ei deall a'i disgrifio yn y boblogaeth drefol. Yn ail, yr oeddem ar graffu ar y Llywodraeth o ran effaith ac effeithiolrwydd Llywodraeth Cynulliad Cymru yn mynd i'r afael â thlodi mewn cymunedau gwledig.

Hoeliwyd sylw ein hymchwiliad a'r adroddiad ar y dinesydd ac ar feysydd polisi y mae gan Lywodraeth Cynulliad Cymru gymhwysedd ynddynt ar hyn o bryd. Yr ydym yn gwerthfawrogi ac yn deall bod

areas of policy, particularly economic and social security policy, such as pension or welfare reform, are not addressed in this report. However, our focus was clear: we wanted our focus to be here, on issues that can be affected by this Government and on where this Government can use its powers positively and creatively to address the issue.

In outlining the purpose of the inquiry, I would also like to say what it is not. It is not and should not be interpreted as part of some grotesque competition or auction. There are people experiencing poverty and deprivation in all of our communities. The purpose of this report was to contribute to a debate and to describe the different ways in which poverty impacts on people living in different parts of Wales.

Our key finding was that the experience of poverty in rural Wales can be very different to the experience of poverty in many urban communities. In describing that, I will address four key themes this afternoon.

The first key theme is employment. It is shocking that income levels in eight of the nine rural local authorities are lower than the Welsh national average. That fact is of profound importance. It means that a quarter of all households in rural Wales live below the 60 per cent median income level that we would normally use to define households as either low income or in poverty. These low levels of income are the consequence of an economy that is highly dependent upon seasonal and low-paid work in agriculture or the hospitality sector or upon small, local businesses. There is a lack of variety in employment and of opportunities to develop long-term career prospects. That leads not only to low pay, but to migration out of rural communities, particularly by young people. There are fewer opportunities for people to find better-paid jobs, as they simply do not exist there.

We also received much evidence to suggest that families, and, in particular, older people

gweithredu fel hyn yn golygu bod meysydd polisi sylweddol, yn enwedig polisi economaidd a nawdd cymdeithasol, megis diwygio pensiynau neu'r gyfundrefn les, nad yw'r adroddiad yn ymdrin â nhw. Fodd bynnag, yr oedd ein ffocws yn glir: yr oeddem am i'n ffocws fod yma, ar faterion y gall y Llywodraeth hon effeithio arnynt a ble y gall y Llywodraeth hon ddefnyddio'i phwerau'n gadarnhaol ac yn greadigol i ymdrin â'r mater.

Wrth amlinellu pwrpas yr ymchwiliad, hoffwn hefyd ddweud beth nad ydyw. Nid yw'n rhan o ryw gystadleuaeth neu arwerthiant grotesg ac ni ddylai gael ei ddehongli felly. Mae yna bobl sy'n dioddef tloidi ac amddifadedd yn ein holl gymunedau. Pwrpas yr adroddiad hwn oedd cyfrannu at ddadl a disgrifio'r gwahanol ffyrdd y mae tloidi'n effeithio ar bobl sy'n byw mewn gwahanol rannau o Gymru.

Ein casgliad allweddol oedd bod y profiad o dlodi yn y Gymru wledig yn gallu bod yn wahanol iawn i'r profiad o dlodi mewn llawer o gymunedau trefol. Wrth ddisgrifio hynny, byddaf yn ymdrin â phedair thema allweddol y prynhawn yma.

Y thema allweddol gyntaf yw cyflogaeth. Mae'n warthus bod lefelau incwm mewn wyth o'r naw awdurdod lleol gwledig yn is na chyfartaledd cenedlaethol Cymru. Mae'r ffaith honno'n aruthrol o bwysig. Mae'n golygu bod chwarter yr holl aelwydydd yng nghefn gwlad Cymru yn byw islaw 60 y cant o'r lefel incwm ganolrif a ddefnyddiwn fel rheol i ddiffinio aelwydydd fel rhai sydd un ai ar incwm isel neu mewn tloidi. Canlyniad economi sy'n dra dibynnol ar waith tymhorol, am gyflogau isel, mewn amaethyddiaeth neu yn y sector lletygarwch neu ar fusnesau lleol, bach yw'r lefelau incwm isel hyn. Mae yna ddiffyg amrywiaeth o ran cyflogaeth a diffyg cyfleoedd i ddatblygu rhagolygon gyrfa tymor hir. Mae hynny'n arwain nid yn unig at gyflogau isel, ond at allfudo o gymunedau gwledig, yn enwedig gan bobl ifanc. Mae llai o gyfleoedd i bobl i ddod o hyd i swyddi sy'n talu'n well, gan nad ydynt yn bodoli yno.

Cawsom lawer o dystiolaeth hefyd i awgrymu nad yw teuluoedd, a phobl hyn yn

in rural Wales, do not always claim the benefits to which they are entitled. We are familiar with the cultural attitudes that prevent children from taking up free school meals, and the same cultural attitudes also inhibit the take-up of other benefits. We recognise the important work that is done by local authorities and the voluntary sector in supporting people to take up their benefit entitlements, but this remains a significant issue and cause of poverty in rural Wales.

3.20 p.m.

The second theme that I would like to address this afternoon is transport. The lack of access to regular and dependable public transport is a key cause and characteristic of deprivation in rural Wales. It impacts on the whole population in very different ways. For older people, transport is vital to retaining independence, accessing medical services and even to socialising. It is therefore regrettable that many older people in rural areas are unable to take advantage of the free bus travel scheme for the over 60s, for the simple reason that buses are infrequent or unreliable. For young people, transport is essential to sustaining friendships, accessing part-time jobs and to engaging in after-school activities. There is no point in the free swimming scheme if you cannot get to a swimming pool. The lack of access to public transport results in loneliness, solitude, isolation and an inability to lead a social life or to access some basic services. For too many people, a lack of co-ordinated transport options leads to a disconnection from the rest of society, to a sense of being abandoned, discarded or simply cast aside.

We have debated housing and the impact of high house prices and the lack of social and affordable housing in rural communities on many occasions in this Chamber. I will not rehearse those arguments this afternoon. However, I must emphasise that those facts, taken with my earlier remarks on the economy of rural Wales, mean that there is

benodol, yng nghefn gwlad Cymru bob amser yn hawlio'r budd-daliadau y mae ganddynt hawl iddynt. Yr ydym yn gyfarwydd â'r agweddau diwylliannol sy'n atal plant rhag manteisio ar brydau ysgol am ddim, ac mae'r un agweddau diwylliannol hefyd yn llesteirio manteisio ar fudd-daliadau eraill. Yr ydym yn cydnabod y gwaith pwysig sy'n cael ei wneud gan awdurdodau lleol a'r sector gwirfoddol yn cynorthwyo pobl i fanteisio ar y budd-daliadau y mae ganddynt hawl iddynt, ond mae hwn yn dal yn fater o bwys ac yn achos tlodi yn y Gymru wledig.

Yr ail thema yr hoffwn ymdrin â hi y prynhawn yma yw cludiant. Mae methu defnyddio cludiant cyhoeddus rheolaidd a dibynadwy yn un o achosion allweddol amddifadedd yng nghefn gwlad Cymru ac mae'n nodweddiadol ohono. Mae'n effeithio ar y boblogaeth gyfan mewn ffyrdd gwahanol iawn. I bobl hŷn, mae cludiant yn hollbwysig er mwyn cadw annibyniaeth, cael gwasanaethau meddygol a hyd yn oed i gymdeithasu. Mae'n resyn felly fod llawer o bobl hŷn mewn ardaloedd gwledig yn methu manteisio ar y cynllun teithio ar y bws am ddim i'r rhai dros 60, am y rheswm syml fod y bysiau'n mynd yn anaml neu nad ydynt yn ddibynadwy. I bobl iau, mae cludiant yn hanfodol i gynnal cyfeillgarwch, i allu cael swyddi rhan-amser ac i gymryd rhan mewn gweithgareddau ar ôl yr ysgol. Nid oes diben i'r cynllun nofio am ddim os na allwch gyrraedd pwll nofio. Mae'r methiant i ddefnyddio cludiant cyhoeddus yn arwain at unigrwydd, bod ar eich pen eich hun, cael eich ynysu a methu byw bywyd cymdeithasol neu gael rhai gwasanaethau sylfaenol. I ormod o bobl, mae diffyg dewisiadau cludiant wedi'i gyd-drefnu yn arwain at golli cysylltiad â gweddill cymdeithas, at ymdeimlad o gael eu gadael, wedi eu gwrthod neu wedi cael eu rhoi o'r neilltu.

Yr ydym wedi trafod tai ac effaith prisiau tai uchel a'r diffyg tai cymdeithasol a fforddiadwy mewn cymunedau gwledig ar lawer achlysur yn y Siambr hon. Nid ailadroddaf y dadleuon hynny y prynhawn yma. Fodd bynnag, rhaid imi bwysleisio bod y ffeithiau hynny, o'u hystyried ynghyd â'm sylwadau cynharach ar economi'r Gymru

an ongoing crisis that is ripping apart many of our most vulnerable communities. In any small town or village in rural Wales, there is simply not the necessary range or variety of accessible homes for young families. The disparity between income levels and house prices is now so great that it is unbridgeable for most people. The consequence is a modern-day clearance, with people being compelled to move by a local housing market that is totally out of place in many of our communities.

A key characteristic of deprivation is difficulty in accessing services. In rural communities, we witness a decline in the availability of local services and a transport infrastructure that is inadequate for the poorest and most vulnerable. While there is a great deal of innovation and creativity, particularly among rural authorities, we believe that the Assembly Government needs to do far more to co-ordinate services and to promote best practice across rural Wales.

The UK Government's policy on post offices has been a disaster for many rural communities. It will increase the isolation felt by many people and the old in particular. It will mean real and significant difficulties for many people in terms of accessing basic services.

At the same time, there are wider issues in terms of access to financial services. Only 4 per cent of villages in Wales have a local branch of a bank and there has been an increase in the prevalence of fee-charging ATMs. This means that there are very real difficulties for many poor people in accessing basic finance.

Rhodri Glyn Thomas: Alun, will you accept that the closure of rural post offices and sub-post offices is a direct result of Labour Party policy in Westminster?

Alun Davies: I am speaking on behalf of the committee rather than as an individual. It is my view, and the view of the committee, that this policy has been a disaster for many rural communities.

wledig, yn golygu bod argyfwng ar droed sy'n rhwygo llawer o'n cymunedau mwyaf bregus ar chwâl. Mewn unrhyw dref fach neu bentref yng nghefn gwlad Cymru, nid oes yr ystod neu'r amrywiaeth angenrheidiol o gartrefi hygyrch ar gyfer teuluoedd ifanc. Mae'r gwahaniaeth rhwng lefelau incwm a phrisiau tai mor fawr erbyn hyn fel nad oes modd i'r rhan fwyaf o bobl ei bontio. Y canlyniad yw cliriad modern, a phobl yn cael eu gorfodi i symud gan farchnad dai leol sy'n gwbl amhriodol mewn llawer o'n cymunedau.

Un o nodweddion allweddol amddifadedd yw methu cael at wasanaethau. Mewn cymunedau gwledig, yr ydym yn gweld dirywiad yn y gwasanaethau lleol sydd ar gael a seilwaith cludiant sy'n annigonol ar gyfer y bobl dlotaf a mwyaf bregus. Er bod llawer iawn o arloesi a chreadigrwydd, yn enwedig ymysg awdurdodau gwledig, credwn fod angen i Lywodraeth y Cynulliad wneud llawer rhagor i gyd-drefnu gwasanaethau ac i hyrwyddo'r arferion gorau ar draws y Gymru wledig.

Mae polisi Llywodraeth y DU ar swyddfeydd post wedi bod yn drychineb i lawer o gymunedau gwledig. Bydd yn cynyddu ymdeimlad llawer o bobl, a'r henoed yn arbennig, eu bod wedi'u hynysu. Bydd yn golygu anawsterau gwirioneddol a sylweddol i lawer o bobl o ran gallu cael gwasanaethau sylfaenol.

Ar yr un pryd, mae yna broblemau ehangach o ran mynediad at wasanaethau ariannol. Pedwar y cant yn unig o bentrefi Cymru sydd â changen leol o fanc a bu cynnydd yn nifer y peiriannau ATM sy'n codi ffi. Mae hyn yn golygu bod anawsterau real iawn i lawer o bobl dlawd o ran gallu cael cyllid sylfaenol.

Rhodri Glyn Thomas: Alun, a wnewch chi dderbyn mai canlyniad uniongyrchol polisi'r Blaid Lafur yn San Steffan yw cau swyddfeydd post gwledig?

Alun Davies: Yr wyf yn siarad ar ran y pwyllgor yn hytrach nag fel unigolyn. Fy marn i, a barn y pwyllgor, yw bod y polisi hwn wedi bod yn drychineb i lawer o gymunedau gwledig.

The committee looks forward to the publication of the Welsh Assembly Government's rural health policy. Many witnesses have described the difficulties that they face in travelling sometimes long distances to reach their nearest hospital or health or social care centre. Again, this is particularly difficult for older people and also affects their ability to visit partners who are either in hospital or receiving long-term care. Limited access to support services for homeless groups, those suffering drug abuse and vulnerable elderly people, and a lack of care home provision, were identified as significant problems in rural communities.

I will also mention the issue of access to broadband provision. While access to broadband is not usually seen as an indicator of deprivation or poverty, it is having a significant impact on the educational opportunities available to many children and young people in rural communities, and will clearly have a more significant impact on those from a deprived background. At the same time, the continuing difficulties in accessing broadband have much wider and social consequences, such as inhibiting the development of social enterprises and the ability of young people to socialise with their peers.

Our investigation found that there is widespread frustration at several Government policies and strategies that are aimed at tackling poverty. There is concern that there is little co-ordination between them, or evaluation of their progress. The committee believes that the Assembly Government needs to place a far higher priority on understanding the different ways in which poverty and deprivation impact people in rural communities. Many witnesses suggested to us that a more thorough rural-proofing of Government policies could at least help to address this issue.

An example of this approach is the concern shared by many witnesses that the current Welsh index of multiple deprivation highlights only high concentrations of deprivation, and misses out the pockets of

Mae'r pwyllgor yn edrych ymlaen at gyhoeddi polisi iechyd gwledig Llywodraeth Cynulliad Cymru. Mae llawer o dystion wedi disgrifio'r anawsterau sy'n eu hwynebu wrth deithio pellteroedd maith weithiau i gyrraedd eu hysbyty neu eu canolfan iechyd neu ofal cymdeithasol agosaf. Eto, mae hyn yn arbennig o anodd i bobl hŷn ac mae hefyd yn effeithio ar eu gallu i ymweld â chymar sydd un ai yn yr ysbyty neu'n cael gofal tymor hir. Nodwyd y gallu cyfyngedig i gael gwasanaethau cymorth i grwpiau digartref, pobl sy'n camddefnyddio cyffuriau a phobl oedranus sy'n agored i niwed, ynghyd â diffyg darpariaeth cartrefi gofal, fel problemau sylweddol mewn cymunedau gwledig.

Crybwyllaf hefyd y mater o allu cael darpariaeth band eang. Er nad yw gallu cael band eang yn cael ei ystyried fel arfer yn ddangosydd amddifadedd neu dlodi, mae'n cael effaith sylweddol ar y cyfleoedd addysgol sydd ar gael i lawer o blant a phobl ifanc mewn cymunedau gwledig, a bydd yn amlwg yn cael mwy o effaith ar y rhai sy'n dod o gefndir difreintiedig. Ar yr un pryd, mae i'r anawsterau sy'n parhau o ran manteisio ar fand eang ganlyniadau llawer ehangach, a chanlyniadau cymdeithasol, megis llesteirio datblygu mentrau cymdeithasol a gallu pobl ifanc i gymdeithasu â'u cyfoedion.

Canfu ein hymchwiliad fod rhwystredigaeth gyffredinol ynglŷn â nifer o bolisiau a strategaethau'r Llywodraeth i geisio mynd i'r afael â thlodi. Mae pryder nad oes fawr o gyd-drefnu rhyngddynt, na gwerthuso'u cynnydd. Cred y pwyllgor fod angen i Lywodraeth y Cynulliad roi blaenoriaeth llawer uwch i ddeall y gwahanol ffyrdd y mae tlodi ac amddifadedd yn effeithio ar bobl mewn cymunedau gwledig. Awgrymodd llawer o dystion wrthym y gallai prawfesur polisiau'r Llywodraeth yn fwy trylwyr o safbwynt cefn gwlad helpu o leiaf i fynd i'r afael â'r mater hwn.

Enghraifft o'r ffordd hon o weithredu yw'r pryder ymhlith o dystion nad yw mynegai amddifadedd lluosog Cymru ar hyn o bryd ond yn tynnu sylw at grynodiadau uchel o amddifadedd, ac nad yw'n cynnwys y pcedi

deprivation that often occur in rural communities, as well as the different way in which poverty is distributed throughout the community in rural Wales. You find fewer entirely poor communities in rural Wales, but you find an awful lot of poor people. We need to address the issues faced by poor people wherever they live in Wales.

Finally, we looked at the allocation of resources to rural areas. The evidence that we received suggests that delivering services can cost up to three times more in rural Wales than in urban areas. Many witnesses felt that the funding formula used by the Assembly Government takes insufficient account of the extra cost of delivering services in a sparsely populated area. The committee broadly welcomes the Assembly Government's positive response to our report. We welcome the recognition of the need to help children and young people who are facing rural poverty, and the Government's undertaking to provide the committee with an annual report on anti-poverty initiatives in rural Wales. That might well turn out to be a turning point. We are disappointed that the Minister has rejected four of our 22 recommendations, but we welcome the pilot schemes to broaden the free bus pass scheme to other forms of public transport.

I look forward to continuing the debate with the Welsh Assembly Government. I hope that, through this report, and through this investigation, we have emphasised that poverty is not simply an urban phenomenon, but exists in communities throughout Wales. I hope that the Government will respond to this report not only this afternoon, but throughout the year in the way that it designs and implements its policies.

Y Gweinidog dros Faterion Gwledig (Elin Jones): Croesawaf yr adroddiad hwn gan yr Is-bwyllgor Datblygu Gwledig ar dlodi ac amddifadedd yn y Gymru wledig. Diolchaf i'r Cadeirydd, yr Aelodau, a'r tystion am y gwaith y maent wedi ei wneud yn y maes pwysig hwn. Bydd yr adroddiad yn ddefnyddiol tu hwnt wrth ddatblygu'r ystod

o amddifadedd a geir yn aml mewn cymunedau gwledig, yn ogystal â'r ffordd wahanol y mae tlodi wedi'i ddsbarthu ledled y gymuned yn y Gymru wledig. Prin yw'r cymunedau yn y Gymru wledig sy'n dlawd drwyddynt draw, ond gwelwch lawer iawn o bobl dlawd. Mae angen inni roi sylw i'r materion sy'n wynebu pobl dlawd pa le bynnag yng Nghymru y maent yn byw.

Yn olaf, buom yn edrych ar y dyraniad adnoddau mewn ardaloedd gwledig. Mae'r dystiolaeth a gawsom yn awgrymu bod darparu gwasanaethau yn gallu costio hyd at deirgwaith yn fwy yng nghefn gwlad Cymru nag mewn ardaloedd trefol. Teimlai llawer o dystion nad yw'r fformiwla gyllido a ddefnyddir gan Lywodraeth y Cynulliad yn rhoi digon o ystyriaeth i'r gost ychwanegol o ddarparu gwasanaethau mewn ardal brin ei phoblogaeth. Mae'r pwyllgor yn gyffredinol yn croesawu ymateb cadarnhaol Llywodraeth y Cynulliad i'n hadroddiad. Yr ydym yn croesawu'r gydnabyddiaeth fod angen helpu plant a phobl ifanc sy'n wynebu tlodi gwledig, ac ymrwymiad y Llywodraeth i ddarparu adroddiad blynyddol i'r pwyllgor ar gynlluniau atal tlodi yng nghefn gwlad Cymru. Mae'n dra phosibl y bydd hynny'n drobwynt. Yr ydym yn siomedig fod y Gweinidog wedi gwrthod pedwar o'n 22 argymhelliad, ond yr ydym yn croesawu'r cynlluniau peilot i ehangu'r cynllun tocynnau bws am ddim i gynnwys mathau eraill o gludiant cyhoeddus.

Edrychaf ymlaen at barhau'r ddadl gyda Llywodraeth Cynulliad Cymru. Gobeithio, drwy'r adroddiad hwn, a thrwy'r ymchwiliad hwn, ein bod wedi pwysleisio nad ffenomen drefol yn unig yw tlodi, ond ei fod yn bodoli mewn cymunedau ledled Cymru. Gobeithio y bydd y Llywodraeth yn ymateb i'r adroddiad hwn nid yn unig y prynhawn yma, ond gydol y flwyddyn yn y ffordd y mae'n dylunio'i pholisiau ac yn eu gweithredu.

The Minister for Rural Affairs (Elin Jones): I welcome this report by the Rural Development Sub-committee on poverty and deprivation in rural Wales. I thank its Chair, the Members, and the witnesses for the work that they have put in on this important subject. This report will prove extremely useful to us as we work on developing the

eang o weithgareddau sydd eisoes ar waith gan Lywodraeth y Cynulliad, gyda'r nod o leihau tloedi ac amddifadedd yng nghefn gwlad.

Mae 22 o argymhellion yn yr adroddiad, ac mae'r Llywodraeth yn derbyn pob un ond pump ohonynt, yn ôl fy nghyfrif i. Mae'r cyfrifoldeb i barhau i weithredu ar yr argymhellion hyn yn gorwedd gyda nifer o'm cyd-Weinidogion, ac mae'n siŵr y bydd yr is-bwyllgor yn awyddus i graffu ar wahanol Weinidogion i weld sut ydynt yn llwyddo i weithredu ar yr argymhellion hyn. Soniaf am rai o'r argymhellion yn unig y prynhawn yma; eglurir y gweddill yn glir yn ymateb ysgrifenedig y Llywodraeth.

Rhodri Glyn Thomas: Ymddiheuraf am ymyrryd mor gynnar yn eich ymateb, Weinidog. Yr ydych wedi cyfeirio at y ffaith bod nifer o'r argymhellion yn ymwneud â phortffolios Gweinidogion eraill, yn arbennig yr argymhellion hynny sy'n ymwneud â thai—mynediad at y farchnad dai a'r gallu i gadw tai mewn ardaloedd gwledig, sy'n amlwg yn gyfrifoldeb i'r Dirprwy Weinidog dros Dai—

The Deputy Presiding Officer: Order. Is this an intervention or a speech?

Rhodri Glyn Thomas: I think that it was about three sentences.

The Deputy Presiding Officer: Order. You are contributing later on, and you are extending this intervention into rather a long speech.

Rhodri Glyn Thomas: I have a few more sentences, Deputy Presiding Officer.

O ran yr adran sy'n ymwneud â thai yn yr ardaloedd gwledig, mae adroddiadau wedi dilyn adroddiad yr is-bwyllgor—megis adroddiad Sefydliad Joseph Rowntree ac adroddiad Sue Essex—sy'n cynnig nifer o argymhellion penodol ynglŷn â sut y gellir sicrhau mynediad at dai, a chynnal tai yng nghefn gwlad. A allwch ein sicrhau y prynhawn yma y bydd yr argymhellion hynny'n rhan o'r ystyriaeth i'r ymateb i'r adroddiad hwn?

wide range of Assembly Government activities already under way, which have the objective of reducing poverty and deprivation in rural areas.

The report contains 22 recommendations, and the Government will accept them all bar five, by my count. The responsibility to continue to act on these recommendations lies with several of my Cabinet colleagues, and I am sure that the sub-committee will be eager to scrutinise the various Ministers on how they are performing in acting on these recommendations. I will talk about only some of the recommendations this afternoon; the others are clearly explained in the Government's written response.

Rhodri Glyn Thomas: I apologise for intervening so early into your response, Minister. You referred to the fact that several of the recommendations relate to the portfolios of other Ministers, particularly those to do with housing—access to the housing market and the ability to retain housing in rural areas, which are clearly the domain of the Deputy Minister for Housing—

Y Dirprwy Lywydd: Trefn. Ai ymyriad yw hyn ynteu araith?

Rhodri Glyn Thomas: Credaf ei fod oddeutu tair brawddeg.

Y Dirprwy Lywydd: Trefn. Byddwch yn cyfrannu'n ddiweddarach, ac yr ydych yn troi'r ymyriad hwn i araith hir braidd.

Rhodri Glyn Thomas: Mae gennyf rai brawddegau eto, Ddirprwy Lywydd.

On the section relating to housing in rural areas, the reports that have taken the same line as the sub-committee's report—including the Joseph Rowntree Foundation report and the Sue Essex report—make a number of specific recommendations on how to ensure access to housing, and how to maintain housing in rural areas. Can you assure us this afternoon that those recommendations will be considered in the response to that report?

3.30 p.m.

Elin Jones: Byddaf yn cyfeirio at y ddau argymhelliad ar dai, sydd yn ddigon sylweddol ynddynt eu hunain. Mae gwaith Rowntree a Sue Essex yn bwydo i mewn i waith a phenderfyniadau Gweinidogion ar gyfer y maes pwysig hwn.

Elin Jones: I shall refer to the two recommendations on housing, which are, in themselves, quite considerable. The work done by Rowntree and Sue Essex feed into the work and the decisions of Ministers in this important field.

Er ein bod i gyd yn ymwybodol o'r delweddau a gysylltir â thlodi ac amddifadedd mewn ardaloedd trefol, yng nghefn gwlad, mae pobl dlawd wedi eu gwasgaru ar draws ardal fwy o lawer, gan fyw ymysg pobl a chanddynt yn aml incwm llawer yn uwch. Mae hyn, yn ogystal â'r darlun rhamantus sydd gan rai o fywyd cefn gwlad, yn aml yn cuddio'r tlodi a'r amddifadedd sy'n llechu dan yr wyneb.

Although we are all familiar with the images associated with poverty and deprivation in urban areas, poor people in rural areas are spread over a much larger area, living among people who often have significantly higher incomes. This, along with the romantic image which people often have of life in the countryside, often hides the poverty and deprivation that lurks beneath the surface.

Mae nifer fawr o bobl ddifreintiedig yn byw yng nghefn gwlad. Mewn adroddiad a gyhoeddwyd yn 2005 gan Arsyllfa Wledig Cymru, nodwyd bod arolwg o 4,000 o gartrefi gwledig yn dangos bod un o bob pedwar yn byw ar incwm a oedd yn is na £10,000 y flwyddyn. Bydd yr ansicrwydd economaidd presennol, sydd wedi arwain at gynnydd ym mhrys tanwydd a bwyd, yn rhoi mwy fyth o bwysau ar aelwydydd gwledig sy'n dibynnu'n fawr ar danwydd i deithio ac i wresogi'u cartrefi.

A large number of people live in deprivation in the countryside. A report published in 2005 by the Wales Rural Observatory noted that a survey of 4,000 rural households demonstrated that one in four had an income of less than £10,000 a year. The current economic uncertainty, which has led to an increase in the cost of fuel and food, is putting even more pressure on rural households that rely on fuel for travel and to heat their homes.

Mae cartrefi ag incwm isel yn golygu bod tlodi plant yn realiti yng nghefn gwlad, yn yr un modd ag ardaloedd mwy trefol. Mae nifer y plant tlawd yn uwch yn yr ardaloedd trefol, wrth gwrs, ond mae'r profiad o dlodi'r un peth i blentyn yn Nhrawsfynydd ag i blentyn yn Sblot.

Low household income means that child poverty is a reality in rural areas, in the same way as more urban areas. The number of poor children is higher in urban areas, of course, but the experience of being poor is the same for a child in Trawsfynydd as for a child in Splott.

Joyce Watson: You mentioned households living in poverty and on below-average income. Would you, therefore, agree that it is within the traditional agricultural sectors that people often have been awarded low pay settlements? Would you welcome, as I am sure you will, Unite's pay settlement for farm workers this year of 4.3 per cent? Will you agree to do further work to look at low pay settlements in the agricultural sector and other sectors in future?

Joyce Watson: Soniech am aelwydydd sy'n byw mewn tlodi ac yn ennill incwm llai na'r cyfartaledd. A fydddech, felly, yn cytuno mai yn y sectorau amaethyddol traddodiadol yn aml y mae pobl wedi cael setliad cyflog isel? A fydddech yn croesawu, fel yr wyf yn siŵr y byddwch, setliad cyflog Unite ar gyfer gweithwyr ffermydd eleni, sef 4.3 y cant? A gytunwch i wneud rhagor o waith i edrych ar y setliadau cyflog isel yn y sector amaethyddol ac mewn sectorau eraill yn y dyfodol?

Elin Jones: I recognise that, historically and

Elin Jones: Yr wyf yn cydnabod, yn y

currently, incomes for agriculture workers can be particularly low. I will not give a commitment at this point to address the particular issue that you raised, but I am sure that we will have an opportunity to discuss it at some point in the future.

I orffen ar y pwynt ynglŷn â thlodi plant, yr oeddwn yn falch o glywed croeso'r Cadeirydd i benderfyniad ac ymateb y Llywodraeth i dderbyn argymhelliad 5 yr adroddiad, a chynnig tystiolaeth flynyddol i'r is-bwyllgor am fentrau gwrthdlodi'r Llywodraeth a'u heffaith yng nghefn gwlad.

Mae dau argymhelliad ynglŷn â phrawfesur gwledig yn yr adroddiad. Ym mis Ebrill, sefydlais uned polisi gwledig i brawfesur amrywiaeth o bolisïau a rhaglenni'r Llywodraeth yn ôl meini prawf gwledig. Mae cyfraniad Arsyllfa Wledig Cymru, sy'n darparu llawer o'r wybodaeth a ddefnyddir gan yr uned, yn allweddol yn hyn o beth. Hyd yma, mae'r uned wedi cymryd rhan mewn 14 o ymarferion polisi i brawfesur meysydd mor amrywiol â chydlynu'r gymuned, y ddarpariaeth addysg a datblygu cynaliadwy. Yr wyf yn cytuno ag argymhelliad 17 yr is-bwyllgor, ac yr wyf yn bwriadu llunio adroddiad blynyddol ac anfon copi ohono at yr is-bwyllgor ar faes y prawfesur gwledig. Mae hwn yn faes newydd i'r Llywodraeth, ac mae'n rhaid iddo fod yn agored i graffu cyhoeddus—derbyniad hynny—er mwyn ei ddiwygio ac, o bosibl, ei gryfhau yn y dyfodol. Dyna pam yr wyf yn gwrthod argymhelliad 16 ar hyn o bryd. Yn sicr, nid ydym yn credu bod angen deddfwriaeth bellach yn y maes hwn.

Cyfeiriodd Rhodri Glyn Thomas at yr agweddau ar dai yn yr adroddiad. Mae'r Llywodraeth ar hyn o bryd yn ymgymryd ag ymgynghoriad go radical ar newidiadau ym maes tai fforddiadwy yng nghefn gwlad. Bydd hwnnw'n diwallu argymhelliad 8 yr adroddiad.

Fel yr ydym wedi addo yn 'Cymru'n Un', mae Llywodraeth y Cynulliad yn mynd ati i roi sylw i anghenion ardaloedd gwledig anghysbell. Fel y nodais yn fy ymateb i argymhelliad 19, yr ydym wedi dechrau gyda diffiniad ystadegol sy'n cael ei dderbyn yn eang, sef ardaloedd lle mae gofyn gyrru am

gorffennol ac ar hyn o bryd, y gall incwm gweithwyr amaethyddol fod yn arbennig o isel. Nid ymrwymaf ar hyn o bryd i fynd i'r afael â'r mater penodol a godwyd gennych, ond yr wyf yn siŵr y cawn gyfle i'w drafod ryw bryd yn y dyfodol.

To finish on child poverty, I was pleased to hear the Chair welcome the Government's response and decision to accept recommendation 5 in the report, to provide the sub-committee with evidence annually of the Government's anti-poverty initiatives and their impact in rural areas.

The report includes two recommendations on rural proofing. In April, I established a rural policy unit to rural proof a variety of Government policies and programmes. The contribution of the Wales Rural Observatory, which provides much of the information used by the unit, is key. To date, the unit has participated in 14 policy exercises to rural proof areas as varied as community cohesion, education provision and sustainable development. I agree with the sub-committee's recommendation 17, and I intend to produce an annual report on rural proofing, a copy of which will be sent to the sub-committee. This is new for the Government, and it has to be open to public scrutiny—I accept that—so that it can be revised and, possibly, strengthened in future. That is why I reject recommendation 16 at present. We certainly do not believe that further legislation is needed in this area.

Rhodri Glyn Thomas referred to the references in the report to housing. The Government is currently undertaking quite a radical consultation on changes to affordable housing in rural areas. That will satisfy the report's recommendation 8.

As we promised in 'One Wales', the Welsh Assembly Government is working to identify the needs of isolated rural areas. As I indicated in my response to recommendation 19, we have started with a widely accepted statistical definition, namely, places which are a 30-minute drive or more from a

hanner awr neu fwy i gyrraedd tref gyda phoblogaeth o 10,000. Erbyn hyn, yr ydym yn symud ymlaen i gyfnod o astudio a dargedwyd er mwyn edrych yn fanylach ar ardaloedd gwledig anghysbell, a hynny i bennu pa mor briodol yw'r diffiniad hwn a'r dewisiadau polisi ar gyfer mynd i'r afael â phroblemau yn yr ardaloedd hynny.

Mae argymhelliad 12 yn iawn i gydnabod bod darparu band eang mewn ardaloedd gwledig yn hollbwysig. Mae'r rhyngwyd yn ddull allweddol o gael mynediad at wasanaethau a helpu ein busnesau gwledig i ffynnu. Cyn bo hir, bydd proses gaffael yn cael ei rhoi ar waith ledled Cymru gan adran yr economi er mwyn sicrhau ddarparwr neu gonsortiw telathrebu i ddarparu band eang yn yr ardaloedd hynny sydd ar hyn o bryd yn dal i gael problemau.

Yr wyf yn ymwybodol o'r amser, Ddirprwy Lywydd, felly gorffennaf drwy gydnabod bod yr adroddiad yn rhoi amlinelliad clir iawn inni o hyd a lled tlodi yng nghefn gwlad. Mae'n gosod argymhellion clir i Lywodraeth ac mae'r Llywodraeth yn derbyn y rhan helaeth ohonynt. Byddwn, o hyn ymlaen, yn agored i graffu gan yr is-bwyllgor hwn, a phwyllgorau eraill, ar weithredu'r argymhellion hynny.

Brynle Williams: First, I recognise the valuable work of the committee in shining a light on rural poverty, and I thank the organisations that came to present evidence to us. As we have heard, poverty in the countryside has too often been invisible to the Government, to the extent that no information has been collected on what it costs to deliver public services in rural areas compared with urban ones. The Welsh Local Government Association deserves recognition for its willingness to come back to the sub-committee with that information, but, clearly, this is something that the Welsh Assembly Government should have had at hand through the Welsh Rural Observatory.

I welcome the fact that the Minister has accepted the majority of the committee's recommendations, but I am surprised at some

settlement of 10,000 people. We are now moving on to a targeted study stage, looking more closely at isolated rural areas to establish the appropriateness of this definition, and the options for tackling issues in these areas.

Recommendation 12 rightly recognises that broadband provision in rural areas is crucial. The internet is a vital tool in accessing services and helping our rural businesses to prosper. A Wales-wide procurement will commence shortly to seek a telecommunications provider or consortium to address remaining broadband notspots.

I am aware of the time, Deputy Presiding Officer, so I will conclude by recognising that this report gives us a clear definition of the range of poverty in rural areas, and has some clear recommendations for Government. In the majority of cases, the Government accepts those recommendations, and from now on we will be open to scrutiny by this sub-committee and by other committees on the implementation of those recommendations.

Brynle Williams: Yn gyntaf, yr wyf yn cydnabod gwaith gwerthfawr y pwyllgor wrth dynnu sylw at dlodi cefn gwlad, a diolchaf i'r mudiadau a ddaeth i gyflwyno tystiolaeth inni. Fel y clywsom, mae tlodi yng nghefn gwlad wedi bod yn anweledig i'r Llywodraeth yn rhy aml, i'r graddau nad oes dim gwybodaeth wedi'i chasglu ynglŷn â'r gost o ddarparu gwasanaethau cyhoeddus mewn ardaloedd gwledig o'u cymharu ag ardaloedd trefol. Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn haeddu cydnabyddiaeth am ei pharodrwydd i ddod yn ôl at yr is-bwyllgor â'r wybodaeth honno, ond mae'n amlwg y dylasai'r wybodaeth honno fod gan Llywodraeth Cynulliad Cymru wrth law drwy Arsyllfa Wledig Cymru.

Croesawaf y ffaith fod y Gweinidog wedi derbyn mwyafrif argymhellion y pwyllgor, ond yr wyf yn synnu at rai o'r pethau a

of her rejections, although she explained some of them. Public transport in rural areas is an urgent issue—we need joined-up services, from small community buses through to rail travel, particularly for the older members of the community. There is compelling evidence of the value of services like Dial-a-bus in preventing these people from being isolated. It is a real problem for the substantial number of older people in rural areas who do not have access to a car, so I find it surprising that the Minister has chosen to reject recommendation 5.

Neither am I convinced by the reasons for the Minister's rejection of recommendation 10, on extending free cash machines in rural post offices through the development fund. Post offices have, regrettably, had a whole range of their services stripped away in recent years, and far too many branches are under the threat of closure. I do not believe that the Welsh Assembly Government's current plans go far enough, especially when so many rural post offices are to be closed under the current plans. My own village of Cilcain is seven miles from the nearest cash machine, in Mold. Many local businesses, including public houses and shops, cannot accept debit cards because of the charges involved. They need cash to keep their businesses going. The Assembly Government's current plans are progressing far too slowly to be acceptable.

I also want to touch upon the issue of affordable housing. The Minister has partially accepted the sub-committee's recommendation in her response. She said that most key workers—teachers, nurses and firemen—do not have a problem finding a home. However, I would say that the distances that they have to travel to work are often excessive. I know of nurses and firemen who travel in excess of 30 or 40 miles to their place of work. This means a significant financial burden in terms of travel costs and more important is the environmental impact.

3.40 p.m.

wrthododd, er iddi esbonio rhai ohonynt. Mae cludiant cyhoeddus mewn ardaloedd gwledig yn fater brys—mae arnom angen gwasanaethau cydgysylltiedig o fysiau cymuned bach i deithio ar y rheilffyrdd, yn enwedig i aelodau hŷn y gymuned. Mae tystiolaeth ddiymwad ynglŷn â gwerth gwasanaethau megis Deialu Bws er mwyn atal y bobl hyn rhag cael eu hynysu. Mae'n broblem wirioneddol i'r nifer sylweddol o bobl hŷn mewn ardaloedd gwledig nad oes ganddynt gar at eu defnydd, felly, yr wyf yn synnu bod y Gweinidog wedi dewis gwrthod argymhelliad 5.

Nid yw rhesymau'r Gweinidog dros wrthod argymhelliad 10 yn fy argyhoeddi ychwaith, argymhelliad ynglŷn ag ehangu peiriannau arian di-dâl mewn swyddfeydd post yng nghefn gwlad drwy gyfrwng y gronfa ddatblygu. Yn anffodus, mae llawer iawn o wasanaethau swyddfeydd post wedi'u tynnu oddi arnynt yn ystod y blynyddoedd diwethaf, ac mae gormod o ganghennau o lawer dan fygythiad eu cau. Ni chredaf fod cynlluniau presennol Llywodraeth y Cynulliad yn mynd yn ddigon pell, yn enwedig o gofio'r bwriad i gau cynifer o swyddfeydd post cefn gwlad dan y cynlluniau presennol. Mae fy mhentref i fy hun, Cilcain, saith milltir o'r peiriant arian agosaf, yn yr Wyddgrug. Ni all llawer o fusnesau lleol, gan gynnwys tafarndai a siopau, dderbyn cardiau debyd oherwydd y costau sydd ynghlwm wrth hynny. Mae angen arian parod arnynt i gynnal eu busnes. Mae cynlluniau presennol Llywodraeth y Cynulliad yn rhy araf o lawer ac nid yw hynny'n dderbyniol.

Yr wyf hefyd am grybwyll tai fforddiadwy. Mae'r Gweinidog wedi derbyn argymhelliad yr is-bwyllgor yn rhannol yn ei hymateb. Dywedodd nad yw'r rhan fwyaf o weithwyr allweddol—athrawon, nyrsys a dynion tân—yn ei chael yn anodd dod o hyd i gartref. Fodd bynnag, byddwn yn dweud eu bod yn aml yn gorfod teithio'n rhy bell i'w gwaith. Gwn am nyrsys a dynion tân sy'n teithio dros 30 neu 40 milltir i'w lle gwaith. Mae hyn yn golygu baich ariannol sylweddol o ran costau teithio, a phwysicach na hynny yw'r effaith ar yr amgylchedd.

Clearly, given the current economic conditions, there needs to be flexibility on how affordable housing is provided in the future. However, that remains one of the single most important issues facing people who live and work in the countryside. This has been an issue for as long as I have been an Assembly Member, for the last six or seven years.

Finally, something that became more apparent as the sub-committee took evidence on the particular needs of rural areas—this is why it put forward its recommendations—was just how far the Assembly Government has yet to go to tackle rural poverty. However, I do not believe that this point has been lost on you, Minister.

Huw Lewis: I add my thanks to Alun and the sub-committee for this excellent report. I also give my assurance, as chair of the child poverty expert group, that this work will feed into the discussions that we are having on these issues.

The committee rightly recognises the difficulties of identifying and, therefore, tackling rural poverty. In urban areas in general, you will find concentrations of deprivation and while the problems there are not easily solved, they are, at least, more easily identified. Alun is right to say that there is a danger in overemphasising the differences between the challenges faced by deprived rural communities and deprived urban communities. Indeed, one of the difficulties in tackling this is in first overcoming an almost snobbish belief in some quarters that rural Wales should be preserved in aspic for the benefit of wealthy urban people to enjoy at weekends.

Many of the challenges facing rural and urban deprived communities and families are the same. They are about jobs, about decent housing, the local economy and about transport and access to services. Tackling rural poverty is about giving communities a reason not just to exist and get by, but to develop and thrive economically. So, how could we make smaller towns and villages

O ystyried yr amgylchiadau economaidd ar hyn o bryd, mae'n amlwg bod angen hyblygrwydd wrth ddarparu tai fforddiadwy yn y dyfodol. Fodd bynnag, dyna un o'r materion pwysicaf oll sy'n wynebu pobl sy'n byw ac yn gweithio yng nghefn gwlad. Mae hyn wedi bod yn broblem ers imi fod yn Aelod o'r Cynulliad, ers y chwe neu saith mlynedd diwethaf.

Yn olaf, rhywbeth a ddaeth yn fwy amlwg wrth i'r is-bwyllgor gasglu tystiolaeth am anghenion penodol ardaloedd gwledig—dyna pam y cynigiodd ei argymhellion—oedd cymaint y mae angen i Lywodraeth y Cynulliad ei wneud o hyd i fynd i'r afael â thlodi yng nghefn gwlad. Fodd bynnag, credaf eich bod chi'n sylweddoli hynny, Weinidog.

Huw Lewis: Hoffwn i hefyd ddiolch i Alun ac i'r is-bwyllgor am yr adroddiad ardderchog hwn. Gallaf innau eich sicrhau, fel cadeirydd y grŵp arbenigol ar dlodi plant, y bydd y gwaith hwn yn ychwanegu at y trafodaethau yr ydym yn eu cael ar y materion hyn.

Mae'r pwyllgor yn iawn yn cydnabod yr anawsterau sydd ynghlwm wrth nodi, ac felly wrth fynd i'r afael â thlodi gwledig. Mewn ardaloedd trefol yn gyffredinol, gwelwch grynodiadau o amddifadedd, ac er nad oes modd datrys y problemau yno'n rhwydd, o leiaf maent yn haws eu hadnabod. Mae Alun yn iawn yn dweud bod perygl gorbwysleisio'r gwahaniaethau rhwng yr anawsterau sy'n wynebu cymunedau di-freintiedig cefn gwlad a chymunedau di-freintiedig y trefi. Yn wir, un o'r anawsterau wrth fynd i'r afael â hyn yn y lle cyntaf yw goresgyn y gred snobyddlyd bron ymhlith rhai y dylid cadw'r Gymru wledig mewn asbig er mwyn i bobl gefnog y trefi ei mwynhau dros y Sul.

Mae cymunedau a theuluoedd di-freintiedig mewn ardaloedd gwledig ac mewn ardaloedd trefol yn wynebu llawer o'r un anawsterau. Mae a wnelo'r anawsterau hynny â swyddi, tai o safon, yr economi leol ac a chlydiant a gallu cael gwasanaethau. Hanfod mynd i'r afael â thlodi gwledig yw rhoi rheswm i gymunedau ddatblygu a ffynnu'n economaidd yn hytrach na dim ond bodoli a

more sustainable? Many of the answers are contained in this report, but I particularly commend the messages about supporting small business growth, improving access to public transport and a diversification of local economies that the report mentions. To sum it all up, Alun, in a recent essay about rural deprivation, revived an old Welsh Labour campaigning phrase, which is one of the shortest and simplest of all: '*Dim gwaith, dim iaith*'—no work, no language. However, it is not just about the language, but about the whole gamut of economic issues that surround communities across the length and breadth of the country, but it is, at basis, the economy of a community that underscores and underpins its health or otherwise.

It is by improving skills and promoting the economic viability of rural Wales that we ensure the survival of communities. So, while recognising that there are challenges that villages in Merthyr Tydfil have in common with villages in Carmarthenshire, it may be that the solutions need to be somewhat different. There cannot be a one-size-fits-all approach to regeneration—what helps in Bargoed might not necessarily be the best thing in Bethesda. The Assembly has recognised that fact through its Communities First programme, where local people are funded and supported to create their own solutions. Communities First does great work in rural communities.

However, there is a problem in terms of identifying where the deprivation exists in rural communities—thinly spread as it often is. Here, the Welsh index of multiple deprivation—the only tool that we have—lets us down. I have longstanding concerns that the only measure in the Welsh index of the specific challenges faced by poorer people in rural communities is what I call 'the Balmoral measurement', which relates to the access to services domain. I call it the Balmoral measurement because, if you used that measure alone, you would find that the Queen, when in residence at Balmoral castle, would be classified as living in poverty, because she is so far from the nearest services that she might need. That is the only measure that we use to identify rural poverty. That measure, when used on its own, threw up

chrafu byw. Felly, sut y gallem wneud trefi bach a phentrefi yn fwy cynaliadwy? Mae llawer o'r atebion wedi'u cynnwys yn yr adroddiad hwn, ond cymeradwyaf yn benodol y negeseuon ynglŷn â chefnogi twf busnesau bach, gwella gallu i ddefnyddio cludiant cyhoeddus, ac arallgyfeirio economïau lleol y sonnir amdanynt yn yr adroddiad. I grynhoi'r cyfan, Alun, mewn traethawd yn ddiweddar ar amddifadedd gwledig, atgyfodwyd un o hen ymadroddion ymgyrchu Llafur Cymru, sef un o'r byrraf a'r symlaf ohonynt i gyd: '*Dim gwaith, dim iaith*'. Fodd bynnag, nid yr iaith yn unig sydd dan sylw, ond holl gwmpas y materion economaidd sy'n berthnasol i gymunedau ar hyd ac ar led y wlad. Ond yn y bôn ei heconomi yw sail a sylfaen iechyd neu afiechyd cymuned.

Trwy wella sgiliau a hyrwyddo hyfywedd economaidd y Gymru wledig y mae sicrhau dyfodol cymunedau. Felly, er ein bod yn cydnabod bod gan bentrefi ym Merthyr Tudful yr un problemau â phentrefi sir Gaerfyrddin, efallai fod angen i'r atebion fod ychydig yn wahanol. Nid oes modd mynd ati i adfywio drwy drin pawb yn yr un ffordd—nid yr hyn sy'n gymorth ym Margod o reidrwydd fydd orau ym Methesda. Mae'r Cynulliad wedi sylweddoli hynny drwy gyfrwng ei raglen Cymunedau yn Gyntaf, lle bydd pobl leol yn cael eu noddi a'u cefnogi i greu eu hatebion eu hunain. Mae Cymunedau yn Gyntaf yn gwneud gwaith gwyach mewn cymunedau gwledig.

Fodd bynnag, mae nodi ble mae'r amddifadedd mewn cymunedau gwledig yn broblem—gan ei fod yn aml wedi'i daenu'n denau. Yn y cyswllt hwn, mae'r unig gyfrwng sydd gennym—mynegai amddifadedd lluosog Cymru—yn ddiffygiol. Yr wyf yn pryderu ers tro mai'r unig ffordd ym mynegai Cymru o fesur yr anawsterau penodol sy'n wynebu'r bobl dlotaf mewn cymunedau gwledig yw'r hyn yr wyf yn ei alw'n 'Fesur Balmoral', Mae hwnnw'n ymwneud â gallu cael at wasanaethau. Fe'i galwaf yn fesur Balmoral oherwydd, o ddefnyddio'r mesur hwnnw ar ei ben ei hun, byddech yn gweld yr ystyrid bod y Frenhines yn byw mewn tlodi pan fydd yn preswyllo yng nghastell Balmoral, am ei bod mor bell o'r gwasanaeth agosaf y gall fod ei angen arni. Dyna'r unig fesur a ddefnyddiwn i

Llanfihangel Crucorney as the most deprived ward in Wales. That is a small ward in the wealthiest part of Monmouthshire, a distinguishing feature of which is that it is the part of Wales with the highest number of households owning three or more cars. It is one of the wealthiest parts of Wales, and yet, based on that measure alone, it is included in the Welsh index of multiple deprivation.

Nick Ramsay: As you have highlighted a ward in my constituency, I wish to contribute. The ward that you have just mentioned has a high level of car ownership because the public transport links are not adequate for people to get where they need to go, to do the jobs that they need to do, and to look after their families as they need to. It is a total distraction for you to highlight that one statistic on car ownership.

Huw Lewis: That is part of the problem, because it does not measure car ownership. If it did, we might have a more accurate picture of where in rural Wales people have problems accessing services but do not have cars to enable them to get around. So, in other words, the truly deprived in rural areas are not being picked up by the access to services domain; it is not doing justice to our attempts to identify deprived families in rural areas.

To sum up, poverty is poverty. Where you experience it makes little difference to the bitterness of its taste, particularly as it affects children and young people. The Rural Development Sub-committee's report should be commended.

Mick Bates: I congratulate all those who have developed this fine report under the leadership of the Chair, particularly on the quality of the research that was undertaken to inform us and to scrutinise the witnesses who came forward. It played an important part in enabling the recommendations to be broad

adnabod tlodi gwledig. Wrth ddefnyddio'r mesur hwnnw ar ei ben ei hun, gwelwyd mai Llanfihangel Crucornau oedd ward fwyaf difreintiedig Cymru. Mae honno'n ward fechan yn y rhan fwyaf cefnog o sir Fynwy, a'r hyn sy'n ei gwahaniaethu yw'r ffaith mai dyma'r rhan o Gymru sydd â'r nifer mwyaf o gartrefi sy'n berchen ar dri char neu fwy. Dyma un o'r ardaloedd mwyaf cefnog yng Nghymru, ac eto, ar sail ar y mesur hwnnw yn unig, caiff ei chynnwys ym mynegai amddifadedd lluosog Cymru.

Nick Ramsay: Gan eich bod wedi tynnu sylw at ward yn fy etholaeth i, hoffwn gyfrannu. Mae lefel uchel o berchnogaeth ceir yn y ward yr ydych newydd sôn amdani oherwydd nad yw cysylltiadau cludiant cyhoeddus yn ddigonol i bobl allu mynd i'r lleoedd y mae angen iddynt eu cyrraedd, gwneud y swyddi y mae angen iddynt eu gwneud, a gofalu am eu teuluoedd fel y mae angen iddynt ei wneud. Mae'n gwbl gamarweiniol ichi dynnu sylw at yr un ystadegyn hwnnw ar berchnogaeth ceir.

Huw Lewis: Mae hynny'n rhan o'r broblem, oherwydd nid yw'n mesur perchnogaeth ceir. Pe gwnâi hynny, efallai y byddai gennym ddarlun mwy cywir o'r ardaloedd yng Nghymru wledig lle y mae pobl yn cael problemau wrth allu cael at wasanaethau ond nad oes ganddynt gar i'w galluogi i deithio o gwmpas. Felly, mewn geiriau eraill, nid yw'r bobl wirioneddol ddifreintiedig mewn ardaloedd gwledig yn cael eu nodi drwy'r parth mynediad i wasanaethau; nid yw'n gwneud cyfiawnder â'n hymdrechion i nodi teuluoedd difreintiedig mewn ardaloedd gwledig.

I grynhof, tlodi yw tlodi. Nid yw ei leoliad yn gwneud fawr o wahaniaeth i'w chwerwder, yn arbennig gan ei fod yn effeithio ar blant a phobl ifanc. Dylid cymeradwyo adroddiad yr Is-bwyllgor Datblygu Gwledig.

Mick Bates: Llongyfarchaf bawb sydd wedi datblygu'r adroddiad gwych hwn dan arweiniad y Cadeirydd, yn arbennig ar ansawdd yr ymchwil a wnaethpwyd i roi gwybodaeth i ni ac i graffu ar y tystion a ddaeth ymlaen. Chwaraeodd ran bwysig wrth alluogi'r argymhellion i fod yn eang ac yn

and concise within the key themes that were developed in the report.

In its evidence, Carmarthenshire County Council said that it would like to see a special development agency for rural Wales established. Some of us have heard that before, and I am sure that my colleagues in the Conservative party will remember that their colleague—who is no longer an Assembly Member, unfortunately—was chair of the former Development Board for Rural Wales.

It may be that some of the recommendations have been rejected because they cover so many different ministerial portfolios. A key thing to emerge is the current lack of rural proofing, although I heard the Minister for Rural Affairs say that that is about to take place. I hope that it does. Her commitment to give an annual report will allow us to scrutinise the Government on rural proofing. Rural proofing already takes place in England; in fact, the English government set up the post of rural advocate, whose report last year highlighted similar issues to those highlighted in this report. Carmarthenshire County Council has created something that we need to keep in mind when we scrutinise the Government.

As a Welsh Liberal Democrat, I have always maintained that different places may require different solutions to possibly similar problems. That is true when we tackle rural poverty and deprivation. Rural poverty is as pressing an issue as is poverty in the cities and in the Valleys. Huw has left the Chamber now, but he was right to point that out. We urgently need to tackle all different types of poverty, but they require different approaches. That is why the development of the key themes in this report—income and employment, benefit take-up, transport, housing, access to services, Government policies, the Welsh index of multiple deprivation, and the allocation of resources to rural Wales—is so important.

gryno o fewn y themâu allweddol a ddatblygwyd yn yr adroddiad.

Yn ei dystiolaeth, dywedodd Cyngor Sir Caerfyrddin yr hoffai weld sefydlu asiantaeth ddatblygu arbennig ar gyfer Cymru wledig. Mae rhai ohonom wedi clywed hynny o'r blaen, ac yr wyf yn siŵr y bydd fy nghyd-Aelodau yn y blaid Geidwadol yn cofio bod eu cyd-aelod—nad yw'n Aelod o'r Cynulliad mwyach, yn anffodus—yn gadeirydd Bwrdd Datblygu Cymru Wledig gynt.

Efallai fod rhai o'r argymhellion wedi eu gwrthod oherwydd eu bod yn cwmpasu cynifer o wahanol bortffolios gweinidogol. Un o'r prif bethau a ddaeth i'r amlwg yw'r diffyg prawfesur gwledig presennol, er imi glywed y Gweinidog dros Faterion Gwledig yn dweud bod hynny ar fin digwydd. Gobeithio y bydd yn digwydd. Bydd ei hymrwymiad i lunio adroddiad blynyddol yn caniatáu inni graffu ar weithgaredd prawfesur gwledig y Llywodraeth. Mae prawfesur gwledig eisoes yn digwydd yn Lloegr; yn wir, creodd llywodraeth Lloegr swydd eiriolwr gwledig, a thynnwyd sylw yn ei adroddiad y llynedd at faterion tebyg i'r rhai a tynnir sylw atynt yn yr adroddiad hwn. Mae Cyngor Sir Caerfyrddin wedi creu rhywbeth y mae angen inni ei gofio pan fyddwn yn craffu ar y Llywodraeth.

Fel un o Ddemocratiaid Rhyddfrydol Cymru, yr wyf bob amser wedi dadlau y gall fod angen gwahanol atebion ar broblemau tebyg o bosibl mewn gwahanol leoedd. Mae hynny'n wir pan awn i'r afael â thlodi ac amddifadedd gwledig. Mae tlodi gwledig yn fater y mae angen mynd i'r afael ag ef ar fyrder, yn ogystal â thlodi yn y dinasoedd a'r Cymoedd. Mae Huw wedi gadael y Siambr yn awr, ond yr oedd yn gywir i nodi hynny. Mae angen inni fynd i'r afael â phob math o dlodi ar fyrder, ond mae angen ymagweddau gwahanol i wneud hynny. Dyna pam mae datblygu'r themâu allweddol yn yr adroddiad hwn—incwm a chyflogaeth, y nifer sy'n cael budd-daliadau, cludiant, tai, gallu cael gwasanaethau, polisïau'r llywodraeth, mynegai amddifadedd lluosog Cymru, a dyrannu adnoddau i Gymru wledig—mor bwysig.

The lack of childcare comes under the theme of income and employment. Why is the income of many families so low? It is because young families cannot find the childcare that they need in rural areas. I pay tribute again to Huw Lewis for highlighting in his speech the need to grow the economy. Ultimately, the only way to overcome poverty is to ensure that enterprise and business extend into the deepest rural areas, where agriculture remains the bedrock of the economy, and our small communities. The rural development plan also has a role to play in encouraging enterprise to axis 4. I am sure that the Minister would be keen to take that up.

3.50 p.m.

I am pleased that the Minister accepts recommendation 3, but when the Government accepts such recommendations, it would be nice to see fairly soon exactly what funding it intends to put in to support that recommendation.

On housing, we had a debate last week when Jocelyn Davies told us about all the great things that would be done. I am certain that that will form part of the Minister's report. Access to services is critical, and recommendation 11, on the forthcoming announcement of the Minister for Health and Social Services on the rural health plan, is critical for us to scrutinise rural health services and make sure that they do not decline any further. I am talking about our precious community hospitals, for example, and the need to make sure that the eight-minute ambulance response time is delivered throughout our communities in rural Wales.

The Minister mentioned the roll-out of broadband. How long have we been fighting to get this roll-out? It is essential and links so well with developing the economic viability of our smaller businesses. It has to be done.

I was disappointed to see the rejection of recommendation 5, because transport is clearly a major problem, particularly for young and old people. The free bus passes

Daw diffyg gofal plant dan y thema incwm a chyflogaeth. Pam mae incwm cynifer o deuluoedd mor isel? Oherwydd na all teuluoedd ifanc gael y gofal plant y mae ei angen arnynt mewn ardaloedd gwledig. Rhoddaf deyrnged unwaith eto i Huw Lewis am dynnu sylw yn ei araith at yr angen am dyfu'r economi. Yn y pen draw, yr unig ffordd i oresgyn tlodi yw sicrhau bod menter a busnes yn ymestyn i'r ardaloedd mwyaf gwledig, lle mae amaethyddiaeth yn parhau'n sail i'r economi, a'n cymunedau bach. Mae gan y cynllun datblygu gwledig rôl hefyd o ran annog menter i echel 4. Yr wyf yn siŵr y byddai'r Gweinidog yn awyddus i fynd ar drywydd hynny.

Yr wyf yn falch bod y Gweinidog yn derbyn argymhelliad 3, ond pan fydd y Llywodraeth yn derbyn argymhellion o'r fath, byddai'n braf gweld yn eithaf buan faint o arian y mae'n bwriadu ei roi i gefnogi'r argymhelliad hwnnw.

O ran tai, cawsom ddadl yr wythnos diwethaf pan ddywedodd Jocelyn Davies wrthym am yr holl bethau gwych a fyddai'n cael eu gwneud. Yr wyf yn sicr y bydd hynny'n rhan o adroddiad y Gweinidog. Mae gallu cael gwasanaethau yn hollbwysig, ac mae argymhelliad 11, ar ddatganiad arfaethedig y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol ar y cynllun iechyd gwledig, yn hollbwysig inni er mwyn craffu ar wasanaethau iechyd gwledig a sicrhau na fyddant yn dirywio ymhellach. Yr wyf yn sôn am ein hysbytai cymuned gwerthfawr, er enghraifft, a'r angen am sicrhau bod amser ymateb cerbydau ambiwlans o wyth munud yn cael ei gyflawni ym mhob un o'n cymunedau yng Nghymru wledig.

Soniodd y Gweinidog am gyflwyno band eang. Pa mor hir yr ydym wedi bod yn brwydro i sicrhau hyn? Mae'n hanfodol ac yn cysylltu'n dda iawn â datblygu hyfywedd economaidd ein busnesau bach. Rhaid i hyn gael ei wneud.

Yr oeddwn yn siomedig gweld gwrthod argymhelliad 5, oherwydd mae cludiant yn amlwg yn broblem fawr, yn arbennig i bobl ifanc a phobl hŷn. Mae'r tocynnau bws am

are brilliant, but we need to make sure that, in the more rural areas, people who have a free bus pass can use it to travel on community transport. The key issue is that there are not enough public bus services in many areas, and so people have to use community transport.

Finally—

The Deputy Presiding Officer: Order. You have run out of time, so it will have to be very final.

Mick Bates: The allocation of resources is a critical part of the local government settlement. I would love to see the work of the Local Government Association, which shows that rural areas need more than the current 6 per cent weighting in their local government settlement, taken on board by Brian Gibbons.

Rhodri Glyn Thomas: Ategap yr hyn a ddywedodd Mick Bates. Ar adegau, mae'n ddigon rhwydd i Lywodraeth dderbyn argymhellion pwyllgorau, ond y peth pwysig yw ein bod yn craffu ar yr hyn sy'n digwydd wedyn, i weld a oes gweithredu yn digwydd yn sgil derbyn rhai o'r argymhellion hyn.

Yr wyf hefyd am nodi fy siom bod argymhellion 5, 10 ac 16 wedi'u gwrthod. Edrychaf ymlaen yn fawr at glywed yr hyn sydd gan y Llywodraeth i'w ddweud am hynny. Yng nghyd-destun teithio yng nghefn gwlad, mae bws yn teithio drwy'r pentref gwledig yr wyf yn byw ynddo yn sir Gaerfyrddin ddwywaith yr wythnos. Os ydym yn dibynnu ar y gallu i fynd ar fysiau yn rhad ac am ddim yn unig, mae'r bobl sy'n byw mewn pentrefi o'r fath o dan anfantais fawr. Mewn gwirionedd, maent yn ddinasyddion eilradd yng Nghymru. Edrychaf ymlaen at weld yr hyn a wnaiff Llywodraeth Cymru i sicrhau bod pobl mewn pentrefi gwledig yng Nghymru yn cael yr un hawliau â phobl mewn ardaloedd mwy poblog.

Yr wyf yn siomedig bod y Gweinidog wedi gwrthod argymhelliad 10. Mae'n llawn ddeall problemau cefn gwlad ac mae wedi dangos ei bod yn barod i fynd i'r afael â hwy, felly edrychaf ymlaen at glywed yr hyn y mae'r

ddim yn wych, ond rhaid inni sicrhau, yn yr ardaloedd mwy gwledig, y gall pobl sydd â thocyn bws am ddim ei ddefnyddio i deithio ar gludiant cymunedol. Y brif broblem yw nad oes digon o wasanaethau bws cyhoeddus mewn llawer o ardaloedd, ac felly rhaid i bobl ddefnyddio cludiant cymunedol.

Yn olaf—

Y Dirprwy Lywydd: Trefn. Mae eich amser ar ben, felly dyma fydd eich geiriau olaf.

Mich Bates: Mae dyrannu adnoddau yn rhan hanfodol o'r setliad llywodraeth leol. Hoffwn weld Brian Gibbons yn gweithredu ar waith y Gymdeithas Llywodraeth Leol, sy'n dangos bod angen mwy na'r pwysoliad presennol o 6 y cant ar ardaloedd gwledig yn eu setliad llywodraeth leol.

Rhodri Glyn Thomas: I endorse Mick Bates's words. On occasion, it is easy enough for a Government to support committee recommendations, but it is important that we scrutinise what happens next, to see whether it takes any action after supporting some of these recommendations.

I also wish to convey my disappointment that recommendations 5, 10 and 16 have been rejected. I look forward to hearing what the Government has to say about that. In the context of transport in rural areas, a bus goes through the rural village in which I live twice a week. If we depend solely on the ability to travel for free on buses, people who live in such villages are under a great disadvantage. In fact, they are second-class citizens in Wales. I look forward to seeing what the Government of Wales will do to ensure that people in rural villages in Wales have the same rights as those living in more populated areas.

I am also disappointed that the Minister has rejected recommendation 10. She fully understands the problems in rural areas and she has demonstrated that she is willing to address them, so I look forward to hearing

Llywodraeth yn bwriadu ei wneud yng nghyd-destun argymhelliad 10. Os na fydd yn derbyn yr argymhelliad hwn, beth yn union fydd y Llywodraeth yn ei wneud?

what the Government intends to do with regard to recommendation 10. If it is not willing to accept this recommendation, what does it intend to do?

Mae argymhelliad 16 yn greiddiol i'r adroddiad hwn am ei fod yn sôn am bolisïau sy'n ymwneud yn benodol â chefn gwlad. Unwaith eto, byddwn yn falch o glywed yr hyn sydd gan Lywodraeth Cymru i'w ddweud ynghylch mynd i'r afael â'r problemau arbennig sy'n bodoli yng nghefn gwlad. Codwyd y rheiny gan nifer o siaradwyr.

Recommendation 16 is fundamental to this report since it refers to policies that specifically involve rural areas. Once again, I would be pleased to hear what the Government of Wales has to say about addressing the specific problems that exist in rural areas, which have been raised by a number of speakers.

Hoffwn ddiolch i'r is-bwyllgor am y gwaith a wnaed. Ni chefais gyfle i gyfrannu at waith yr is-bwyllgor ond caf y cyfle i graffu ar yr hyn sy'n digwydd mewn ymateb i'w adroddiad. Hoffwn ddiolch i'r Gweinidog hefyd am ymateb yn gadarnhaol i fwyafri mawr yr argymhellion. Mae'r adroddiad hwn yn un eithriadol o bwysig yng nghyd-destun cefn gwlad ac anghenion pobl sy'n byw yng nghefn gwlad.

I wish to thank the sub-committee for the work that it has done. I did not have an opportunity to contribute to the work of the sub-committee, but I will have an opportunity to scrutinise the actions taken in response to its report. I wish to thank the Minister for responding positively to the vast majority of the recommendations. This report is extremely important in the context of rural areas and the needs of people who live in those areas.

Ers i'r adroddiad hwn gael ei ysgrifennu, mae nifer o adroddiadau eraill wedi ymddangos yng nghyd-destun tai, a chredaf fod datblygiadau wedi digwydd yn y fan honno. Er hynny, mae llawer o'r dystiolaeth a roddwyd i'r is-bwyllgor gan fudiadau sy'n ymwneud â thai yng nghefn gwlad heb ei nodi'n ddigon penodol yn yr adroddiad hwn. Fodd bynnag, credaf y bydd yr is-bwyllgor a'r Cadeirydd yn falch o weld y Gweinidog yn ymateb i adroddiadau Sue Essex a Sefydliad Joseph Rowntree, a bod y rheiny yn cydymdeimlo â chyfeiriad cyffredinol yr adroddiad hwn.

Since this report was written, a number of other reports on housing have been published, and I believe that there have been developments in that regard. Despite this, a great deal of the evidence submitted to the sub-committee by organisations that are involved with housing in rural areas has not been noted specifically enough in this report. However, I think that the sub-committee and the Chair will be pleased to see the Minister responding to Sue Essex's report and that of the Joseph Rowntree Foundation, and to see that they empathise with the general direction of this report.

Hoffwn gyfeirio yn benodol at fand eang, oherwydd credaf ei fod yn ffactor allweddol i sicrhau hyfywedd ein cymunedau gwledig. Os na fydd pobl sy'n byw yn ein cymunedau gwledig yng Nghymru yn gallu cael mynediad llawn at fand eang, a hynny er mwyn rhedeg busnesau ac ati, bydd nifer ohonynt yn cael eu gorfodi i adael y cymunedau hynny a symud i ardaloedd eraill lle mae'r cyfleusterau ar gael. Mae'n gyfrifoldeb ar Lywodraeth Cymru i sicrhau bod y cyfleusterau sylfaenol hynny ar gael i bobl yng nghefn gwlad.

I wish to refer specifically to broadband, because I believe this is a key factor in ensuring that our rural communities are viable. Unless people in rural communities in Wales can secure full access to broadband, in order to run their businesses and so on, many of them will be forced to leave rural communities and move to other areas where such facilities are available. The Government of Wales is duty-bound to ensure that these basic facilities are available to people in rural areas.

Cyfeiriodd Huw Lewis at ddau beth. Yn gyntaf, cyfeiriodd at y slogan, 'Heb waith, heb iaith', a'i ragdybiaeth ef oedd mai slogan yn perthyn i'r Blaid Lafur ydoedd. Mae'n digwydd bod yn slogan sy'n perthyn i Gymdeithas yr Iaith Gymraeg. Cofiaf ymgyrchu o dan y slogan honno yn y 1970au, ac yr wyf yn falch o weld bod Huw Lewis bellach yn cefnogi slogan cymdeithas yr iaith. Gwn y bu yn Nant Gwrtheyrn yn ddiweddar yn gloywi ei Gymraeg; ymddengys y bu'n frwdfrydig iawn yn ei gefnogaeth o'r Gymraeg ers hynny. Hyderaf y bydd cymdeithas yr iaith mewn cysylltiad ag ef yn fuan i sicrhau ei gefnogaeth ar gyfer nifer o'r ymgyrchoedd sydd ganddi ar waith ar hyn o bryd.

Yn ail, cyfeiriodd at y Frenhines yn Balmoral yn dioddef o rai o'r diffygion a nodir yn yr adroddiad hwn. Nid oes angen iddo fynd i Balmoral i weld y Frenhines; caiff fynd i weld ei mab, sydd â chartref yn fy etholaeth i, ym Myddfai. Mae yntau hefyd yn dioddef o'r holl anfanteision a nodir yn yr adroddiad ardderchog hwn.

Andrew R.T. Davies: I thank the committee, and particularly the committee Chair, for bringing this report to Plenary this afternoon. It is a pleasure to be permitted to comment on it, not as a committee member but as a fellow AM. I represent South Wales Central, which is a very urban region. However, when reading the report, I found I could identify with many of the issues, particularly in relation to the Vale of Glamorgan.

The core of what I believe to be the problem causing a great deal of rural deprivation is the housing crisis that many people in rural areas face. I have seen in my local villages of St Hilary and Llantrithyd that the policies that have arrived over the past 20 years or so under various administrations have had the effect of wealth-cleansing, so to speak, many of those communities and losing the multiskilled individuals who made those communities vibrant. I can remember them from my childhood, and I am only 40 years of age. [Interruption.] Time has been hard, and it has been a lot harder since I have been here. [Laughter.] However, in all seriousness,

Huw Lewis made reference to two things. Firstly, he referred to the slogan 'Heb waith, heb iaith', which he believed was a Labour Party slogan. As it happens, the slogan belongs to the Welsh Language Society. I remember campaigning under that slogan in the 1970s and I am pleased to see that Huw Lewis now supports the Welsh Language Society's slogan. I know that he visited the Nantgwrtheyrn Welsh language centre recently to brush up his Welsh language skills. He seems to have become very enthusiastic in his support for the Welsh language since then. I am sure the Welsh Language Society will contact him very soon to secure his support many of the campaigns which it is running at present.

He also made reference to the fact that the Queen in Balmoral is suffering from some of the deficiencies noted in this report. He does not have to go to Balmoral to see the Queen; he could go to see her son, who has a home in my constituency in Myddfai. He is also suffering from all of the disadvantages noted in this excellent report.

Andrew R.T. Davies: Diolchaf i'r pwyllgor, ac yn arbennig i Gadeirydd y Pwyllgor, am gyflwyno'r adroddiad hwn i'r Cyfarfod Llawn y prynhawn yma. Mae'n bleser cael gwneud sylwadau arno, nid fel aelod o'r pwyllgor ond fel cyd AC. Cynrychiolaf Ganol De Cymru, sy'n rhanbarth trefol iawn. Fodd bynnag, wrth ddarllen yr adroddiad, gwelais y gallwn uniaethu â llawer o'r problemau, yn arbennig yng nghyswllt Bro Morgannwg.

Yn fy marn i, craidd y broblem sy'n achosi llawer o amddifadedd gwledig yw'r argyfwng tai y mae llawer o bobl mewn ardaloedd gwledig yn ei wynebu. Yr wyf wedi gweld yn fy mhentrefi lleol, Saint Hilari a Llantrithyd, fod y polisïau sydd wedi eu gweithredu dros yr 20 mlynedd diwethaf neu fwy dan amrywiol weinyddiaethau wedi arwain at ddiddymu cyfoeth, fel petai, mewn llawer o'r cymunedau hynny a cholli unigolion amryddawn a oedd yn gwneud y cymunedau hynny'n rhai bywiog. Gallaf eu cofio o'm plentyndod, a dim ond 40 oed ydyf. [Torri ar draws.] Mae amser wedi bod yn galed, ac mae wedi bod yn llawer

if you go to those villages first thing in the morning you will see a mass exodus and, in the evening, a mass influx as everyone comes back. Unless we tackle the housing crisis in rural areas, we will fail to energise the communities that make up those areas. I commend the Government for bringing the consultation process on technical advice note 6 forward, because I believe that this is a once-in-a-lifetime opportunity to address the imbalance that, in my eyes, many planning officers and planning committees have taken advantage of by using the planning process to wealth-cleanse many parts of the countryside, and the Vale of Glamorgan is a graphic example of that.

The report also touches on services and the ability to service businesses in rural areas that are trying to create employment opportunities. Sadly, because of the delay in implementing the rural development plan, one of the key planks of support that the previous Welsh Assembly Government offered, Farming Connect, fell apart. The funding ceased and no new funding was put in place until the rural development plan was implemented some 12 months later. I recognise the difficulties faced by Creative Rural Communities, based in Cowbridge, during that funding void. It had to serve redundancy notices to its facilitator officers. It knew that the money was going to come at some point, but it had to work in a void for a given period. Unless Government can work to ensure that these policies arrive on time and that the support is in place, many well intentioned initiatives based in rural communities will dry up at the end of a given cycle, leaving much work to be maintained.

4.00 p.m.

We talk about services in the community, such as post offices, and the report touches on their importance in providing a broad range of services. The Ewenny post office was a cracking example; it provided a shop, an ATM machine, a post office and a whole range of services. Following the withdrawal

caletach ers imi fod yma. [*Chwerthin.*] Fodd bynnag, o ddifrif, os ewch i'r pentrefi hynny ben bore cewch weld ecsodus enfawr, a chyda'r nos bydd mewnlif enfawr wrth i bawb ddychwelyd. Onid awn i'r afael â'r argyfwng tai mewn ardaloedd gwledig, ni fyddwn yn grymuso'r cymunedau sy'n ffurfio'r ardaloedd hynny. Canmolaf y Llywodraeth am gyflwyno'r broses ymgynghori ar nodyn cyngor technegol 6, oherwydd credaf fod hwn yn gyfle unigryw i fynd i'r afael â'r anghydbwysedd y mae llawer o swyddogion cynllunio a phwyllgorau cynllunio wedi manteisio arno, yn fy marn i, drwy ddefnyddio'r broses gynllunio i ddiddymu cyfoeth llawer rhan o gefn gwlad, ac mae Bro Morgannwg yn enghraifft fyw o hynny.

Mae'r adroddiad hefyd yn crybwyll gwasanaethau a'r gallu i wasanaethu busnesau mewn ardaloedd gwledig sy'n ceisio creu cyfleoedd cyflogaeth. Yn anffodus, oherwydd yr oedi cyn rhoi'r cynllun datblygu gwledig ar waith, aeth un o'r prif ffynonellau cymorth a gynigiwyd gan Lywodraeth flaenorol Cynulliad Cymru, sef Cyswllt Ffermio, i'r gwellt. Daeth yr arian i ben ac ni threfnwyd arian newydd nes i'r cynllun datblygu gwledig gael ei roi ar waith 12 mis yn ddiweddarach. Yr wyf yn cydnabod yr anawsterau a oedd yn wynebu Creative Rural Communities, yn y Bont-faen, yn ystod y bwlch ariannu hwnnw. Yr oedd yn rhaid iddo roi rhybuddion diswyddo i'w swyddogion hwyluso. Gwyddai y byddai arian yn dod ryw bryd, ond yr oedd yn rhaid iddo weithio mewn gwagle am gyfnod penodol. Oni all y Llywodraeth weithio i sicrhau bod y polisiau hyn yn cyrraedd yn brydlon a bod cymorth ar gael, bydd llawer o fentrau llawn bwriadau da mewn cymunedau gwledig yn crebachu ar ddiwedd cylch penodedig, gan adael llawer o waith i gael ei gynnal.

Soniwn am wasanaethau yn y gymuned, fel swyddfeydd post, ac mae'r adroddiad yn crybwyll eu pwysigrwydd wrth ddarparu ystod eang o wasanaethau. Yr oedd swyddfa bost Ewenni yn enghraifft wych; darparai siop, peiriant arian parod, swyddfa bost a llu o wasanaethau. Ers colli'r swyddfa bost o'r

of the post office from that village, the viability of the services that it provided in that village and community is clear. That is a dereliction of the attempt to provide a broad spectrum of support that much of this report deals with. There is much in this report that the Government will have to respond to with positive action, but, sadly, to date it has not addressed these issues.

As we move further into the twenty-first century, broadband is a vital ingredient for creating a diverse economy in the countryside. It is a vital component in attracting small businesses that create one or two jobs. Sadly, many parts of Wales do not have this facility and it is not on the horizon for them. I used this example the last time that we debated rural issues in the Assembly: why does the Welsh Assembly Government not look to the federal Australian Government and its initiative on this? It has a challenging terrain into which to get broadband, but it has put in significant resources and energy, because it realises how vital it is to energise its rural areas and not exclude them. If a country the size of Wales cannot follow the lead of the Australians on this issue, we are really struggling.

On transport and the importance of ensuring that people can access it to go about their everyday life, one of the first actions of the One Wales Government was to withdraw the bus service operators grant. At a stroke, that penalised many rural bus services. In the Vale of Glamorgan, the council has had to re-tender many rural services, and this August was a case in point, as bus operators lost that support, their businesses became unviable and they withdrew the services. Stagecoach has informed me that, in the first six months of operation, it lost £125,000 worth of support because of the withdrawal of the bus service operators grant.

Therefore, while the report is welcome, the One Wales Government has a lot of work to do to ensure that it delivers on its rhetoric. Sadly, we are seeing that much of its rhetoric is hollow.

pentref hwnnw, mae hyfywdra'r gwasanaethau a ddarparai yn y pentref a'r gymuned honno yn amlwg. Mae hynny'n mynd yn groes i'r ymgais i ddarparu sbectrwm eang o gefnogaeth sy'n destun llawer o'r adroddiad hwn. Mae llawer yn yr adroddiad hwn y bydd yn rhaid i'r Llywodraeth ymateb iddo drwy weithredu cadarnhaol, ond ysywaeth hyd yma nid yw wedi mynd i'r afael â'r materion hyn.

Wrth inni symud ymhellach i mewn i'r unfed ganrif ar hugain, mae band eang yn hanfodol i greu economi amrywiol yng nghefn gwlad. Mae'n gydran hollbwysig ar gyfer denu busnesau bychain sy'n creu un neu ddwy o swyddi. Yn anffodus, mae llawer rhan o Gymru heb y cyfleuster hwn ac nid yw ar y gorwel iddynt. Defnyddiais yr enghraifft hon y tro diwethaf inni drafod materion gwledig yn y Cynulliad: pam na wnaiff Llywodraeth Cynulliad Cymru edrych at Lywodraeth ffederal Awstralia a'i menter gyda hyn? Mae ganddi dir anodd i gael band eang iddo, ond mae wedi gwerio adnoddau ac egni sylweddol, oherwydd mae'n sylweddoli mor bwysig yw rhoi egni i'w hardaloedd gwledig a pheidio â'u cau allan. Os na all gwlad o feintoli Cymru ddilyn arweiniad yr Awstraliaid ar y mater hwn, yr ydym mewn trafferthion go iawn.

Ynglŷn â chludiant a phwysigrwydd sicrhau y gall pobl ei ddefnyddio i fynd o gwmpas eu pethau, un o'r pethau cyntaf a wnaeth Llywodraeth Cymru'n Un oedd dileu'r grant i weithredwyr gwasanaethau bysiau. Ar amrantiad, dyna gosbi llawer o wasanaethau bysiau gwledig. Ym Mro Morgannwg, bu'n rhaid i'r cyngor ail-dendro llawer o wasanaethau gwledig, ac yr oedd mis Awst eleni yn un enghraifft, wrth i gwmnïau bysiau golli'r gefnogaeth honno, methu cynnal eu busnesau a gorfod dileu'r gwasanaethau. Mae Stagecoach wedi dweud wrthyf ei fod, yn ystod ei chwe mis gweithredu cyntaf, wedi colli gwerth £125,000 o gefnogaeth oherwydd diddymu'r grant i weithredwyr gwasanaethau bysiau.

Felly, er bod croeso i'r adroddiad, mae gan Lywodraeth Cymru'n Un lawer o waith i'w wneud i sicrhau ei bod yn cyflawni ei rhethreg. Ysywaeth, yr ydym yn gweld bod llawer o'i rhethreg yn wag.

Elin Jones: Byddaf yn fyr, gan imi ddefnyddio gormod o amser yn fy nghyflwyniad. Crybwyllodd nifer o'r Aelodau eu hanniddigrwydd am y ffaith bod y Llywodraeth yn gwrthod argymhelliad 10 ar ddarpariaeth peiriannau arian parod o dan y gronfa ddatblygu swyddfeydd post. Hoffwn egluro safbwynt y Llywodraeth ar hynny. Ar hyn o bryd, mae'r Dirprwy Weinidog yn ymgynghori ar y gronfa hon ac ar ei meini prawf. Nid ydym o anghenraid yn erbyn defnyddio'r gronfa ar gyfer peiriannau ATM, ond nid yw'n briodol inni ragdybio canlyniadau'r ymgynghoriad. Mae'n siŵr y bydd gan y Dirprwy Weinidog rywbeth i'w ddweud ar hyn yn dilyn cau'r ymgynghoriad hwnnw.

Eleanor Burnham: A wnewch chi ildio?

Elin Jones: Mae'n well imi beidio ildio, gan y bŵm ychydig yn rhy hael yn fy agoriad.

Cyfeiriodd Mick Bates at *rural proofing*. Ers mis Ebrill mae'r Llywodraeth wedi bod yn gweithio i sicrhau bod ein holl bolisiâu yn bodloni'r *rural proofing*, a byddwn yn adrodd ar hynny er mwyn cryfhau a gwella arno yn y dyfodol. Efallai mai problem fwyaf y Gweinidog hwn o ran *rural proofing* yw dod o hyd i derm Cymraeg iddo sy'n llifo'n rhwydd.

Soniodd Mick Bates am y setliad llywodraeth leol a'r angen iddo adlewyrchu costau darparu gwasanaethau. Yr ydym yn derbyn argymhelliad 21, a bydd y Gweinidog yn gwneud gwaith pellach gyda Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru i edrych ar y gost o ddarparu gwasanaetha cyhoeddus yng nghefn gwlad.

Mae unigolyn sydd yn dlawd yn Nhrawsfynydd yn haeddu cefnogaeth y Llywodraeth hon gymaint ag unigolyn sy'n dlawd yn y Sblot. Fel y dywedodd y Cadeirydd yn ei gyflwyniad, ni ddylai fyth fod yn ocsiwn neu'n gystadleuaeth rhwng y ddau unigolyn na'r ddwy ardal. Mae cyfrifoldeb y Llywodraeth hon i'r tlodion ym mhob rhan o Gymru.

Alun Davies: I would like to thank everyone who has taken part in this debate. I was

Elin Jones: I shall be brief, as I used up too much time in my introduction. Several Members mentioned their unhappiness with the fact the Government rejects recommendation 10 on providing cash machines under the post office development fund. I wish to explain the Government's view on this. At present, the Deputy Minister is consulting on this fund and its criteria. We are not necessarily opposed to using the fund for ATM machines, but it is not appropriate for us to presume what the outcomes of that consultation will be. I am sure the Deputy Minister will have something to say on this when the consultation has finished.

Eleanor Burnham: Will you give way?

Elin Jones: I had better not give way as I was bit too generous in my opening speech.

Mick Bates referred to rural proofing. Since April, the Government has been working on rural-proofing all of our policies, and we will report on that in order to strengthen and improve it in the future. Perhaps the biggest problem for this Minister in terms of rural proofing is to find an appropriate Welsh term for it.

Mick Bates mentioned the local government settlement and the need for it to reflect the costs of providing services. We accept recommendation 21, and the Minister will be doing further work with the Welsh Local Government Association to look at the cost of public service provision in the countryside.

An individual who is poor in Trawsfynydd deserves the support of this Government as much as an individual who is poor in Splott. As the Chair said in his introduction, it should never be an auction or a competition between two individuals or two areas. This Government is responsible for the poor in all parts of Wales.

Alun Davies: Hoffwn ddiolch i bawb sydd wedi cymryd rhan yn y ddadl hon. Bu bron

nearly put in the wholly embarrassing situation of agreeing with everything that Andrew R.T. Davies said, for the first time since our election, until the last 10 seconds of his speech. Therefore, I would particularly like to thank Andrew for saving me from that embarrassment.

I would like to pay tribute to the Government's response. I know that the Minister, Elin Jones, has a real commitment to these issues and I also know that that commitment is shared by the Minister For Social Justice and Local Government, Brian Gibbons. I thank both Ministers for the way in which they have responded to the investigation and the report.

This is a debate about people; it is not simply a debate about statistics and an academic exercise. It is a debate about people and how they live their lives and how we, as Government and as elected representatives, are able to represent the real issues that people confront in their everyday life. As a regional Member, I see the poverty that exists in rural Wales as I drive from Breconshire, up to Trawsfynydd and down to Pembrokeshire.

Huw Lewis was right in his remarks that many of the issues that we debate with regard to rural Wales are similar to those that we debate with regard to urban Wales. It is the expression of that poverty and those interests that are different. Someone living an isolated life in poverty in a community in rural Wales will suffer loneliness and solitude and will suffer the same level of poverty as someone living in poverty here in the centre of our capital city. Our Government has a responsibility and a real moral duty to ensure that it intervenes on their side.

I hope that we will see continuing action from the Assembly Government on this issue, and I am pleased that it has agreed to produce an annual report for the sub-committee. I guarantee that the Rural Development Sub-committee will continue to scrutinise the actions of Government and will continue to speak up for poor people in rural communities across Wales.

The Deputy Presiding Officer: The

imi gael fy rhoi yn y sefyllfa gwbl letchwith o gytuno â phopeth a ddywedodd Andrew R.T. Davies, am y tro cyntaf ers ein hetholiad, tan 10 eiliad olaf ei araith. Felly, hoffwn ddiolch yn arbennig i Andrew am fy arbed rhag yr embaras hwnnw.

Hoffwn roi teyrnged i ymateb y Llywodraeth. Gwn fod gan y Gweinidog, Elin Jones, ymrwymiad gwirioneddol i'r materion hyn a gwn hefyd y rhennir yr ymrwymiad hwnnw gan y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol, Brian Gibbons. Diolch i'r ddau Weinidog am y modd y maent wedi ymateb i'r ymchwiliad a'r adroddiad.

Dadl ynglŷn â phobl yw hon; nid dadl am ystadegau ac ymarfer academiaidd yn unig. Mae'n ddadl ynghylch pobl a sut y maent yn byw eu bywydau a sut yr ydym ni, fel Llywodraeth ac fel cynrychiolwyr etholedig, yn gallu cynrychioli'r materion gwirioneddol sy'n wynebu pobl yn eu bywydau bob dydd. Fel Aelod rhanbarthol, gwelaf y tlodi sy'n bodoli yng nghefn gwlad Cymru wrth imi yrru o sir Frycheiniog, i fyny i Drawsfnnydd ac i lawr i sir Benfro.

Roedd Huw Lewis yn iawn pan ddywedodd fod llawer o'r materion a drafodwn yng nghyswllt y Gymru wledig yn debyg i'r rhai a drafodwn yng nghyswllt Cymru drefol. Mynegiant y tlodi hwnnw a'r buddiannau hynny sy'n wahanol. Bydd rhywun sy'n byw bywyd unig mewn tlodi mewn cymuned yng nghefn gwlad Cymru'n dioddef unigrwydd ac unigedd ac yn dioddef tlodi o'r un lefel â rhywun sy'n byw mewn tlodi yma yng nghanol ein prifddinas. Mae gan ein Llywodraeth gyfrifoldeb a gwir ddyletswydd foesol i sicrhau ei bod yn ymyrryd ar eu rhan.

Gobeithio y gwelwn Lywodraeth y Cynulliad yn parhau i weithredu ar y mater hwn, ac yr wyf yn falch ei bod wedi cytuno i lunio adroddiad blynyddol i'r is-bwyllgor. Yr wyf yn gwarantu y gwnaiff yr Is-bwyllgor Datblygu Gwledig barhau i graffu ar weithredoedd y Llywodraeth a pharhau i godi llais dros bobl dlawd mewn cymunedau gwledig ar hyd a lled Cymru.

Y Dirprwy Lywydd: Y cynnig yw nodi

proposal is to note the Rural Development Sub-committee's report. Does any Member object? I see that you do not. The motion is therefore agreed in accordance with Standing Order No. 7.35.

*Derbyniwyd y cynnig.
Motion carried.*

adroddiad yr Is-bwyllgor Datblygu Gwledig. A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu? Gwelaf nad oes. Cytunir ar y cynnig felly yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35.

Dadl y Ceidwadwyr Cymreig Welsh Conservatives Debate

Contract Fferylliaeth Pharmacy Contract

The Deputy Presiding Officer: I have selected amendments 1, 2, 3 in the name of Kirsty Williams. Amendment 4 has been withdrawn.

Y Dirprwy Lywydd: Yr wyf wedi dethol gwelliannau 1, 2 a 3 yn enw Kirsty Williams. Tynnwyd gwelliant 4 yn ôl.

Jonathan Morgan: I propose that

Jonathan Morgan: Cynigiaf fod

the National Assembly for Wales:

Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

calls on the Welsh Assembly Government to:

yn galw ar Lywodraeth Cynulliad Cymru i:

a) show its commitment to community pharmacy by rolling out the enhanced services of the pharmacy contract;

a) dangos ei hymrwymiad i fferylliaeth gymunedol drwy gyflwyno gwasanaethau gwell y contract fferylliaeth;

b) ensure that NHS reorganisation does not prevent the commissioning of further community pharmacy services; and

b) sicrhau nad yw ad-drefnu'r GIG yn rhwystro comisiynu rhagor o wasanaethau fferylliaeth gymunedol; a

c) provide a deadline for the introduction of the consolidated regulations. (NDM4015)

c) darparu dyddiad cau ar gyfer cyflwyno'r rheoliadau wedi'u cyfuno. (NDM4015)

I would like the Assembly to note that we have not debated community pharmacy since we considered the new contract regulations in 2005. That is not a criticism of Government or the opposition parties, but it is important that, three years into this contract, we look at what has been achieved and where the challenges lie for us to address.

Hoffwn i'r Cynulliad nodi nad ydym wedi trafod fferylliaeth gymunedol ers inni ystyried rheoliadau'r contract newydd yn 2005. Nid beirniadaeth ar y Llywodraeth na'r gwrthbleidiau yw hynny, ond mae'n bwysig, dair blynedd ar ôl cychwyn y contract hwn, inni edrych ar yr hyn a gyflawnwyd a ble y mae'r heriau y mae angen inni fynd i'r afael â hwy.

As it was community pharmacy day yesterday, we felt that it was timely for us to discuss some of these challenges today. I understand that the Minister met with Community Pharmacy Wales earlier today, and I look forward to her contribution on how we are going to address the challenges that we have set out in the motion.

Gan ei bod yn ddiwrnod fferylliaeth gymunedol ddoe, teimlem ei bod yn bryd inni drafod rhai o'r heriau hyn heddiw. Deallaf fod y Gweinidog wedi cwrdd â Fferylliaeth Gymunedol Cymru yn gynharach heddiw, ac edrychaf ymlaen at ei chyfraniad am y ffordd yr ydym am fynd i'r afael â'r heriau yr ydym wedi'u hamlinellu yn y cynnig.

Our motion seeks three outcomes: first, for the Assembly to show its commitment to community pharmacy by ensuring that the enhanced services part of the contract is rolled out, secondly, that the Assembly takes into account the negative experiences of community pharmacists with regard to the reorganisation of the NHS and, thirdly, for the Minister to live up to the promise made by her predecessor that we would see a full set of consolidated regulations underpinning the pharmacy contract.

First, I will deal with the issue of enhanced services. The local health boards are currently responsible for commissioning enhanced services. This part of the contract was hailed by the Government and the NHS as a way of delivering local solutions to local needs in terms of sexual health services, acute condition schemes, needle exchanges and smoking cessation schemes, for example. Pharmacists felt that it was a good idea that local health boards could commission those services according to the needs of local communities.

4.10 p.m.

There has been a patchy roll-out of enhanced services in Wales. The issue has been one of funding. There has been a problem where local health boards have not undertaken any needs analyses of what is required in their areas and, as a result, there has been an ad hoc arrangement for the commissioning of enhanced services. Furthermore, local health boards have been struggling to meet the costs of these services, even where they have decided to commission them. For example, in north Wales, local health boards have capped the smoking cessation service delivered by community pharmacists because of the cost implications. How on Earth can you cap a service like that? Mrs Jones walks into your pharmacy one minute and you decide that you can provide a service to her, but Mr Davies walks in to your pharmacy two minutes later and, before you get to him, you realise that you have gone beyond your quota. Local health boards capping the provision of these services by imposing a quota on community pharmacists creates a ridiculous situation for a community

Mae ein cynnig yn ceisio tri chanlyniad: yn gyntaf, i'r Cynulliad ddangos ei ymrwymiad i fferylliaeth gymunedol drwy sicrhau y cyflwynir y rhan o'r contract sy'n cynnig gwell gwasanaethau; yn ail, bod y Cynulliad yn rhoi ystyriaeth i brofiadau negyddol fferyllwyr cymunedol parthed ad-drefnu'r GIG; ac yn drydydd i'r Gweinidog gadw'r addewid a wnaethpwyd gan ei rhagflaenydd y byddem yn gweld set lawn o reoliadau cydgyfnerthedig yn sail i'r contract fferylliaeth.

Yn gyntaf, deliaf â chwestiwn gwell gwasanaethau. Mae'r byrddau iechyd lleol yn gyfrifol ar hyn o bryd am gomisiynu gwell gwasanaethau. Croesawyd y rhan hon o'r contract gan y Llywodraeth a'r GIG fel modd i ddarparu atebion lleol i anghenion lleol yn nhermau gwasanaethau iechyd rhyw, cynlluniau cyflyrau aciwt, cyfnewid nodwyddau a chynlluniau rhoi'r gorau i ysmegu, er enghraifft. Teimlai fferyllwyr ei bod yn syniad da i fyrddau iechyd lleol allu comisiynu'r gwasanaethau hynny yn ôl anghenion cymunedau lleol.

Darniog fu cyflwynio gwasanaethau yng Nghymru. Y cyllid oedd y broblem. Cafwyd problem lle nad yw byrddau iechyd lleol wedi gwneud dim dadansoddiadau angen o'r hyn sydd ei eisiau yn eu hardaloedd, ac o ganlyniad cafwyd trefniant ad hoc ar gyfer comisiynu gwell gwasanaethau. At hynny, mae byrddau iechyd lleol wedi'i chael yn anodd talu costau'r gwasanaethau hyn, hyd yn oed lle maent wedi penderfynu eu comisiynu. Er enghraifft, yn y gogledd, mae byrddau iechyd lleol wedi capio'r gwasanaeth rhoi'r gorau i ysmegu a ddarperid gan fferyllwyr cymunedol oherwydd y goblygiadau o ran cost. Sut ar wyneb y ddaear y gellir capio gwasanaeth fel hwnnw? Mae Mrs Jones yn cerdded i mewn i'ch fferyllfa un munud a phenderfynwch y gallwch ddarparu gwasanaeth iddi, ond daw Mr Davies i mewn i'ch fferyllfa ddau funud yn ddiweddarach, a chyn ichi ei gyfarch sylweddolwch eich bod wedi mynd dros eich cwota. Wrth i fyrddau iechyd lleol gapio ddarparu'r gwasanaethau hyn drwy osod cwota ar fferyllwyr cymunedol, creir sefyllfa

pharmacist to be in.

That demonstrates the problems that local health boards have had in commissioning these services. Why, for example, should supervised methadone be provided in Monmouth, but not in Mold? Why should Barmouth not have a healthy heart clinic with a pharmacy prescriber as is the case in Barry? Why should a level 3 smoking cessation service be available in Denbigh, but not in Dowlais? Why should carers in Cardiff be provided with medicine support for their patients who are living at home, but not the carers who live in Carmarthen? It demonstrates the patchy nature of the delivery of enhanced services through this contract. It is time that we look at how effective the contract has been in delivering the enhanced services that we were told would be an effective part of what the contract was set out to do.

Community Pharmacy Wales rightly wants the issue of local commissioning addressed. Could sexual health, smoking cessation and substance misuse services, for example, be commissioned at a national level? We should consider that question because, with the reorganisation of the national health service and the splitting up of the roles and responsibilities of local health boards, we now need to consider where those services could best be commissioned. Would some of those services be best commissioned by the seven new bodies? Could some of those services be commissioned at an all-Wales level? Now is the time for us to consider what we do with enhanced services.

On the subject of reorganisation, there are concerns that the further commissioning of services will be frozen between now and the implementation of the new structure. I have been told by a number of community pharmacists that their experience of local health boards is that they are pulling down the shutters because of the reorganisation scheme. We had reassurances from the Minister that services that are being delivered by local health boards and NHS trusts should not be affected by reorganisation. My party and I are concerned that some local health boards are now struggling to further

hurt i fferyllydd cymunedol fod ynddi.

Mae hynny'n dangos y problemau y mae byrddau iechyd lleol wedi'u cael wrth gomisiynu'r gwasanaethau hyn. Pam, er enghraifft, y dylai methadon dan oruchwyliaeth fod ar gael ym Mynwy, ond nid yn yr Wyddgrug? Pam na ddylai'r Bermo gael clinig calon iach gyda rhagnodwr fferylliaeth fel sydd gan y Barri? Pam y dylai gwasanaeth rhoi'r gorau i ysmegu ar lefel 3 fod ar gael yn Ninbych, ond nid yn Nowlais? Pam y dylai gofalwyr yng Nghaerdydd gael cefnogaeth meddyginiaeth i'w cleifion sy'n byw gartref, ond nid gofalwyr sy'n byw yng Nghaerfyrddin? Mae'n dangos natur dameidiog cyflwyno gwell gwasanaethau trwy'r contract hwn. Mae'n bryd inni edrych i weld pa mor effeithiol yw'r contract wedi bod o ran cyflenwi'r gwell gwasanaethau y dywedwyd wrthym a fyddai'n rhan effeithiol o'r hyn y sefydlwyd y contract i'w gyflawni.

Mae Fferylliaeth Gymunedol Cymru eisiau gweld rhoi sylw i fater comisiynu lleol, ac iawn hynny. A ellid comisiynu gwasanaethau iechyd rhyw, rhoi'r gorau i ysmegu a chamddefnio sylweddau, er enghraifft, ar lefel genedlaethol? Dylem ystyried y cwestiwn hwnnw, oherwydd gydag ad-drefnu'r gwasanaeth iechyd gwladol a rhannu rolau a chyfrifoldebau byrddau iechyd lleol, mae angen inni ystyried yn awr ble y gellid comisiynu'r gwasanaethau hynny orau. Ai'r peth gorau fyddai i rai o'r gwasanaethau hynny gael eu comisiynu gan y saith corff newydd? A ellid comisiynu rhai o'r gwasanaethau hynny ar lefel Cymru gyfan? Dyma'r amser inni ystyried beth a wnawn ni gyda gwell gwasanaethau.

Ar destun ad-drefnu, y mae pryderon y bydd comisiynu pellach ar wasanaethau rhwng nawr a gweithredu'r strwythur newydd yn cael ei rewi. Dywedwyd wrthyf gan nifer o fferyllwyr cymunedol mai eu profiad hwy o fyrddau iechyd lleol yw eu bod yn rhoi clawr ar y blwch oherwydd y cynllun ad-drefnu. Cawsom sicrwydd gan y Gweinidog fod gwasanaethau'n cael eu darparu gan y byrddau iechyd lleol ac na ddylai'r ad-drefnu effeithio ar ymddiriedolaethau GIG. Mae fy mhlaid a minnau'n pryderu bod rhai byrddau iechyd lleol yn awr yn ei chael hi'n anodd comisiynu gwasanaethau bellach drwy'r

commission services through the contract because they are spending so much time considering the reorganisation programme. That is a setback.

A major concern of Community Pharmacy Wales is that the primary care agenda is not subsumed by the secondary care agenda in the new bodies. Where we will support the Minister is in the fact that at least one person within the new NHS bodies will have a role for delivering primary care. There are huge differences between community pharmacy and secondary care pharmacy and we need to recognise the role that community pharmacy has to play. There has been a tendency in the present structure to group community pharmacy with the prescribing department of the local health board, rather than to see it within the context of primary care. As a result, community pharmacy is not being considered when planning primary care services. In any new structure, community pharmacy needs to fall clearly into the remit of primary care.

Back in 2005, when there was considerable support for the new regulations underpinning the contract, there was a considerable amount of support for the Minister, who, at the time, stated very clearly in a promise to Community Pharmacy Wales that a new set of consolidated regulations would underpin the contract. This may seem like a minor legal point to Assembly Members, but the Minister for Health and Social Services made a promise that we would have a full set of consolidated regulations underpinning the new contract. At the moment, the only thing underpinning the new contract is a set of amendments to the 1992 regulations. It was a promise made by Government and the Government should keep it. That is why we urge the Government in this motion to set a timetable. We have not set a deadline; we felt that it was necessary for the Government to do that. The Government should set a timetable for when the consolidated group of regulations would be introduced, so that community pharmacists had an assurance as to what legal framework underpinned the contract within which they were working.

I strongly believe that the Assembly needs to continue to demonstrate its commitment to

contract oherwydd eu bod yn treulio cymaint o amser yn ystyried y rhaglen ad-drefnu. Mae hynny'n ergyd.

Un pryder mawr i Fferylliaeth Gymunedol Cymru yw na chaiff yr agenda gofal sylfaenol ei hisraddio gan yr agenda gofal eilaidd yn y cyrff newydd. Byddwn yn cefnogi'r Gweinidog yn y ffaith y bydd gan o leiaf un unigolyn yn y cyrff GIG newydd swyddogaeth i ddarparu gofal sylfaenol. Mae gwahaniaethau enfawr rhwng fferylliaeth gymunedol a fferylliaeth gofal eilaidd, ac mae angen inni gydnabod rôl fferylliaeth gymunedol. Bu tuedd yn y strwythur presennol i grwpio fferylliaeth gymunedol gydag adran ragnodi'r bwrdd iechyd lleol, yn hytrach na'i gweld o fewn cyd-destun gofal sylfaenol. O ganlyniad, nid yw fferylliaeth gymunedol yn cael ei hystyried wrth gynllunio gwasanaethau gofal sylfaenol. Mewn unrhyw strwythur newydd, mae angen i fferylliaeth gymunedol berthyn yn amlwg o fewn cylch gwaith gofal sylfaenol.

Yn ôl yn 2005, pan oedd cryn gefnogaeth i'r rheoliadau newydd a oedd yn sail i'r contract, yr oedd cryn gefnogaeth i'r Gweinidog, a ddywedodd yn glir iawn ar y pryd mewn addewid i Fferylliaeth Gymunedol Cymru y byddai set newydd o reoliadau cydgyfnerthedig yn ategu'r contract. Hwyrach fod hyn yn ymddangos yn fân bwynt cyfreithiol i Aelodau'r Cynulliad, ond gwnaeth y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol addewid y caem set gyfan o reoliadau cydgyfnerthedig i ategu'r contract newydd. Ar hyn o bryd, yr unig beth sy'n ategu'r contract yw set o welliannau i reoliadau 1992. Addewid a wnaethpwyd gan y Llywodraeth oedd hyn, a dylai'r Llywodraeth ei chadw. Dyna pam yr anogwn y Llywodraeth yn y cynnig hwn i bennu amserlen. Nid ydym wedi gosod dyddiad; teimlem fod angen i'r Llywodraeth wneud hynny. Dylai'r Llywodraeth bennu amserlen ar gyfer cyflwyno'r grŵp o reoliadau, fel y bydd gan fferyllwyr cymunedol ryw sicrwydd ynglŷn â pha fframwaith cyfreithiol a fyddai'n sail i'r contract yr oeddent yn gweithio o'i fewn.

Credaf yn gryf fod angen i'r Cynulliad ddal i ddangos ei ymrwymiad i fferylliaeth

community pharmacy, which has a substantial role to play. It has had a massive role to play in recent years, but its role can be further expanded. Community pharmacists want to do more for patients, and I believe that we have the ability, through their work, to ensure that patients have access to a greater number of services. Given the difficulties that community pharmacists have had in accessing local health boards' commissioning and ensuring that LHBs can and will commission those extra, enhanced services, some pharmacists have been doing this off their own backs.

I welcome the wonderful input that many of our community pharmacists have made into patient care. They have provided these extra services because they feel that their patients, villages, and communities need those services. However, they are often providing those services without the LHB commissioning them. I pay tribute to them for doing this. However, they should be doing it within the context of services provided through the NHS, and through the commissioning framework. As a result of the problems in the commissioning framework, it has been difficult for these services to be rolled out as we thought that they would be.

Ninety per cent of the Welsh population will see a pharmacist every year. When we consider that figure and the impact that community pharmacists now make and can make in the future, it is essential that, in recognising the vital role that we have to play in delivering those services, we help them to fulfil that role. That is why we have tabled this debate and why we want assurances on how enhanced services will be developed and on the impact of the reorganisation of NHS structures, and why we feel that Government should live up to its promise of providing the consolidated set of regulations.

Jenny Randerson: I propose the following amendments in the name of Kirsty Williams. Amendment 1: add as a new point 1, and renumber accordingly:

gymunedol, sydd â rôl fawr iawn i'w chwarae. Bu ganddi rôl aruthrol yn ystod y blynyddoedd diwethaf, ond mae'r rôl yn un y gellir ei hymestyn eto. Mae fferyllwyr cymunedol yn awyddus i gynnig mwy i gleifion, a chredaf fod y gallu gennym, drwy eu gwaith hwy, i sicrhau bod mwy o wasanaethau ar gael i gleifion. Oherwydd yr anawsterau a gafodd fferyllwyr cymunedol wrth geisio defnyddio gwasanaethau a gomisiynwyd gan fyrddau iechyd lleol, a sicrhau bod BILLau yn gallu comisiynu'r gwasanaethau gwell ac ychwanegol hynny, ac yn debygol o wneud hynny, mae rhai fferyllwyr wedi bod yn gwneud hyn ohonynt eu hunain.

Yr wyf yn croesawu'r cyfraniad gwych y mae llawer o'n fferyllwyr cymunedol wedi'i wneud i ofal cleifion. Maent wedi darparu'r gwasanaethau ychwanegol hyn oherwydd eu bod yn teimlo bod ar eu cleifion, eu pentrefi, a'u cymunedau angen y gwasanaethau hynny. Fodd bynnag, yn aml iawn maent yn darparu'r gwasanaethau hynny heb i'r BILL eu comisiynu. Rhof deyrnged iddynt am wneud hyn. Fodd bynnag, dylent fod yn ei wneud yng nghyd-destun gwasanaethau a ddarperir drwy'r GIG, a thrwy'r fframwaith comisiynu. O ganlyniad i'r problemau yn y fframwaith comisiynu, mae wedi bod yn anodd inni gyflwyno'r gwasanaethau hyn fel y credem y byddent yn cael eu cyflwyno.

Bydd naw deg y cant o boblogaeth Cymru yn gweld fferylllydd bob blwyddyn. O ystyried y ffigur hwnnw a'r cyfraniad y mae fferyllwyr cymunedol yn ei wneud yn awr, ac y gallant ei wneud yn y dyfodol, mae'n hanfodol, wrth gydnabod ein rôl hollbwysig ni yn y gwaith o ddarparu'r gwasanaethau hynny, inni eu helpu i gyflawni'r rôl honno. Dyna pam yr ydym wedi cyflwyno'r ddatl hon, a dyma pam y mae arnom angen sicrwydd sut y bydd gwasanaethau gwell yn cael eu datblygu ac effaith ad-drefnu strwythurau'r GIG. Dyn pam hefyd yr ydym yn teimlo y dylai'r Llywodraeth gadw at ei haddewid i ddarparu'r gyfres o reoliadau wedi'u cyfuno.

Jenny Randerson: Cynigiau y gwelliannau canlynol yn enw Kirsty Williams. Gwelliant 1: ychwanegu pwynt 1 newydd, ac ail-rifo yn ôl hynny:

the National Assembly for Wales notes:

a) the role of community pharmacists in delivering services when patients need them; and

b) the criticism of the home oxygen service since the introduction of the new contract.

Amendment 2: at the end of sub-point b) insert:

and ensure that there is community pharmacy representation at the appropriate high level in any new NHS structure

Amendment 3: add a new point at the end of the motion:

calls on the Welsh Assembly Government to examine the possibility of amending regulations to ensure there is no harmful competition between community pharmacists and GPs for NHS dispensing in rural areas.

The Welsh Liberal Democrats will support this motion. This is an important topic for debate, and it is an appropriate week in which to have the debate. As a party, we believe that there is a need to provide better healthcare when people need it. We believe that in order to provide that you have to make use, and better use, of community pharmacists. They are an essential part of the jigsaw of health services in Wales. It is important to bear in mind that the public increasingly demands flexibility and convenience in the way in which it gets its healthcare. It is community pharmacists who can provide that flexibility and convenience, and yet they are often forgotten when we talk about the NHS; they somehow stand slightly apart in people's thoughts. However, I remind Members that, every day, around 100,000 people in Wales use a community pharmacy. That is an astonishing figure.

Our amendments deal with several issues that I wish to draw to your attention. The first issue is the new oxygen contract—which is not so new now. I have raised this issue on several occasions in the Chamber. It was a bad contract, which was badly handled and

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn nodi:

a) swyddogaeth fferyllwyr cymunedol o ran darparu gwasanaethau pan fydd eu hangen ar gleifion; a

b) beirniadaeth o'r gwasanaeth ocsigen yn y cartref ers cyflwyno'r contract newydd.

Gwelliant 2: ar ddiwedd is-bwynt b) rhoi:

a sicrhau y cynrychiolir fferylliaeth gymunedol ar y lefel uchel briodol mewn unrhyw strwythur GIG newydd

Gwelliant 4: ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

yn galw ar Lywodraeth Cynulliad Cymru i archwilio posibilrwydd diwygio rheoliadau i sicrhau nad oes cystadleuaeth niweidiol rhwng fferyllwyr cymunedol a meddygon teulu ar gyfer gweinyddu presgripsiynau'r GIG mewn ardaloedd gwledig.

Bydd Democratiaid Rhyddfrydol Cymru'n cefnogi'r cynnig hwn. Mae hwn yn bwnc pwysig i'w drafod, ac mae hon yn wythnos briodol ar gyfer y ddadl. Fel plaid, credwn fod angen darparu gwell gofal iechyd pan fydd ar bobl ei angen. Er mwyn darparu hynny credwn ei bod yn rhaid ichi ddefnyddio fferyllwyr cymunedol, a'u defnyddio'n well. Maent yn rhan hanfodol o'r jig-so gwasanaethau iechyd yng Nghymru. Mae'n bwysig cofio bod galw cynyddol ymhlith y cyhoedd am hyblygrwydd a hwylustod yn y ffordd y darperir gofal iechyd. Gall fferyllwyr cymunedol ddarparu'r hyblygrwydd a'r hwylustod hwnnw, ac eto, yn aml iawn yr ydym yn anghofio amdanynt wrth siarad am y GIG; rywsut neu'i gilydd maent ar y cyrion ym meddyliau pobl. Fodd bynnag, hoffwn atgoffa'r Aelodau bod tua 100,000 o bobl yn defnyddio fferyllfa gymunedol yng Nghymru bob dydd. Mae hwnnw'n ffigur aruthrol.

Mae ein gwelliannau'n ymdrin â nifer o faterion yr hoffwn dynnu'ch sylw atynt. Y mater cyntaf yw'r contract ocsigen newydd—nad yw mor newydd erbyn hyn. Yr wyf wedi codi'r pwynt hwn droeon yn y Siambr. Yr oedd yn gontract gwael, a reolwyd yn wael ac

badly delivered. The Wales Audit Office's report highlighted the fact that there is an annual overspend of around £4 million, because the implications of that contract were simply not taken fully into account. It was a pretty disastrous example of the poor centralisation of a service—a poor, one-size-fits-all approach. We all have constituents who have suffered grave inconvenience, and sometimes a real threat to their lives, as a result of the roll-out of that contract. Matters may be a great deal better now, but it is important that the contract as it currently stands is re-examined prior to the end of the contract in 2012.

4.20 p.m.

I very much hope that the Minister will be far more open-minded this time around and will not necessarily feel shackled to a UK-wide approach, or an England-and-Wales approach, and will feel that we could have a separate approach in Wales and will consider asking community pharmacies to bid for that contract. The service that they used to offer was often very much better than that which people have been receiving since.

I want to make some general comments about the importance of enhanced services. Let us not forget that the top 10 ailments that people visit their pharmacies for treatment for are the same top 10 ailments that they visit their GP for treatment for. Pharmacists should not be pitched against GPs. People need to make use of their community pharmacy in order to make their GPs' lives easier, rather than seeing the two professions as being pitched against each other. The proper use of community pharmacies can save the NHS millions of pounds. GPs recognise that. As Jonathan stated, when it comes to enhanced services, the blockage is in the Assembly. More enhanced services should be rolled out. Yesterday, I was delighted to host a reception for Community Pharmacy Wales. During the afternoon, we had a demonstration of the kind of diagnostic services that can alert people to serious medical conditions. The example was given yesterday evening of a 29-year-old woman whose type 2 diabetes

a gyflwynwyd yn wael. Tynnwyd sylw yn adroddiad Swyddfa Archwilio Cymru at y ffaith fod gorwario blynyddol o tua £4 miliwn, yn syml iawn oherwydd na chafodd goblygiadau'r contract hwnnw eu hystyried yn llawn. Yr oedd yn enghraifft drychinebus o wasanaeth wedi'i ganoli'n wael—dull gweithredu gwael, ac un maint i ffitio pawb. Mae gan bob un ohonom etholwyr sydd wedi dioddef anhwylostod difrifol, a bygythiad gwirioneddol i'w bywydau weithiau, oherwydd rhoi'r contract hwnnw ar waith. Hwyrach fod pethau wedi gwella llawer erbyn hyn, ond mae'n bwysig inni ailedrych ar y contract fel y mae ar hyn o bryd cyn iddo ddod i ben yn 2012.

Yr wyf yn gobeithio'n fawr y bydd y Gweinidog yn cadw meddwl llawer mwy agored y tro hwn, ac na fydd yn teimlo rheidrydd i ddilyn trefniadau ar gyfer y DU gyfan, neu drefniadau ar gyfer Cymru a Lloegr. Gobeithio y bydd yn teimlo y gallem gael trefniadau gwahanol yng Nghymru ac y bydd yn ystyried gofyn i fferyllfeydd cymunedol ymgeisio am y contract hwnnw. Yr oedd y gwasanaeth yr arferent ei gynnig lawer iawn yn well yn aml na'r gwasanaeth y mae pobl wedi bod yn ei gael ers hynny.

Hoffwn wneud rhai sylwadau cyffredinol ynglŷn â phwysigrwydd gwasanaethau gwell. Rhaid inni gofio mai'r 10 prif anhwylder y mae pobl yn ymweld â'u fferyllfeydd i gael triniaeth ar eu cyfer yw'r un 10 prif anhwylder y maent yn ymweld â'u meddyg teulu i gael triniaeth ar eu cyfer. Ni ddylai fferyllwyr a meddygon teulu fod yn cystadlu yn erbyn ei gilydd. Mae angen i bobl ddefnyddio'u fferyllfa gymunedol er mwyn gwneud bywydau eu meddygon teulu'n haws, yn hytrach na gweld y ddau broffesiwn fel petaent yn cystadlu yn erbyn ei gilydd. Gall defnyddio fferyllfeydd cymunedol yn briodol arbed miliynau o bunnoedd i'r GIG. Mae meddygon teulu'n cydnabod hynny. Fel y dywedodd Jonathan, o ran gwasanaethau gwell yn y Cynulliad mae'r rhwystr. Dylid darparu mwy o wasanaethau gwell. Cefais y pleser ddoe o gynnal derbyniad ar gyfer Fferylliaeth Gymunedol Cymru. Yn ystod y prynhawn, cawsom arddangosfa o'r math o wasanaethau diagnostig a all dynnu sylw pobl

was diagnosed by the community pharmacy service.

I want to mention briefly the importance of the rural regulations. Those regulations were promised in 2005, and yet there has been no progress. Minister, I would welcome your commitment today that action will be taken on this. The regulations have been proven to work in England. In Wales, which is a very rural country, it is ridiculous that we should be pitching GPs against pharmacists unnecessarily in terms of rural dispensing. We have to accept that there is not necessarily room for both.

Finally, I urge the Minister to support amendment 2 and ensure that, in the new NHS structure, pharmacists have a voice at a suitably high level.

Mark Isherwood: In addition to mainstream dispensing and pharmacy services, community pharmacies provide vital services dealing with widespread substance misuse problems in Wales. These services need to be maintained and extended to cover the whole of Wales under the new substance misuse strategy. Lloyds Pharmacy is the largest community pharmacy chain in Wales. It has stated that substance misuse is a serious problem across communities in Wales and community pharmacies make a valuable contribution by providing needle exchanges, supervised consumption and health promotion programmes.

Sound advice in a community setting also improves health outcomes and reduces the burden on other healthcare professionals. However, Lloyds Pharmacy has reported barriers to the provision of substance misuse services, including ad-hoc commissioning of services, short-term funding streams, a lack of adequate training provision, and inconsistency in service delivery. The Assembly Government's new substance

at anhwylderau meddygol difrifol. Rhoddwyd enghraifft neithiwr o ferch 29 oed y gwnaethpwyd diagnosis o'i diabetes math 2 gan y gwasanaeth fferylliaeth gymunedol.

Hoffwn gyfeirio'n fyr at bwysigrwydd y rheoliadau gwledig. Addawyd y rheoliadau hynny yn 2005, ac eto ni welwyd dim cynnydd. Weinidog, byddwn yn falch cael ymrwymiad gennych heddiw y caiff rhywbeth ei wneud ynglŷn â hyn. Profwyd bod y rheoliadau'n gweithio yn Lloegr. Mae Cymru'n wlad wledig iawn, ac mae'n wirion ein bod yn gwneud i feddygon teulu a fferyllwyr gystadlu yn erbyn ei gilydd heb fod angen er mwyn rhoi cyffuriau ar bresgripsiwn mewn ardaloedd gwledig. Rhaid inni dderbyn nad oes lle o reidrwydd i'r ddau ohonynt.

Yn olaf, yr wyf yn annog y Gweinidog i gefnogi gwelliant 2 a sicrhau bod fferyllwyr yn cael llais ar lefel ddigon uchel yn strwythur newydd y GIG.

Mark Isherwood: Yn ogystal â rhoi cyffuriau ar bresgripsiwn a darparu gwasanaethau fferyllol, mae fferyllfeydd cymunedol yn darparu gwasanaethau hanfodol wrth ymdrin â phroblemau camddefnyddio sylweddau ar hyd a lled Cymru. Mae angen cadw'r gwasanaethau hyn a'u hymestyn i Gymru gyfan dan y strategaeth newydd ar gamddefnyddio sylweddau. Fferyllfa Lloyds yw'r gadwyn fwyaf o fferyllfeydd cymunedol yng Nghymru. Mae wedi dweud bod camddefnyddio sylweddau'n broblem ddifrifol mewn cymunedau ledled Cymru, ac mae fferyllfeydd cymunedol yn gwneud cyfraniad gwerthfawr drwy ddarparu cyfleusterau cyfnewid nodwyddau, rhaglenni cymryd cyffuriau dan oruchwyliaeth a rhaglenni hybu iechyd.

Mae cyngor da yn y gymuned hefyd yn gwella canlyniadau iechyd ac yn lleihau'r baich ar weithwyr proffesiynol eraill ym maes gofal iechyd. Fodd bynnag, mae Fferyllfa Lloyds wedi cyfeirio at ffactorau sy'n llesteirio'r gwaith o ddarparu gwasanaethau camddefnyddio sylweddau, gan gynnwys comisiynu gwasanaethau neilltuol, ffrydiau ariannu tymor byr, diffyg darpariaeth hyfforddi ddigonol, ac

misuse strategy, 'Working Together to Reduce Harm', identified four priority action areas: prevention, supporting substance misusers, supporting families, and tackling availability and the protection of individuals and communities.

The Welsh community pharmacy network is ideally placed to deliver in all four areas. It already provides two key enhanced services, the first of which is the supervised administration of prescribed medicines. This is a patient-centred service where pharmacists supervise the administration of medicines used in the treatment of substance misuse, such as methadone, which helps patients to comply with their treatment plans.

The second is the syringe and needle-exchange services designed to protect the health of injecting drug users and to reduce both drug-related deaths and acquired infections. In April this year, 20 out of 22 local health boards in Wales were commissioning these two services to a greater or lesser extent. However, there are many discrepancies in the way that LHBs commission these services, resulting in a patchwork of service commissioning from community pharmacies. Communities with similar needs can have different service delivery patterns. Local health boards have withdrawn services from some community pharmacies, leaving vulnerable patients without the support that they have come to depend upon during their treatment. In some areas, local health boards are financially capping the service, and, in others, they are considering decommissioning services. In almost all areas, services are only commissioned from a limited number of pharmacies. Only three out of every seven pharmacies in Wales are currently commissioned to provide supervised administration schemes.

The Assembly Government should therefore

anghysonderau wrth ddarparu gwasanaethau. Nodwyd pedwar maes a ddylai gael blaenoriaeth yn strategaeth newydd Llywodraeth y Cynulliad ar gamddefnyddio sylweddau, 'Gweithio Gyda'n Gilydd i Leihau Niwed': atal, cefnogi camddefnyddwyr sylweddau, cefnogi teuluoedd, a mynd i'r afael â'r ddarpariaeth ac amddiffyn unigolion a chymunedau.

Mae rhwydwaith fferylliaeth gymunedol Cymru mewn sefyllfa ddelfrydol i gyflawni ym mhob un o'r pedwar maes. Mae eisoes yn darparu dau wasanaeth gwell pwysig. Y cyntaf ohonynt yw rhoi meddyginiaethau dan oruchwyliaeth. Gwasanaeth sy'n canolbwyntio ar y claf yw hwn, lle mae fferyllwyr yn goruchwyllo'r broses o roi meddyginiaethau a ddefnyddir i drin problemau camddefnyddio sylweddau, megis methadon, er mwyn helpu cleifion i gydymffurfio â'u cynlluniau triniaeth.

Yr ail wasanaeth yw'r gwasanaeth cyfnewid chwistrellau a nodwyddau wedi eu cynllunio i ddiogelu iechyd defnyddwyr cyffuriau sy'n chwistrellu eu hunain, a lleihau nifer y marwolaethau sy'n gysylltiedig â chyffuriau a'r heintiau a gânt. Yn Ebrill eleni, yr oedd 20 o'r 22 bwrdd iechyd lleol yng Nghymru yn comisiynu'r ddau wasanaeth hyn i raddau mwy neu lai. Fodd bynnag, mae nifer o anghysonderau yn y ffordd y mae BILlau yn comisiynu'r gwasanaethau hyn, ac mae hynny'n arwain at glytwaith o gomisiynu gwasanaethau gan fferyllfeydd cymunedol. Gall cymunedau sydd ag anghenion tebyg fod â gwahanol batrymau darparu gwasanaeth. Mae byrddau iechyd lleol wedi tynnu gwasanaethau oddi ar rai fferyllfeydd cymunedol, gan adael cleifion sy'n agored i niwed heb y gefnogaeth y maent wedi dod i ddibynnu arni yn ystod eu triniaeth. Mewn rhai ardaloedd, mae byrddau iechyd lleol yn ffrwyno'r gwasanaeth yn ariannol, ac mewn eraill maent yn ystyried dadgomisiynu gwasanaethau. Ym mhob ardal bron, dim ond gan nifer cyfyngedig o fferyllfeydd y comisiynir gwasanaethau. Tair yn unig o bob saith fferyllfa yng Nghymru sydd wedi'u comisiynu ar hyn o bryd i ddarparu cynlluniau i ddarparu cyffuriau dan oruchwyliaeth.

O ganlyniad, dylai Llywodraeth y Cynulliad

be upgrading current service provision to create a national directed community pharmacy service, which would be made available to all vulnerable patients that require it throughout Wales. Community pharmacies are ideally placed to deliver these services because they are more accessible, involving less stigma and peer pressure than visiting drug treatment centres, which are often located a long way from the patient's home, and have trained staff available to identify important changes in the patient's general health.

Community pharmacies allow patients to live as normally as possible. Ninety-nine per cent of the population can get to a pharmacy within 20 minutes by car, and 96 per cent by foot or on public transport. That includes people in deprived and remote areas. Over 100,000 client transactions take place in community pharmacies in Wales every year, but because of the current supply-based approach, few of the potential benefits to be gained from regular contact between clients and community health professionals are being realised. Furthermore, Community Pharmacy Wales needs and deserves recognition as a key stakeholder, but was excluded from the public health strategy, from the substance misuse consultation, and from chronic conditions management trials. There is no national service provision for a pharmacy service or plan.

Words therefore need to be turned into action to grant community pharmacies the strategic role that they are currently denied. This is in contrast to Scotland, where a wide range of national services are provided by the community pharmacy network, to England, where the pharmacy White Paper provides a clear direction of travel, and to Northern Ireland, which is now overtaking Wales in its use of the community pharmacy network, while we are stuck where we were a decade ago.

fod yn diweddarau'r gwasanaethau a ddarperir ar hyn o bryd er mwyn creu gwasanaeth cenedlaethol dan gyfarwyddyd ar gyfer fferylliaeth gymunedol, a hwnnw ar gael i bob claf sy'n agored i niwed ym mhob cwr o Gymru. Mae fferyllfeydd cymunedol mewn sefyllfa ddelfrydol i ddarparu'r gwasanaethau hyn oherwydd eu bod yn fwy cyfleus, a chan fod llai o stigma a phwysau cymheiriaid yn gysylltiedig â hwy nag ymweld â chanolfannau trin effeithiau cyffuriau, sy'n aml ymhell o gartref y claf. Mae yno hefyd staff wedi eu hyfforddi sy'n gallu nodi newidiadau pwysig yn iechyd cyffredinol y claf.

Mae fferyllfeydd cymunedol yn caniatáu i gleifion fyw bywydau mor normal ag sy'n bosibl. Gall naw deg naw y cant o'r boblogaeth gyrraedd fferyllfa cyn pen 20 munud mewn car, a 96 y cant ar droed neu drwy ddefnyddio cludiant cyhoeddus. Mae hynny'n cynnwys pobl mewn ardaloedd difreintiedig ac anghysbell. Mae dros 100,000 o drafodion cleientiaid yn digwydd mewn fferyllfeydd cymunedol yng Nghymru bob blwyddyn, ond oherwydd y dull presennol sy'n seiliedig ar gyflenwi, ychydig o'r manteision posibl y gellid eu sicrhau o gyswllt rheolaidd rhwng cleientiaid a gweithwyr proffesiynol ym maes iechyd cymuned sy'n cael eu gwireddu. At hyn, mae angen cydnabod Fferylliaeth Gymunedol Cymru fel rhanddeiliad allweddol ac mae'n haeddu hynny. Ond ni chafodd ei chynnwys yn strategaeth iechyd y cyhoedd, yn yr ymgynghori ar gamddefnyddio sylweddau, nac yn y treialon rheoli anhwylderau cronig. Nid oes gwasanaethau cenedlaethol ar gyfer gwasanaeth neu gynllun fferylliaeth.

Felly, mae angen rhoi'r geiriau ar waith er mwyn rhoi i fferyllfeydd cymunedol y rôl strategol y maent wedi'i hamddifadu ohoni ar hyn o bryd. Mae hyn yn wahanol i'r Alban, lle darperir ystod eang o wasanaethau cenedlaethol gan y rhwydwaith fferylliaeth gymunedol, i Loegr, lle mae'r Papur Gwyn ar fferylliaeth yn rhoi cyfarwyddyd clir, ac i Ogledd Iwerddon, sy'n goddiweddyd Cymru erbyn hyn drwy ddefnyddio'r rhwydwaith fferylliaeth gymunedol, a ninnau'n wedi'n gadael yn yr un lle yn union ag yr oeddem ddeng mlynedd yn ôl.

Community pharmacies are part of the solution, and it is time to bring them back on board.

Joyce Watson: I believe that community pharmacies play a vital part in the delivery of local, accessible healthcare especially in rural communities, where access to other healthcare providers can be difficult. The flexibility offered by pharmacies is hugely important to people living in rural areas, and the contract has enabled community pharmacies to expand their services. As we look forward to reorganisation, instead of scaremongering about threats to services we should instead be using the opportunity to look again at the flexibility of the contract framework, and to consider whether services that are currently offered as part of advanced or enhanced contracts can be made more widely available.

The Assembly Government always wanted and expected the contract to develop over time to keep pace with the changing needs of patients and the NHS. In particular, some of the sexual health provision, including emergency hormonal contraception, could be commissioned at an all-Wales level. Public health evidence shows that where emergency hormonal contraception is available on the NHS in pharmacies, it has benefited the women—mostly young women—who need it. In the community setting, pharmacists are seen as the most popular provider of emergency hormonal contraception, because they offer professional advice and support in an accessible place at a convenient time.

It is my hope that that will be taken on board in the present reconfiguration debate.

4.30 p.m.

Nick Ramsay: I will pick up on some key points that have been raised in this important and full debate, coming as it does at the same time as the debate on the reorganisation of the health service in Wales. The statistics speak for themselves: throughout Wales,

Mae fferyllfeydd cymunedol yn rhan o'r ateb, ac mae'n bryd inni eu cynnwys unwaith eto.

Joyce Watson: Credaf fod gan fferyllfeydd cymunedol ran bwysig iawn yn y gwaith o ddarparu gofal iechyd lleol sydd o fewn cyrraedd pawb, yn enwedig mewn cymunedau gwledig, lle gall cael gafael ar ddarparwyr gofal iechyd eraill fod yn anodd. Mae'r hyblygrwydd a gynigir gan fferyllfeydd yn bwysig iawn i bobl sy'n byw mewn ardaloedd gwledig, ac mae'r contract wedi galluogi fferyllfeydd cymunedol i ehangu eu gwasanaethau. Wrth inni edrych ymlaen at ad-drefnu, yn hytrach na chodi bwganod ynglŷn â bygythiadau i wasanaethau dylem fod yn defnyddio'r cyfle i edrych unwaith eto ar hyblygrwydd fframwaith y contract, ac ystyried a oes modd sicrhau bod gwasanaethau sy'n cael eu cynnig ar hyn o bryd fel rhan o gontractau uwch neu ychwanegol ar gael i fwy o bobl.

Yr oedd Llywodraeth y Cynulliad bob amser yn awyddus, ac yn disgwyl, i'r contract ddatblygu gydag amser i gyd-fynd â'r newidiadau yn anghenion cleifion a'r GIG. Yn fwyaf arbennig, gallai rhywfaint o'r ddarpariaeth iechyd rhyw, gan gynnwys tabledi atal cenhedlu hormonaidd brys, gael eu comisiynu ar lefel Cymru gyfan. Dengys tystiolaeth o faes iechyd y cyhoedd fod tabledi atal cenhedlu hormonaidd brys, lle maent ar gael ar y GIG mewn fferyllfeydd, wedi bod o fudd i'r menywod—menywod ifanc gan mwyaf—y mae arnynt eu hangen. Yn y gymuned, mae fferyllwyr yn cael eu hystyried fel y darparwr tabledi atal cenhedlu hormonaidd brys mwyaf poblogaidd, gan eu bod yn cynnig cyngor proffesiynol a chefnogaeth mewn man hawdd ei gyrraedd ar adeg gyfleus.

Fy ngobaith i yw y caiff hynny ei ystyried yn y ddadl bresennol ar ad-drefnu.

Nick Ramsay: Cyfeiriaf at rai pwyntiau allweddol a godwyd yn y ddadl lawn a phwysig hon, a hithau'n digwydd fel y mae ar yr un pryd â'r ddadl ar ad-drefnu'r gwasanaeth iechyd yng Nghymru. Mae'r ystadegau'n siarad drostynt eu hunain: ledled

there are around 700 community pharmacies and 90 per cent of Welsh people visit a community pharmacy every year. We are clearly dealing with a difficult situation, as was highlighted by Jonathan Morgan in his opening remarks. There is a patchy coverage to say the least in terms of service provision across Wales. It is an issue that needs to be addressed and I understand the difficulties in doing that. The NHS and community pharmacies—the whole policy relating to that—is clearly something of a supertanker, which is why it is important to make the key decisions as early as possible if we want to turn that situation around. I look forward to hearing what the Minister has to say.

As it stands, the Welsh NHS provides medicines at a cost of almost £700 million a year; that is a huge figure. In my opinion, community pharmacies have the potential to save the taxpayers even more than they currently do. They ensure that there is access to healthcare professionals, with no waiting times or the need for appointments, seven days a week. It is essential that the Government fulfils its obligation to bring forward a consolidated set of regulations that best meet the needs and demands of patients today. This issue cannot be seen in isolation from the restructuring of the local health boards and the restructuring of the NHS, whatever shape that new structure takes. I have mentioned in previous debates in the Chamber and in responses to the Minister's statements that we need to ensure a limited amount of disruption while that process is under way. Part of that is about knowing when she expects the new structure to finally be put in place.

Advice from pharmacists will be essential at all levels in this decision-making process and I hope that the Minister will say how she plans to consult. Such influence on the development, implementation and management of health services must be on Government, national and local levels. As I said at the start, it is not easy to do that; it

Cymru, ceir oddeutu 700 o fferyllfeydd cymunedol ac mae 90 y cant o bobl Cymru yn ymweld â fferyllfa gymunedol bob blwyddyn. Yr ydym yn amlwg yn delio â sefyllfa anodd, fel y tynnodd Jonathan Morgan sylw ato yn ei sylwadau agoriadol. Tameidiog a dweud y lleiaf yw'r ddarpariaeth gwasanaethau ledled Cymru. Mae'n fater y mae angen rhoi sylw iddo, a deallaf yr anawsterau wrth wneud hynny. Mae'r gwasanaeth iechyd gwladol a fferyllfeydd cymunedol—yr holl bolisi sy'n gysylltiedig â hynny—yn amlwg fel rhyw dancer anferth, a dyna pam y mae'n bwysig gwneud y penderfyniadau allweddol cyn gynted â phosibl os ydym am wyrdroi'r sefyllfa honno. Edrychaf ymlaen at glywed yr hyn sydd gan y Gweinidog i'w ddweud.

Fel y saif, mae gwasanaeth iechyd gwladol Cymru yn darparu meddyginiaethau am gost o £700 miliwn y flwyddyn bron; mae hwnnw'n ffigur aruthrol. Yn fy marn i, mae gan fferyllfeydd cymunedol y potensial i arbed hyd yn oed mwy i'r trethdalwr nag a wnânt ar hyn o bryd. Maent yn sicrhau bod mynediad at weithwyr proffesiynol gofal iechyd, heb ddim amseroedd aros nac angen apwyntiadau, saith diwrnod yr wythnos. Mae'n hanfodol i'r Llywodraeth gyflawni ei rhwymedigaeth i roi ar waith set o reoliadau wedi'u cydgrynhoi sy'n bodloni orau anghenion a gofynion cleifion heddiw. Ni ellir ystyried y mater hwn ar ei ben ei hun wrth ad-drefnu'r byrddau iechyd lleol ac ad-drefnu'r gwasanaeth iechyd gwladol, pa bynnag ffurf fydd i'r strwythur newydd hwnnw. Yr wyf wedi crybwyll mewn dadleuon blaenorol yn y Siambr ac mewn ymatebion i ddatganiadau'r Gweinidog fod angen inni sicrhau na therfir yn ormodol ar wasanaethau wrth i'r broses honno fynd rhagddi. Mae rhan o hynny'n ymwneud â gwybod pryd y mae hi'n disgwyl i'r strwythur newydd gael ei sefydlu yn y pen draw.

Bydd cyngor gan fferyllwyr yn hanfodol ar bob lefel yn y broses hon o wneud penderfyniadau, a gobeithio y bydd y Gweinidog yn dweud sut y mae'n bwriadu ymgynghori. Rhaid i ddylanwad felly ar ddatblygu, gweithredu a rheoli gwasanaethau iechyd fod ar lefel y Llywodraeth, ar lefel genedlaethol a lefel leol. Fel y dywedais ar y

will take time. However, the service provided by community pharmacies will clearly be key—it will be at the heart of delivering NHS services, particularly, as indicated by Joyce Watson, in rural areas, as we move forward with the new health structure. So, I am happy to support this motion and I urge other Members to do so. At the end of the day, to quote that phrase used by Alun Davies earlier: we are not just dealing with statistics, but with patients who need to access services in the most efficient way possible.

David Lloyd: I start by commending the contribution of community pharmacists and thank many, over the years, for the professional assistance that they have shown me as a GP in Swansea. I have always regarded community pharmacists as an integral part of the primary healthcare team. In the GP community, we regard community pharmacists as a totally integral part of the primary care team. So, it is rather disturbing that they are not often mentioned in the same breath as are GPs and practice and district nurses. Community pharmacists need to be right up there. It just emphasises the fact that they are traditionally undervalued and, therefore, as a consequence, traditionally underused in primary care specifically, but also in the NHS generally. In community pharmacists we have highly qualified individuals who are qualified to do far more than the role traditionally ascribed to pharmacists of dispensing medicines.

For many years, with repeat prescribing—it is worth noting that repeat prescriptions account for 70 per cent of all prescription items—with the onset of computerisation over the last 20 years, far more work has been undertaken to monitor the use, and the occasional abuse, of repeat prescriptions by the community pharmacists, and long may that continue and develop.

dechrau, nid yw'n hawdd gwneud hynny; bydd yn cymryd amser. Er hynny, bydd y gwasanaeth a ddarperir gan fferyllfeydd cymunedol yn amlwg yn allweddol—byddant wrth wraidd darparu gwasanaethau'r gwasanaeth iechyd gwladol, yn enwedig, fel y dywedodd Joyce Watson, mewn ardaloedd gwledig, wrth inni symud ymlaen â'r strwythur iechyd newydd. Felly, yr wyf yn fodlon cefnogi'r cynnig hwn ac anogaf yr Aelodau eraill i wneud hynny. Yn y pen draw, i ddyfynnu'r ymadrodd hwnnw a ddefnyddiodd Alun Davies yn gynharach: nid delio ag ystadegau yn unig yr ydym, ond â chleifion sydd ag angen gwasanaethau yn y modd mwyaf effeithlon bosibl.

David Lloyd: Dechreuaf drwy gymeradwyo cyfraniad fferyllfeydd cymunedol, ac yr wyf yn diolch i lawer, dros y blynyddoedd, am y cymorth proffesiynol a roesant imi fel meddyg teulu yn Abertawe. Yr wyf bob amser wedi ystyried bod fferyllwyr cymunedol yn rhan annatod o'r tîm gofal iechyd sylfaenol. Yn y gymuned meddygon teulu, ystyriwn fod fferyllwyr cymunedol yn rhan gwbl annatod o'r tîm gofal sylfaenol. Felly, mae'n peri pryder braidd na chânt eu crybwyll yn aml ar yr un gwynt â meddygon teulu a nyrsys practis a nyrsys ardal. Mae angen i fferyllwyr cymunedol gael lle blaenllaw. Nid yw ond yn pwysleisio'r ffaith na chânt eu gwerthfawrogi'n ddigonol yn draddodiadol, ac felly, o ganlyniad, na chânt eu defnyddio'n ddigonol yn draddodiadol mewn gofal sylfaenol yn benodol, ond hefyd yn y gwasanaeth iechyd gwladol yn gyffredinol. Mewn fferyllfeydd cymunedol mae gennym unigolion sydd â chymwysterau uchel iawn i wneud llawer mwy na'r rôl a briodolir yn draddodiadol i fferyllwyr o weinyddu meddyginiaethau.

Ers blynyddoedd lawer, gyda phresgripsiynau sy'n ailadrodd—mae'n werth sylwi mai presgripsiynau sy'n ailadrodd sydd i gyfrif am 70 y cant o'r holl eitemau ar bresgripsiwn—gyda dyfodiad cyfrifiaduro dros yr 20 mlynedd diwethaf, gwnaethpwyd llawer mwy o waith i fonitro'r modd y caiff presgripsiynau sy'n ailadrodd eu defnyddio, a'u camddefnyddio weithiau, gan fferyllfeydd cymunedol, a hir y parhaed hynny a datblygu.

When we view community pharmacists in the local shop, they have traditionally absorbed the commercial and the health promotion interface with the NHS. With the introduction of the new community pharmacy contract in 2005, a greater level of sophistication in the distribution of services was expected. That has happened in some places, but, as we heard, not in all. The expansion of new services is to be welcomed, but we need to make sure that these new, enhanced services that we have been hearing about work well with the enhanced services provided by other specialties, notably by your local GP.

With regard to the medicines use review and the prescription intervention services that some community pharmacists are now instituting, they are to be welcomed, but we must move away from a situation in which pharmacists and the GP surgery are providing advice on asthma inhaler technique to the same patient within a few days. Duplication needs to be avoided, and we need to be plugging the gaps.

As regards the health promotion work of community pharmacists, that is to be welcomed, too, particularly in fighting this rising tide of ischaemic heart disease, high cholesterol levels and angina. Promoting the proper use of prescription medicines is rightly the province of the community pharmacist, and it is easier for the pharmacist to tell people who have to take six or nine different tablets which tablets they are taking, because there is no prescription charge now. The prescription charge in England is now £7.10 per item. If you are on six to nine different items—well, you can do the maths as well as I can.

My last point involves the importance of independent prescribing for pharmacists. I fervently believe that pharmacists should be allowed to prescribe independently, like a GP, within their sphere of expertise. That would greatly enhance their role, and that has to be looked at in all sincerity. It is starting in certain places. I met a pharmacist yesterday who prescribes within his level of expertise, which is in hypertension. That approach

Wrth ystyried fferyllfeydd cymunedol yn y siop leol, maent yn draddodiadol wedi cymryd y rhyngwyneb hybu iechyd a masnachol gyda'r gwasanaeth iechyd gwladol. Yn sgil cyflwyno'r contract newydd i fferyllfeydd cymunedol yn 2005, disgwyliad lefel uwch o soffistigedigrwydd o safbwynt dosbarthu gwasanaethau. Mae hynny wedi digwydd mewn rhai lleoedd, ond fel y clywsom, nid ym mhobman. Mae ehangu gwasanaethau newydd i'w groesawu, ond mae angen inni sicrhau bod y gwasanaethau newydd, gwell hyn y clywsom amdanynt yn gweithio'n dda gyda'r gwasanaethau gwell a ddarperir gan arbenigeddau eraill, yn benodol gan eich meddyg teulu lleol.

O safbwynt yr adolygiad o ddefnyddio meddyginiaethau a'r gwasanaethau ymyriadau presgripsiynau y mae rhai fferyllfeydd cymunedol yn awr yn eu sefydlu, maent i'w croesawu, ond rhaid inni symud o sefyllfa lle mae fferyllwyr a meddygfa'r meddyg teulu yn rhoi cyngor ar dechnegau anadlyddion asthma i'r un claf o fewn ychydig ddyddiau. Mae angen osgoi dyblygu, ac mae angen inni fod yn llenwi'r bylchau.

O safbwynt gwaith hybu iechyd gan fferyllwyr cymunedol, mae hwnnw i'w groesawu hefyd, yn benodol wrth frwydro yn erbyn y cynnydd hwn yng nghlefyd isgemia'r galon, lefelau colesterol, ac angina. Mae hybu defnyddio meddyginiaethau ar bresgripsiwn yn briodol, yn gwbl gywir, yn faes i'r fferyllwyr cymunedol, ac mae'n haws i'r fferyllwyr cymunedol ddweud wrth bobl sy'n gorfod cymryd chwech neu naw o wahanol dabledi pa dabledi y maent yn eu cymryd, oherwydd nid oes ffi bresgripsiwn yn awr. Mae'r ffi bresgripsiwn yn Lloegr yn awr yn £7.10 yr eitem. Os ydych ar chwech i naw o wahanol eitemau—wel, gallwch chi wneud y symiau crystal â minnau.

Mae fy mhwynt olaf yn ymwneud â phwysigrwydd presgripsiynu annibynnol i fferyllwyr. Yr wyf yn credu'n gryf y dylid caniatáu i fferyllwyr bresgripsiynu'n annibynnol, fel meddygon teulu, o fewn eu maes arbenigedd. Byddai hynny'n gwella'u rôl yn fawr, a rhaid edrych ar hynny'n gwbl onest. Mae'n dechrau mewn rhai mannau. Cyfarfûm â fferyllwyr ddoe sy'n presgripsiynu o fewn ei lefel arbenigedd, sef

needs to be welcomed, commended and expanded.

Jeff Cuthbert: I am glad to see the Welsh Conservatives endorse a long-held Labour Party manifesto commitment and our belief in the value of community pharmacies. Only in May last year, I recall the First Minister, at a Lloyds Pharmacy in Castle View in my constituency, launching the manifesto pledge to develop pharmacy-based drop-in centres. That pharmacy, along with a network of over 700 other pharmacies across Wales, is now offering a range of services and advice on health and lifestyle, including type 2 diabetes screening. I stress that they are not diagnosing diabetes, as that is done by referral to a person's GP. These pharmacies also offer blood pressure testing, diet and nutrition testing and exercise advice. Speaking as someone who has type 2 diabetes, I cannot overemphasise the importance of monitoring and testing for all these aspects of healthcare.

Diabetes UK is taking part in the World Diabetes Day on 14 November. Information will be sent, I am sure, to AMs. Also, I endorse Diabetes UK's Help Shine a Light on Diabetes campaign, which is to raise awareness of the importance of getting tested if you suspect that you have this, unfortunately, fast-spreading disease.

The week starting 3 November sees the launch of this year's national healthy living week. There will be an event in the Senedd on Tuesday 4 November, at which many organisations will demonstrate similar tests and explain their importance. I am sure that the majority of these organisations will agree that our commitment to community pharmacies is clear. Indeed, I expect to see representatives of such pharmacies at that event.

4.40 p.m.

Recently, a new community pharmacy has opened in Machen, in the south of my

pwysedd gwaed uchel. Mae angen i'r dull hwnnw gael ei groesawu, ei gymeradwyo a'i ymestyn.

Jeff Cuthbert: Yr wyf yn falch gweld y Ceidwadwyr Cymreig yn cymeradwyo un o hen ymrwymadau maniffesto'r Blaid Lafur a'n cred yng ngwerth fferyllfeydd cymunedol. Ym mis Mai y llynedd yn unig, cofiaf i'r Prif Weinidog, yn Lloyds Pharmacy yn Castle View yn fy etholaeth, lansio'r addewid yn y maniffesto i sefydlu canolfannau galw-i-mewn yn seiliedig ar fferyllfeydd. Mae'r fferyllfa honno, ynghyd â rhwydwaith o dros 700 o fferyllfeydd eraill ledled Cymru, yn awr yn cynnig amrediad o wasanaethau a chyngor ar iechyd a ffordd o fyw, gan gynnwys sgrinio am ddiabetes math 2. Pwysleisiaf nad ydynt yn gwneud diagnosis o ddiabetes, oherwydd gwneir hynny drwy gyfeirio'r unigolyn at ei feddyg teulu. Mae'r fferyllfeydd hyn hefyd yn cynnig profion pwysedd gwaed, profion maeth a deiet a chyngor ar ymarfer corff. I siarad fel rhywun sydd â diabetes math 2, ni allaf orbwysleisio pwysigrwydd monitro a phrofi am yr holl agweddau hyn ar ofal iechyd.

Mae Diabetes UK yn cymryd rhan yn Diwrnod Diabetes y Byd ar 14 Tachwedd. Anfonir gwybodaeth at ACau, yr wyf yn sicr. Hefyd, cymeradwyaf ymgyrch *Help Shine a Light on Diabetes* gan Diabetes UK, a fwriedir i gynyddu ymwybyddiaeth o bwysigrwydd cael eich profi os ydych yn amau bod y clefyd hwn arnoch sydd, yn anffodus, yn ymledu'n gyflym.

Yn ystod yr wythnos sy'n dechrau ar 3 Tachwedd caiff wythnos genedlaethol by'w iach ei lansio. Cynhelir digwyddiad yn y Senedd ddydd Mawrth 4 Tachwedd, lle bydd llawer o sefydliadau'n arddangos profion tebyg ac yn esbonio'u pwysigrwydd. Yr wyf yn sicr y bydd y rhan fwyaf o'r sefydliadau hyn yn cytuno bod ein hymrwymiad i fferyllfeydd cymunedol yn glir. Yn wir, disgwyliaf weld cynrychiolwyr y cyfryw fferyllfeydd yn y digwyddiad hwnnw.

Agorodd fferyllfa gymunedol newydd ym Machen yn ddiweddar, yn ne fy etholaeth, ac

constituency, that offers not only a repeat prescription service, but a home delivery service, which is something new for that area that has been very well received by local residents, particularly by the elderly.

Therefore, to reiterate, I believe that we have more than illustrated our commitment to community pharmacies. We see them as essential to the overarching healthy living and 'Designed for Life' agendas. As far as I can see, there is nothing in the reorganisation proposals that will affect adversely the commissioning of new community pharmacies. I will be supporting the motion, provided that it is amended by amendment 3.

Eleanor Burnham: I thank the Conservatives for tabling such an important debate on this vital part of the medical fraternity. As Dr Dai Lloyd mentioned, pharmacists are an integral part of primary care teams and, as a mother, I am extremely pleased to have had good advice from our community pharmacist. Our final amendment is intended to highlight a serious point that I believe that the Conservatives have omitted. In rural areas, where community pharmacies and GP surgeries are in direct competition with each other for NHS dispensing, the rules and regulations in place in Wales at the moment are causing all kinds of problems for patients and practitioners. They are also causing a certain amount of friction between GPs and community pharmacists.

Jonathan Morgan: I thank Eleanor Burnham for giving way. I just wish to confirm that we are happy with amendments 1, 2 and 3, as tabled by the Liberal Democrat group. It was a deliberate omission; we were trying to focus in a very specific way on some of the additional issues, knowing full well that Jenny Randerson was likely to table an amendment on the competition issue between GPs and pharmacists.

Eleanor Burnham: Jonathan Morgan, as ever, I am extremely indebted to you. In fact, my script contains the words 'the Conservatives have failed to grasp'.

mae'n cynnig nid yn unig wasanaeth presgripsiynau sy'n ailadrodd, ond gwasanaeth danfon i'ch cartref; mae hwnnw'n newydd i'r ardal honno a chafodd groeso brwd gan y trigolion lleol, yn enwedig gan yr henoed.

Felly, i ailadrodd, credaf ein bod wedi mwy na dangos ein hymrwymiad i fferyllfeydd cymunedol. Fe'u hystyriwn yn hanfodol i agendâu cyffredinol byw'n iach a'r 'Cynllun Oes'. Cyn belled ag y gwelaf, nid oes dim yn y cynigion ad-drefnu a fydd yn cael effaith andwyol ar gomisiynu fferyllfeydd cymunedol newydd. Byddaf yn cefnogi'r cynnig, cyn belled ag y caiff ei ddiwygio gan welliant 3.

Eleanor Burnham: Diolchaf i'r Ceidwadwyr am gyflwyno dadl mor bwysig ar y rhan hanfodol hon o'r frawdoliaeth feddygol. Fel y crybwyllodd Dr Dai Lloyd, mae fferyllwyr yn rhan annatod o dimau gofal sylfaenol, ac fel mam yr wyf yn falch dros ben o fod wedi cael cyngor da gan ein fferylllydd cymunedol. Bwriedir i'r gwelliant olaf dynnu sylw at bwynt difrifol y credaf fod y Ceidwadwyr wedi'i hepgor. Mewn ardaloedd gwledig, lle mae fferyllfeydd cymunedol a meddygfeydd meddygon teulu yn cystadlu'n uniongyrchol â'i gilydd am wasanaethau gweinyddu meddyginiaethau'r gwasanaeth iechyd gwladol, mae'r rheolau a'r rheoliadau sydd wedi'u sefydlu yng Nghymru ar hyn o bryd yn achosi pob mathau o broblemau i gleifion ac ymarferwyr. Maent hefyd yn achosi rhyw gymaint o ddrwgdeimlad rhwng meddygon teulu a fferyllwyr cymunedol.

Jonathan Morgan: Diolch i Eleanor Burnham am ildio. Hoffwn gadarnhau ein bod yn fodlon gyda gwelliannau 1, 2 a 3, fel y maent wedi eu cyflwyno gan grŵp y Democratiaid Rhyddfrydol. Yr oedd yn hepgoriad bwriadol; yr oeddem yn ceisio canolbwyntio mewn modd penodol iawn ar rai o'r materion ychwanegol, gan wybod yn iawn bod Jenny Randerson yn debygol o gyflwyno gwelliant ynghylch y gystadleuaeth rhwng meddygon teulu a fferyllwyr.

Eleanor Burnham: Jonathan Morgan, fel arfer mae fy nyled yn fawr ichi. Yn wir, mae fy sript yn cynnwys y geiriau: mae'r Ceidwadwyr wedi methu amgyffred. Er

However, I thought that I would be a bit kinder and say only that this had been omitted. [*Laughter.*] Thank you.

We know that, in England, these regulations have been amended, with the aim of removing some of the friction that can develop between GP surgeries and community pharmacies when dispensing services are involved. I live in a rural area, and I can see the friction there. In my village, the GP surgery dispenses, but the pharmacy is also trying to compete and stay alive. It is a small business and I do not wish it to fail. This is a very important point and I am indebted to the Conservatives for conceding the point. I believe that the amended English regulations are working well and ironing out some of the problems caused in 1992.

The Government's estates strategy does not work in favour of community pharmacies, because it makes no allowance for non-Government-owned premises. In my opinion, it forces community pharmacies to pay high rental fees and to make choices about their businesses that they should not be forced to make. Obviously, businesses are businesses and they have all these high costs to consider. Yesterday, the Minister for Health and Social Services announced an unprecedented move towards centralisation in the Welsh NHS, giving her the power to run things on a day-to-day basis, something that we, as Welsh Liberal Democrats will not support, as Jenny Randerson expressed very strongly in yesterday's debate.

Without getting into a far bigger debate, I wish to bring Members' attention to our second amendment, because, if we are committed to making the most of community pharmacies, we must ensure that their voices are heard within the new NHS structure, as Dr Dai Lloyd expressed so eloquently earlier. It will be hard enough for clinicians to have their voices heard above what will be, metaphorically, a very loud ministerial voice under the new system. Please support this amendment as I believe that it will ensure that the voice of community pharmacies is

hynny, meddyliais y byddwn yn bod ychydig yn gleniach gan ddweud yn unig fod hynny wedi'i hepgor. [*Chwerthin.*] Diolch ichi.

Gwn fod y rheoliadau hyn, yn Lloegr, wedi'u diwygio, gyda'r nod o gael gwared â rhyw gymaint o'r drwgdeimlad sy'n gallu datblygu rhwng meddygfeydd meddygon teulu a fferyllfeydd cymunedol pan fydd gwasanaethau gweinyddu meddyginiaethau dan sylw. Yr wyf fi'n byw mewn ardal wledig, a gallaf weld y drwgdeimlad yno. Yn fy mhentref, mae meddygfa'r meddyg teulu'n darparu meddyginiaethau, ond mae'r fferyllfa hefyd yn ceisio cystadlu er mwyn gallu parhau. Busnes bach ydyw ac nid wyf am iddo fethu. Mae hwn yn bwynt pwysig iawn ac yr wyf yn ddyledus i'r Ceidwadwyr am ganiatáu'r pwynt. Credaf fod y rheoliadau diwygiedig yn Lloegr yn gweithio'n dda ac yn llyfnhau rhai o'r problemau a achoswyd yn 1992.

Nid yw strategaeth ystadau'r Llywodraeth yn gweithio o blaid fferyllfeydd cymunedol, oherwydd nad yw'n ystyried adeiladau nad ydynt yn eiddo i'r Llywodraeth. Yn fy marn i, mae'n gorfodi fferyllfeydd cymunedol i dalu ffioedd rhentu uchel a gwneud penderfyniadau am eu busnesau na ddylid eu gorfodi i'w gwneud. Yn amlwg, busnesau yw busnesau ac mae ganddynt yr holl gostau uchel hyn i'w hystyried. Ddoe, cyhoeddodd y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol symudiad digynsail tuag at ganoli yng ngwasanaeth iechyd gwladol Cymru, gan roi iddo'r pŵer i redeg pethau o ddydd i ddydd, rhywbeth na fyddwn ni, fel Democratiaid Rhyddfrydol Cymru, yn ei gefnogi, fel y mynegodd Jenny Randerson yn gadarn iawn yn y ddadl ddoe.

Heb fynd i ddadl lawer mwy, hoffwn dynnu sylw'r Gweinidog at ein hail welliant, oherwydd, os ydym wedi ymrwymo i fanteisio i'r eithaf fferyllfeydd cymunedol, rhaid inni sicrhau bod eu lleisiau'n cael gwrandawriad o fewn strwythur newydd y gwasanaeth iechyd gwladol, fel y mynegodd Dr Dai Lloyd mor huawdl yn gynharach. Bydd yn ddigon anodd i glinigwyr sicrhau bod eu lleisiau'n cael gwrandawriad uwchlaw'r hyn a fydd, yn drosiadol, yn llais gweinidogol uchel iawn dan y system newydd. Cefnogwch y gwelliant hwn, os

heard. Please also support our other amendments and the motion.

The Minister for Health and Social Services (Edwina Hart): I welcome the motion and, in the main, the positive discussion that has taken place about the role of community pharmacy services in Wales.

I will deal first with the amendments. On the first amendment, I must acknowledge—we need only read the National Audit Office report—that there were problems when the original oxygen contract was established. There has been quite a lot of criticism of it, as I am aware. The supplier, Air Products, is now delivering a fully integrated service directly to patients' homes, and patients now have a far wider range of modern equipment available to them and access to 24-hour help and support. To be honest, patients' fora and surveys demonstrate that patients are now quite satisfied with the new service. Air Products is currently meeting all the key performance indicators set for it in full. Therefore, I will be opposing that resolution, but it is not that I have not taken on board the comments that Jenny made about future issues regarding contracts; I am opposing it because that is the current position. I am mindful of the fact that we have to look at the matters that will come out of the National Audit Office report carefully.

On amendment 2, we are considering how there will be community pharmacy representation in the NHS structure. I will be opposing that amendment because I have had discussions with Community Pharmacy Wales this morning. I invited its representatives to the table to discuss how they view their representation. I think that it was Jonathan Morgan who made the point that there are community pharmacists and there are other pharmacists. We have to get the balance of pharmacy representation right. It is not all about drugs and drug bills; it is about how pharmacists form part of the primary care agenda. Therefore, the representatives will come in for discussions

gwelwch yn dda, oherwydd credaf y bydd yn sicrhau gwrandawriad i lais fferyllfeydd cymunedol. Cefnogwch hefyd, os gwelwch yn dda, ein gwelliannau eraill a'r cynnig.

Y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol (Edwina Hart): Croesawaf y cynnig, a drwyddi draw y drafodaeth a gafwyd am rôl gwasanaethau fferyllfeydd cymunedol yng Nghymru.

Yr wyf am ddelio'n gyntaf â'r gwelliannau. O safbwynt y gwelliant cyntaf, rhaid imi gydnabod—nid oes raid inni ond darllen adroddiad y Swyddfa Archwilio Genedlaethol—fod problemau pan sefydlwyd y contract ocsigen gwreiddiol. Bu cryn feirniadu arno, fel y gwn i. Mae'r cyflenwr, *Air Products*, yn awr yn darparu gwasanaeth cwbl integredig yn uniongyrchol i gartrefi cleifion, ac mae gan gleifion yn awr ystod llawer ehangach o offer modern ar gael iddynt ynghyd â chymorth a chefnogaeth 24 awr y dydd. I fod yn onest, mae arolygon a fforymau cleifion yn dangos bod cleifion bellach yn gwbl fodlon â'r gwasanaeth newydd. Mae Air Products ar hyn o bryd yn cyflawni'n llwyr yr holl ddangosyddion perfformiad allweddol a osodwyd ar ei gyfer. Felly, byddaf yn gwrthwynebu'r penderfyniad hwnnw, ond nid am nad wyf wedi derbyn y sylwadau a wnaeth Jenny am faterion yn y dyfodol ynglŷn â chontractau; yr wyf yn ei wrthwynebu am mai dyna'r sefyllfa bresennol. Yr wyf yn ymwybodol y bydd yn rhaid inni edrych yn ofalus ar y materion a ddaw allan o adroddiad y Swyddfa Archwilio Genedlaethol.

Ar welliant 2, yr ydym yn ystyried sut y bydd cynrychiolaeth i fferylliaeth gymunedol yn strwythur y GIG. Byddaf yn gwrthwynebu'r gwelliant hwnnw oherwydd yr wyf wedi cael trafodaethau gyda Fferylliaeth Gymunedol Cymru y bore yma. Gwahoddais ei chynrychiolwyr at y bwrdd i drafod sut y maent yn gweld eu cynrychiolaeth. Credaf mai Jonathan Morgan a wnaeth y pwynt fod gennym fferyllwyr cymunedol a fferyllwyr eraill. Rhaid inni sicrhau'r cydbwysedd iawn yng nghynrychiolaeth fferylliaeth. Nid cyffuriau a biliau cyffuriau yw popeth; rhaid ystyried sut y mae fferyllwyr yn rhan o'r agenda gofal sylfaenol. Felly, daw'r cynrychiolwyr i mewn am drafodaethau ar

on that, which is why I will be opposing the amendment today.

I am happy to support amendment 3. I do not wish to see harmful competition in rural areas, but wish for an efficient, effective service for the benefit of all patients. A group has been set up that will advise the Assembly on the development of rural health services. It is led by Lord Elystan Morgan, who will take the views of health professionals and the public. I expect to have the group's findings by the end of the year. I know that Community Pharmacy Wales will be involved in the discussions about some of the issues.

Turning to the original motion, the new pharmacy contract was established to allow for an expanded range of services, which local health boards wanted community pharmacies to provide to meet patient needs and priorities locally. Given the number of people who go to pharmacies every day, as Jenny illustrated in her contribution, we recognise how integral pharmacies are to the delivery of primary healthcare.

The new contract is split into three tiers: essential, advanced and enhanced services. The essential service is commissioned by local health boards where appropriate and according to local need. I think that we have shown our commitment to community pharmacies by working with key stakeholders on developing the service specifications and competency frameworks for six of the seven enhanced services. These are available for LHBs to use to develop services. Work is continuing on the final service specification and competency framework for sexual health services, a key element.

The objectives of the enhanced service are to enable LHBs to commission and fund services, to make better use of pharmacists' clinical skills, which Dr Dai Lloyd has illustrated, to improve patient access to advice, and to reduce GP workloads. There are many issues around that, such as giving flu jabs and so on, which we should be looking at. The nationally agreed service

hynny, a dyna pam y byddaf yn gwrthwynebu'r gwelliant heddiw.

Yr wyf yn hapus i gefnogi gwelliant 3. Nid wyf yn dymuno gweld cystadleuaeth niweidiol mewn ardaloedd gwledig, ond yn dymuno gwasanaeth effeithiol, effeithlon er lles pob claf. Sefydlwyd grŵp a fydd yn cynghori'r Cynulliad ar ddatblygiad gwasanaethau iechyd gwledig. Fe'i harweinir gan yr Arglwydd Elystan Morgan, a fydd yn derbyn sylwadau gan weithwyr iechyd proffesiynol a'r cyhoedd. Disgwyliaf gael darganfyddiadau'r grŵp erbyn diwedd y flwyddyn. Gwn y bydd gan Fferylliaeth Gymunedol Cymru ran yn y trafodaethau ar rai o'r materion.

I droi at y cynnig gwreiddiol, sefydlwyd y contract fferylliaeth newydd i ganiatáu ystod ehangach o wasanaethau yr oedd byrddau iechyd lleol yn awyddus i fferyllfeydd cymunedol eu darparu i ateb anghenion a blaenoriaethau cleifion yn lleol. O gofio nifer y bobl sy'n mynd i fferyllfeydd bob dydd, fel y dangosodd Jenny yn ei chyfraniad, gwelwn mor hanfodol yw fferyllfeydd i ddarparu gofal iechyd sylfaenol.

Mae'r contract newydd wedi'i rannu'n dair haen: gwasanaethau hanfodol, uwch a gwell. Comisiynir y gwasanaeth hanfodol gan fyrddau iechyd lleol lle mae'n briodol ac yn ôl yr angen lleol. Credaf ein bod wedi dangos ein hymrwymiad i fferyllfeydd cymunedol drwy weithio gyda rhanddeiliaid allweddol ar ddatblygu'r manylebau gwasanaeth a'r fframweithiau cymhwysedd ar gyfer chwech o'r saith gwasanaeth gwell. Mae'r rhain ar gael i fyrddau iechyd lleol i'w defnyddio i ddatblygu gwasanaethau. Mae gwaith yn mynd rhagddo ar y fanyleb gwasanaeth a'r fframwaith cymhwysedd terfynol ar gyfer gwasanaethau iechyd rhyw, sy'n elfen allweddol.

Amcanion y gwell gwasanaeth yw galluogi byrddau iechyd lleol i gomisiynu a thalu am wasanaethau, defnyddio sgiliau clinigol fferyllwyr yn well, fel y mae Dr Dai Lloyd wedi'u darlunio, ei gwneud yn haws i gleifion gael cyngor, a lleihau baich gwaith meddygon teulu. Mae nifer o broblemau'n gysylltiedig â hynny, fel rhoi pigiadau fflw ac ati, a dylem fod yn edrych ar y rheini.

specifications do allow for individual variations in the precise delivery of local service level agreements.

Currently, it is a matter for a local health board to work with its partners—the local authority, the trust and the voluntary sector—to assess the needs, and to plan and prioritise for the local population. However, in the future, it will be for the new integrated NHS bodies to plan for services within a certain context. In my discussions with Community Pharmacy Wales today, I invited comments on how we can ensure that pharmacy is seen as being integral to the delivery of services in the seven new organisations. We will be taking its professional advice.

In 2003, I think, the Office of Fair Trading published its report, 'The Control of Entry Regulations and Retail Pharmacy Services in the UK', which recommended total deregulation of the pharmacy market to allow new pharmacies to be established. England introduced the measured approach in 2005 in conjunction with the new contract. We did not introduce those reforms in Wales owing to concerns about how the changes might impact on vital pharmaceutical services in rural and deprived areas. England reviewed its reforms in 2007 and proposed further amendments to the current regulatory system. It has now set up policy directions that do not appear inconsistent with our policies on the development of pharmacy services or with the views of Community Pharmacy Wales on the subject. I have asked my officials to establish a group, involving all the relevant stakeholders, to look at consolidating regulations and the issues involving the control of entry. The first meeting took place earlier this week, and I would be happy to set a deadline for the introduction of regulations when I have received the report of that group.

Jenny Randerson: Can you give us a deadline for when you expect rural regulations to come in?

Mae'r manylebau gwasanaeth sydd wedi'u cytuno'n genedlaethol yn caniatáu amrywiadau unigol yn yr union ffordd y caiff cytundebau lefel gwasanaeth lleol eu darparu.

Ar hyn o bryd, mater i fwrdd iechyd lleol yw gweithio gyda'i bartneriaid—yr awdurdod lleol, yr ymddiriedolaeth a'r sector gwirfoddol—i asesu'r anghenion, a chynllunio a phennu blaenoriaethau ar ran y boblogaeth leol. Fodd bynnag, yn y dyfodol mater i'r cyrff GIG integredig newydd fydd cynllunio gwasanaethau o fewn cyd-destun arbennig. Yn fy nhrafodaethau gyda Fferylliaeth Gymunedol Cymru heddiw, gwahoddais sylwadau ar y fordd y gallwn sicrhau y gwelir fferylliaeth fel rhywbeth hanfodol i ddarparu gwasanaethau yn y saith corff newydd. Byddwn yn cymryd ei chynghor proffesiynol.

Yn 2003, mi gredaf, cyhoeddodd y Swyddfa Masnachu Teg ei hadroddiad, 'The Control of Entry Regulations and Retail Pharmacy Services in the UK', a argymhellai ddadroleiddio'r farchnad fferylliaeth yn llwyr i ganiatáu sefydlu fferyllfeydd newydd. Cyflwynodd Lloegr y dull mesuredig yn 2005 mewn cysylltiad â'r contract newydd. Ni wnaethom ni gyflwyno'r diwygiadau hynny yng Nghymru oherwydd pryderon ynghylch y ffordd y gallai'r newidiadau effeithio ar wasanaethau fferyllol hanfodol mewn ardaloedd gwledig a difreintiedig. Adolygodd Lloegr ei diwygiadau yn 2007 gan gynnig gwelliannau pellach yn y system reoleiddio gyfredol. Bellach, mae wedi sefydlu cyfarwyddiadau polisi nad ydynt yn ymddangos yn anghyson â'n polisïau ni ar ddatblygu gwasanaethau fferylliaeth nac â barn Fferylliaeth Gymunedol Cymru ar y pwnc. Yr wyf wedi gofyn i'm swyddogion sefydlu grŵp, i gynnwys yr holl randdeiliaid perthnasol, i edrych ar gydgyfnerthu rheoliadau a'r problemau ynghylch rheoli mynediad. Cafwyd y cyfarfod cyntaf yn gynharach yr wythnos hon, a byddwn yn hapus i bennu dyddiad ar gyfer cyflwyno rheoliadau pan fyddaf wedi cael adroddiad y grŵp hwnnw.

Jenny Randerson: A allwch roi dyddiad inni pryd y disgwyliwch gyflwyno rheoliadau gwledig?

4.50 p.m.

Edwina Hart: We are looking at the issues with rural services in the round, and so I will consult with my officials and come back to you with specific dates and details, if that is helpful.

In my meeting with Community Pharmacy Wales today, we talked about how we need to develop our work with pharmacists. Therefore, I accept the points that have been made during the debate. We talk a lot about doctors and nurses, but we never include pharmacists in the context of that discussion, and I think that we are missing a trick on that. I asked Community Pharmacy Wales to give us extra help and assistance in looking at the gaps in service provision, at how we need to deal with those, and at how to get some fairly basic things sorted out.

This has been a good debate on the role of pharmacists. Their role is appreciated, and I am grateful to the Welsh Conservatives for tabling the motion.

David Melding: I am grateful to the Minister for ending her contribution in such a positive way, and for summing up the all-party consensus on most of the issues. I am pleased that we have found time for this debate this week, which focuses on the important role of community pharmacies. Jonathan established the parameters for this debate, particularly around the enhanced services and how crucial they are for the development of pharmacies across Wales. As the Minister emphasised, everyone acknowledges that that is important, as is the issue of consolidating the contract.

I also welcome the Minister's response on the deadlines, which only went so far—perhaps 70 per cent or so. She did not quite give us a date, but she said that a deadline would be set. So, we will scrutinise you hard on that, Minister, and it is important it be established fairly soon. However, at this stage, we will have the grace to give you a little time to respond.

Edwina Hart: Yr ydym yn edrych ar faterion gwasanaethau gwledig yn eu cyfanrwydd, ac felly ymgynghoraf â'm swyddogion a dod yn ôl atoch gyda dyddiadau a manylion penodol, os yw hynny o gymorth.

Yn fy nghyfarfod gyda Fferylliaeth Gymunedol Cymru heddiw, buom yn siarad am y modd y mae angen inni ddatblygu ein gwaith gyda fferyllwyr. Felly, yr wyf yn derbyn y pwyntiau sydd wedi'u gwneud yn ystod y ddadl. Soniwn lawer am feddygon a nyrsys, ond ni fyddwn byth yn cynnwys fferyllwyr yng nghyd-destun y drafodaeth honno, a chredaf ein bod yn colli arni felly. Gofynnais i Fferylliaeth Gymunedol Cymru roi help a chymorth ychwanegol inni i edrych ar y bylchau yn y gwasanaeth a ddarperir, sut y mae angen inni ddelio â'r rheini, a sut i gael trefn ar ambell beth lled sylfaenol.

Mae hon wedi bod yn ddadl dda am rôl fferyllwyr. Gwerthfawrogir eu rôl, ac yr wyf yn ddiolchgar i'r Ceidwadwyr Cymreig am gyflwyno'r cynnig.

David Melding: Yr wyf yn ddiolchgar i'r Gweinidog am ddiweddu ei chyfraniad mewn ffordd mor gadarnhaol, ac am grynhoi consensws yr holl bleidiau ar y rhan fwyaf o'r materion. Yr wyf yn falch ein bod wedi cael amser ar gyfer y ddadl hon yr wythnos hon, sy'n canolbwyntio ar rôl bwysig fferyllfeydd cymunedol. Sefydlodd Jonathan y paramedrau ar gyfer y ddadl hon, yn enwedig ynghylch y gwell gwasanaethau a'u pwysigrwydd hanfodol i ddatblygiad fferyllfeydd ar hyd a lled Cymru. Fel y pwysleisiodd y Gweinidog, mae pawb yn cydnabod bod hynny'n bwysig, fel y mae cwestiwn cydgyfnerthu'r contract.

Croesawaf hefyd ymateb y Gweinidog ar ddyddiadau, nad oedd ond yn mynd cyn belled—efallai ryw 70 y cant. Ni roddodd ddyddiad inni'n hollol, ond dywedodd y byddid yn pennu dyddiad. Felly, byddwn yn craffu'n fanwl arnoch ynglŷn â hynny, Weinidog, ac mae'n bwysig ei bennu'n weddol fuan. Fodd bynnag, ar hyn o bryd byddwn yn raslon gan roi ychydig amser ichi ymateb.

Rhodri Glyn Thomas *rose—*

David Melding: I have a lot to rattle through, Rhodri, but I will give way briefly.

Rhodri Glyn Thomas: I am grateful, David. You talked about a cross-party consensus on this matter and the importance of pharmacies, especially in rural areas. Do you therefore agree with Andrew Lansley, your party's spokesperson on health at Westminster, who has been promoting the idea of GPs dispensing? Is that your party's view, or do you support pharmacies in Wales?

David Melding: We have had a focused debate on pharmacies in Wales, and I am sorry that you have brought such a contentious issue forward at this stage in an attempt to politicise the issue. We believe in flexible and effective services, and it may be that, in parts of England, they need to develop more, but that is a matter for them. We are in Wales. We are the Welsh Conservatives, and Plaid Cymru has to get used to the idea that more than one party here is specifically Welsh. That is a title that we can all claim in the National Assembly. [*Interruption.*] Perhaps I will not go that far. [*Laughter.*]

Jenny Randerson emphasised how important pharmacies are in providing flexible and convenient access. She also mentioned that pharmacists are often a forgotten element in the primary care team, but they take a lot of the pressure off GPs. She emphasised the point on the rural regulations, which will be scrutinised effectively. She made a valuable contribution, if I may say so.

Mark Isherwood reflected on a subject of great concern to him, which he has raised many times in the Assembly, namely that of substance misuse services. He spoke of the new strategy that has been announced and the key role that pharmacists play in providing effective substance misuse services. We all know how important they are for providing perhaps the most positive services, given the lack of stigma and ease of access.

Rhodri Glyn Thomas *a gododd—*

David Melding: Mae gennyf gryn dipyn i fynd drwyddo, Rhodri, ond ildiaf am ennyd.

Rhodri Glyn Thomas: Diolch, David. Soniech am gonsensws trawsbleidiol ar y mater hwn a phwysigrwydd fferyllfeydd, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig. A ydych yn cytuno, felly, ag Andrew Lansley, llefarydd eich plaid ar iechyd yn San Steffan, sydd wedi bod yn hyrwyddo'r syniad o gael meddygon teulu i ddsbarthu moddion? Ai dyna farn eich plaid, ynteu a ydych yn cefnogi fferyllfeydd yng Nghymru?

David Melding: Yr ydym wedi cael dadl ganolbwyntiol ar fferyllfeydd yng Nghymru, ac mae'n flin gennyf eich bod wedi dod â chwestiwn mor ddadleuol ymlaen yn awr mewn ymgais i ddod â gwleidyddiaeth i mewn i'r mater. Credwn mewn gwasanaethau hyblyg ac effeithiol, ac efallai, mewn rhannau o Loegr, fod angen iddynt ddatblygu mwy, ond mater iddynt hwy yw hynny. Yr ydym ni yng Nghymru. Y Ceidwadwyr Cymreig ydym ni, a rhaid i Blaid Cymru ymgynefino â'r syniad fod mwy nag un blaid yma'n benodol Gymreig. Mae hwnnw'n deitl y gallwn i gyd ei hawlio yn y Cynulliad Cenedlaethol. [*Torri ar draws.*] Efallai nad af mor bell â hynny. [*Chwerthin.*]

Pwysleisiodd Jenny Randerson mor bwysig yw fferyllfeydd wrth ddarparu mynediad hyblyg a hwylus. Soniodd hefyd fod fferyllwyr yn aml yn elfen anghofiedig yn y tîm gofal sylfaenol, ond cymerant lawer o'r pwysau oddi ar feddygon teulu. Pwysleisiodd y pwynt am y rheoliadau gwledig, y creffir yn effeithiol arnynt. Gwnaeth gyfraniad gwerthfawr, os caf ddweud.

Myfyriodd Mark Isherwood ar bwnc sydd o bryder mawr iddo y mae wedi ei godi droeon yn y Cynulliad, sef gwasanaethau camddefnyddio sylweddau. Siaradodd am y strategaeth newydd sydd wedi'i chyhoeddi a rôl allweddol fferyllwyr wrth ddarparu gwasanaethau effeithiol ar gamddefnyddio sylweddau. Gwyddom i gyd mor bwysig ydynt ar gyfer darparu efallai'r gwasanaethau mwyaf positif, o gofio'r diffyg stigma ac mor hawdd yw mynd atynt.

Joyce Watson emphasised the importance of rural pharmacy services and said that she thought that the current contract was flexible. However, we are not proposing taking an articulated lorry through the current contract; this debate is about consolidating it and perhaps bringing forward new rules to strengthen it, particularly the enhanced services side. We were not saying that, root and branch, there are real issues in that regard; we were positive about it, as all speakers have been, while recognising the current situation. The point that Joyce made about sexual health services being commissioned on a national level and delivered mainly through pharmacists, who do not have the same stigma attached to them and are more easy to access than GPs, was a very powerful contribution. I agree with her completely.

Nick Ramsay referred to the fact that the current contract needs to be strengthened, because it is a bit patchy in its application at the moment. He even quoted the great Alun Davies, which I am sure we all appreciated, because he is capable of a wider vision occasionally and of not being too narrowly partisan. You occasionally get some credit from this side as well as the odd sledging, Alun.

Dai Lloyd spoke as a politician and as a GP, and I thought it an excellent, authoritative contribution about his experience and about how GPs should use pharmacists as part of an integrated team. I think that he was the only person to make the point about the role of pharmacists in compliance. We spend some £700 million on drugs, but they must be used effectively. Asthma drugs, for instance, are an important example: they are only fully effective if you take the proper dose. He also mentioned the importance of health promotion and independent prescribing. There was much to reflect on in his contribution.

Jeff Cuthbert mentioned testing and screening, particularly for common conditions such as diabetes and hypertension. Many people would feel less intimidated if they were to have such tests in their local pharmacy rather than their GP surgery. Eleanor Burnham welcomed the advice that

Pwysleisiodd Joyce Watson bwysigrwydd gwasanaethau fferylliaeth wledig, a dywedodd ei bod yn meddwl bod y contract presennol yn hyblyg. Fodd bynnag, nid yw'n fwrriad gennym chwalu'r contract presennol; dadl yw hon am ei gydgyfnerthu ac efallai gyflwyno rheolau newydd i'w gryfhau, yn enwedig yr agwedd gwasanaethau gwell. Nid oeddem yn dweud, o'r gwraidd i'r brig, fod problemau gwirioneddol yn hynny o beth; yr oeddem yn gadarnhaol yn ei gylch, fel y bu pob siaradwr, gan gydnabod y sefyllfa bresennol. Yr oedd y pwynt a wnaeth Joyce ynghylch comisiynu gwasanaethau iechyd rhyw ar lefel genedlaethol a'u daroaru'n bennaf drwy fferyllwyr, sydd heb yr un stigma ac sy'n fwy hwylus na meddygon teulu, yn gyfraniad grymus iawn. Cytunaf yn llwyr â hi.

Cyfeiriodd Nick Ramsay at y ffaith fod angen cryfhau'r contract cyfredol, oherwydd y mae ychydig yn dameidiog yn ei ddefnydd ar hyn o bryd. Dyfynnodd y cawr Alun Davies, hyd yn oed, rywbeth yr oeddem i gyd yn ei werthfawrogi, mae'n siŵr, oherwydd mae yntau'n gallu gweld y darlun ehangach weithiau heb fod yn rhy bleidiol gul. Weithiau cewch ychydig glod o'r ochr yma yn ogystal ag ambell ordd, Alun.

Siaradodd Dai Lloyd fel gwleidydd ac fel meddyg teulu, a theimlwn ei fod yn gyfraniad rhagorol, awdurdodol am ei brofiad ac am y modd y dylai meddygon teulu ddefnyddio fferyllwyr fel rhan o dîm integredig. Credaf mai ef oedd yr unig un i wneud y pwynt am rôl fferyllwyr wrth gydymffurfio. Gwariwn ryw £700 miliwn ar gyffuriau, ond mae'n rhaid eu defnyddio'n effeithiol. Mae cyffuriau asthma, er enghraifft, yn enghraifft bwysig: dim ond drwy gymryd y dogn iawn y maent yn gwbl effeithiol. Soniodd hefyd am bwysigrwydd hybu iechyd a rhagnodi annibynnol. Yr oedd llawer i gnoi cil arno yn ei gyfraniad.

Soniodd Jeff Cuthbert am brofi a sgrinio, yn enwedig am gyflyrau cyffredin fel y clefyd siwgr a gorbwysedd. Byddai llawer o bobl yn teimlo llai o fraw pe caent y cyfryw brofion yn eu fferyllfa leol yn hytrach nag yn eu meddygfa. Croesawodd Eleanor Burnham y cyngor a gafodd pan oedd yn fam—mae'n

she received when she was a mother—which I suppose she still is. [*Laughter.*] Sorry, I do not want to take motherhood away from her. I suppose that what she meant was when she was a new mother. She raised the estates strategy. There is not enough time to go into that now, but it is a key area.

Finally, the Minister wound up, and we welcome the fact that she will support the motion, if not all the amendments. I think that we established a broad all-party consensus on this, while also identifying where policy needs to be improved.

The Deputy Presiding Officer: The proposal is that amendment 1 be agreed. Are there any objections? I see that there are. Therefore, I will defer the vote on this until voting time, which is at 5 p.m..

Carl Sargeant: I request that the bell be rung.

The Deputy Presiding Officer: Under Standing Order No. 7.37, at least three Members must request that the bell be rung. Do three Members support the request? I see that they do. Clerk, please ring the bell.

*Gohiriwyd y bleidleisiau tan y cyfnod pleidleisio.
Votes deferred until voting time.*

*Gohiriwyd y Cyfarfod Llawn rhwng 4.57 p.m. a 5.01 p.m.
Plenary adjourned between 4.57 p.m. and 5.01 p.m.*

Cyfnod Pleidleisio Voting Time

*Gwelliant 1 i NDM4015: O blaid 13, Ymatal 0, Yn erbyn 33.
Amendment 1 to NDM4015: For 13, Abstain 0, Against 33.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Davies, Andrew R.T.
German, Michael
Graham, William
Isherwood, Mark
Morgan, Jonathan
Ramsay, Nick
Randerson, Jenny

debyg ei bod yn fam o hyd. [*Chwerthin.*] Mae'n ddrwg gennyf, nid wyf am dynnu ei mamolaeth oddi arni. Mae'n debyg mai'r hyn a olygai oedd pan oedd hi'n fam newydd. Crybwyllodd strategaeth y stadau. Nid oes digon o amser i fynd ar ôl hynny'n awr, ond mae'n faes allweddol.

Yn olaf, daeth y Gweinidog â'r ddadl i ben, a chrosawn y ffaith y bydd yn cefnogi'r cynnig, os nad bob un o'r gwelliannau. Credaf inni sefydlu consensws cyffredinol ar hyn rhwng yr holl bleidiau, gan nodi ar yr un pryd lle mae angen gwella polisi.

Y Dirprwy Lywydd: Y cynnig yw cytuno gwelliant 1. A oes gwrthwynebiadau? Gwelaf fod. Felly, gohiriaf y bleidlais ar hyn tan y cyfnod pleidleisio, sef 5 o'r gloch.

Carl Sargeant: Gofynnaf am i'r gloch gael ei chanu.

Y Dirprwy Lywydd: Dan Reol Sefydlog Rhif 7.37, rhaid i o leiaf dri Aelod ofyn am ganu'r gloch. A oes tri Aelod yn cefnogi'r cais? Gwelaf fod. Glerc, canwch y gloch, os gwelwch yn dda.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Andrews, Leighton
Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Andrew
Evans, Nerys
Franks, Chris
Gibbons, Brian
Gregory, Janice

Williams, Brynle

Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
Hutt, Jane
James, Irene
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Watson, Joyce
Wood, Leanne

*Gwrthodwyd y gwelliant.
Amendment defeated.*

*Gwelliant 2 i NDM4015: O blaid 14, Ymatal 0, Yn erbyn 33.
Amendment 2 to NDM4015: For 14, Abstain 0, Against 33.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Davies, Andrew R.T.
German, Michael
Graham, William
Isherwood, Mark
Melding, David
Morgan, Jonathan
Ramsay, Nick
Randerson, Jenny
Williams, Brynle

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Andrews, Leighton
Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Andrew
Evans, Nerys
Franks, Chris
Gibbons, Brian
Gregory, Janice
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
Hutt, Jane
James, Irene
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Watson, Joyce
Wood, Leanne

*Gwrthodwyd y gwelliant.
Amendment defeated.*

*Gwelliant 3 i NDM4015: O blaid 48, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Amendment 3 to NDM4015: For 48, Abstain 0, Against 0.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Andrew
Davies, Andrew R.T.
Evans, Nerys
Franks, Chris
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
Hutt, Jane
Isherwood, Mark
James, Irene
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Mewies, Sandy
Morgan, Jonathan
Morgan, Rhodri
Ramsay, Nick
Randerson, Jenny
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Watson, Joyce
Williams, Brynle
Wood, Leanne

*Derbyniwyd y gwelliant.
Amendment carried.*

Motion NDM4015 as amended: that
the National Assembly for Wales:

Cynnig NDM4015 fel y'i diwygiwyd: bod
Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

- calls on the Welsh Assembly Government to:* *yn galw ar Lywodraeth Cynulliad Cymru i:*
- a) *show its commitment to community pharmacy by rolling out the enhanced services of the pharmacy contract;* a) *dangos ei hymrwymiad i fferylliaeth gymunedol drwy gyflwyno gwasanaethau gwell y contract fferylliaeth;*
- b) *ensure that NHS reorganisation does not prevent the commissioning of further community pharmacy services; and* b) *sicrhau nad yw ad-drefnu'r GIG yn rhwystro comisiynu rhagor o wasanaethau fferylliaeth gymunedol; a*
- c) *provide a deadline for the introduction of the consolidated regulations;* c) *darparu dyddiad cau ar gyfer cyflwyno'r rheoliadau wedi'u cyfuno;*
2. *calls on the Welsh Assembly Government to examine the possibility of amending regulations to ensure there is no harmful competition between community pharmacists and GPs for NHS dispensing in rural areas.* 2. *yn galw ar Lywodraeth Cynulliad Cymru i archwilio posibilrwydd diwygio rheoliadau i sicrhau nad oes cystadleuaeth niweidiol rhwng fferyllwyr cymunedol a meddygon teulu ar gyfer gweinyddu presgripsiynau'r GIG mewn ardaloedd gwledig.*

*Cynnig NDM4015 fel y'i diwygiwyd: O blaid 47, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Motion NDM4015 as amended: For 47, Abstain 0, Against 0.*

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Bourne, Nick
Burnham, Eleanor
Cairns, Alun
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Andrew
Evans, Nerys
Franks, Chris
German, Michael
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
Hutt, Jane
James, Irene
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Mewies, Sandy
 Morgan, Jonathan
 Morgan, Rhodri
 Ramsay, Nick
 Randerson, Jenny
 Ryder, Janet
 Sargeant, Carl
 Thomas, Gwenda
 Thomas, Rhodri Glyn
 Watson, Joyce
 Williams, Brynle
 Wood, Leanne

*Derbyniwyd y cynnig NDM4015 fel y'i diwygiwyd.
 Motion NDM4015 as amended carried.*

Dadl Fer Short Debate

Dyfodol y Gwasanaeth Carchardai yng Nghymru The Future of the Prison Service in Wales

William Graham: I have agreed to give Leanne Wood and Mike German a minute each.

William Graham: Yr wyf wedi cytuno i roi munud yr un i Leanne Wood a Mike German.

For very many years, the prison service in Wales has served our country with particular distinction. It is often an unsung service; prisons in our country perform an unenviable but vital role in society. Unfortunately, the distribution of prisons is entirely within southern Wales. Swansea, Cardiff, Bridgend and Usk prisons serve their communities and house prisoners from across the United Kingdom. It is more than unfortunate that there is a lack of a suitable prison in north Wales, which is presently served by Walton jail in Liverpool and Manchester prison. More particularly, there is a complete lack of a women's prison or suitable young offenders institute within the principality. The dubious comforts of Walton jail are known to at least one of our Assembly Members.

Am flynyddoedd lawer, mae'r gwasanaeth carchardai yng Nghymru wedi gwasanaethu ein gwlad yn gwbl eithriadol. Mae'n aml yn wasanaeth nad yw'n cael ei glodfori; mae'r carchardai yn ein gwlad yn cyflawni rôl ddiflas ond hanfodol mewn cymdeithas. Yn anffodus, mae'r carchardai wedi'u gwasgaru'n llwyr ar draws y de. Mae carchardai Abertawe, Caerdydd, Pen-y-bont ar Ogwr a Brynbuga yn gwasanaethu eu cymunedau ac yn darparu lle i garcharorion o bob rhan o'r Deyrnas Unedig. Mae'n fwy nag anffodus nad oes carchar addas yn y gogledd, sydd ar hyn o bryd yn cael ei wasanaethu gan garchar Walton yn Lerpwl a charchar Manceinion. Yn fwy arbennig, nid oes carchar i fenywod na sefydliad addas i droseddwr ifanc yng Nghymru o gwbl. Mae moethusrwydd amheus carchar Walton yn hysbys i o leiaf un o'n Haelodau Cynulliad.

The emphasis of a prison service has changed over the generations and the present emphasis is on the need for the rehabilitation of prisoners so that they do not reoffend. However, there remains the necessity to house dangerous criminals for the protection of society together with the necessity of imprisonment for serious crimes committed and as a deterrent.

Mae pwyslais gwasanaeth carchardai wedi newid dros y cenedlaethau ac mae'r pwyslais presennol ar yr angen i adsefydlu carcharorion fel na fyddant yn aildroseddu. Fodd bynnag, rhaid darparu lle o hyd i droseddwr peryglus er mwyn amddiffyn cymdeithas, a rhaid carcharu am droseddau difrifol sydd wedi eu cyflawni ac fel offeryn ataliol.

The facts are clear: the Westminster Labour Government has failed to provide adequate resources formerly to the Home Office and now to the Ministry of Justice to provide adequate new prisons in varying parts of the United Kingdom. Tinkering with sentencing guidelines to prevent judges and magistrates from passing necessary sentences of imprisonment in a vain attempt to reduce the prison population has merely resulted in an increase in crime—often of an aggravated nature—by perpetrators who are often on bail, and, more importantly, the perception and fear of crime dominates much of our society.

I now come to the choice of sites and, in particular, the absolute madness of trying to place a prison in an established residential community. I speak, of course, of the former police training centre in Greenmeadow at Cwmbran. That has been the subject of intensive lobbying by residents, but the Labour-controlled Torfaen County Borough Council seems to have an ambivalent attitude towards it, and there is a naked intention on the part of the Ministry of Justice to ride roughshod over local opinion and planning considerations.

The training centre closed a number of years ago. Any prudent owner would have sold the site at a substantial value during the recently ended property boom. It is scheduled within the urban development plan prepared by Torfaen council as being a site suitable for residential housing, and it is presently surrounded by privately owned and local-authority-owned and housing-association-owned dwelling houses. The effect on that community could be incalculable.

Members may be aware that, last week, Mike German and I were presented with a petition of 6,000 signatures against this proposed prison at the site of the former police training college in Cwmbran. People from the local community and surrounding mid Gwent area have united in their opposition to the proposals, pointing out the unsuitability of a location that is positioned immediately next to St. Dials—a community that currently includes an infant and junior school, a playschool, a community farm and a senior

Mae'r ffeithiau'n glir: mae Llywodraeth Lafur San Steffan wedi methu darparu adnoddau digonol i'r Swyddfa Gartref gynt ac i'r Weinyddiaeth Cyfiawnder yn awr i ddarparu carchardai newydd digonol mewn gwahanol rannau o'r Deyrnas Unedig. Nid yw tincro â'r canllawiau dedfrydu i atal barnwyr ac ynadon rhag pennu dedfrydau angenrheidiol o garchar mewn ymdrech ofer i leihau poblogaeth y carchardai ond wedi arwain at gynnydd mewn troseddu—o natur ddifrifolach yn aml—gan droseddwy'r sy'n aml ar fechniaeth, ac, yn bwysicach, mae'r canfyddiad o droseddu ac ofn ei wynebu yn tra-arglwyddiaethu ar lawer o'n cymdeithas.

Dof yn awr at y dewis o safleoedd, ac yn arbennig yr ynydrwydd llwyr o geisio lleoli carchar mewn cymuned breswyl sydd wedi sefydlu. Yr wyf yn sôn, wrth gwrs, am hen ganolfan hyfforddi'r heddlu yn Greenmeadow yng Nghwibrân. Bu hynny'n destun lobïo dwys gan y trigolion, ond mae'n ymddangos bod gan Gyngor Bwrdeistref Sirol Tor-faen o dan reolaeth Llafur agwedd amwys tuag ato, ac mae bwriad noeth ar ran y Weinyddiaeth Cyfiawnder i sathru ar y farn leol ac ar ystyriaethau cynllunio.

Caeodd y ganolfan hyfforddi lawer blwyddyn yn ôl. Byddai unrhyw berchennog doeth wedi gwerthu'r safle am bris sylweddol yn ystod y cyfnod o ffyniant yn y farchnad eiddo sydd newydd ddod i ben. Mae wedi'i restru yn y cynllun datblygu trefol a baratowyd gan gyngor Tor-faen fel safle addas ar gyfer tai preswyl, ac ar hyn o bryd mae wedi ei amgylchynu gan anheddau preifat, tai o eiddo'r awdurdod lleol a thai sy'n eiddo i gymdeithasau tai.

Efallai fod yr Aelodau'n ymwybodol fod deiseb wedi ei chyflwyno i mi a Mike German, yr wythnos diwethaf, o 6,000 o lofnodion yn erbyn y carchar arfaethedig hwn ar safle hen goleg hyfforddi'r heddlu yng Nghwibrân. Mae pobl o'r gymuned leol a'r ardal gyffiniol yng nghanol Gwent wedi uno yn eu gwrthwynebiad i'r cynigion, gan dynnu sylw at anaddasrwydd y lleoliad sy'n union y drws nesaf i St. Dials—cymuned sydd ar hyn o bryd yn cynnwys ysgol babanod ac iau, cylch chwarae, fferm gymunedol a chartref

citizens' home. While the Ministry for Justice has described the location of the site as 'very good' because of its access to the courts and main centres of population, the unsuitability of the site becomes immediately apparent to visitors, and questions need to be asked about how this proposal came about.

It would, however, be a mistake to allow local fervour and Nimbyism to obscure Wales's desperate need for a new prison facility. That is not in doubt. Of the five prison sites in Wales, all bar Swansea are operating at or above capacity, and Swansea is currently operating at 97 per cent of available accommodation. The media coverage afforded to the protesters at Cwmbran and at the three other sites in Wales under consideration by the Ministry for Justice—in Merthyr Tydfil, Wrexham and Caernarfon—forces us as Members to consider the multi-faceted aspects of incarceration in the United Kingdom in the twenty-first century, ranging from the location, design and purpose of prisons, to alternative means of taking action against offenders.

There is little doubt that the present rate of prison sentences being imposed means that there is a shortage of prison capacity in Wales. The Ministry for Justice estimates that key shortages are split between north Wales, with around 800 places, and south Wales, with approximately 500 places. Furthermore, it is an eye-catching fact that while three of the five governors of Wales's prisons are female, there are no women's prisons in the country, while 200 female prison places are currently required.

The overarching pattern of the criminal justice system in Wales therefore makes clear that the strategic need for a new prison facility is most pressing in north Wales, and politicians and policy makers should seriously consider the need for a female detention facility in the near future. The present figure of around 200 females from Wales serving prison sentences does not justify building a prison at present, but, as the number of incarcerated females is expected to grow nationally, Wales must ensure that it is well placed to be considered as a location for such a facility, bringing with it employment

henoed. Tra mae'r Weinyddiaeth Cyfiawnder wedi disgrifio lleoliad y safle fel un 'da iawn' oherwydd mynediad i'r llysoedd a phrif ganolfannau poblogaeth, daw anaddasrwydd y safle yn amlwg ar unwaith i ymwelwyr, ac mae angen gofyn cwestiynau ynglŷn â'r ffordd y daeth y cynnig hwn i fod.

Fodd bynnag, byddai'n gamgymeriad caniatáu i sêl lleol a Nimby-yddiaeth gelu angen dirfawr Cymru am gyfleuster carchar newydd. Nid oes amheuaeth ynglŷn â hynny. O'r pum safle carchar yng Nghymru, mae pob un ar wahân i Abertawe yn gweithredu i'w lawn gapasiti neu fwy, ac mae Abertawe yn gweithredu ar hyn o bryd ar 97 y cant o'r llety sydd ar gael. Mae'r sylw a roddwyd yn y cyfryngau i brotestwyr yng Nghwmbra'n ac ar y tri safle arall yng Nghymru sy'n cael eu hystyried gan y Weinyddiaeth Cyfiawnder—ym Merthyr Tudful, Wrecsam a Chaernarfon—yn ein gorfodi ni fel Aelodau i ystyried yr holl agweddau ar garcharu yn y Deyrnas Unedig yn yr unfed ganrif ar hugain, yn amrywio o leoliad, dyluniad a phwrpas carchardai, i ffyrdd angen o weithredu yn erbyn troseddwyd.

Nid oes fawr o amheuaeth nad yw'r gyfradd bresennol o ddedfrydau carchar sy'n cael eu gosod yn golygu bod diffyg capasiti carchardai yng Nghymru. Mae'r Weinyddiaeth Cyfiawnder yn amcangyfrif bod diffyg allweddol rhwng y gogledd, gyda thua 800 o leoedd, a'r de, gyda thua 500 o leoedd. At hynny, mae'n ffaith drawiadol, tra mae tri o'r pum llywodraethwr ar garchardai Cymru yn fenywod, nad oes dim carchar i fenywod yn y wlad, er bod angen 200 o leoedd carchar i fenywod ar hyn o bryd.

Mae patrwm cyffredinol y gyfundrefn cyfiawnder troseddol yng Nghymru, felly, yn ei gwneud yn glir fod yr angen strategol am gyfleuster carchardai newydd ar ei fwyaf taer yn y gogledd, a dylai gwleidyddion a llunwyr polisi ystyried o ddifrif yr angen am gyfleuster i fenywod yn y dyfodol agos. Nid yw'r ffigur presennol o ryw 200 o fenywod o Gymru yn treulio dedfryd yn y carchar yn cyfiawnhau adeiladu carchar ar hyn o bryd, ond gan fod disgwyl i nifer y menywod sy'n cael eu carcharu gynyddu'n genedlaethol, rhaid i Gymru sicrhau ei bod mewn sefyllfa dda i gael ei hystyried fel lleoliad ar gyfer

and enabling us to further utilise the tremendous skills and dedication that already exist within the Prison and Probation Services in Wales. The use of the Welsh language must also be an important consideration.

Many Assembly Members have spoken with great concern regarding the policies of the Ministry of Justice in respect of the Prescoed section of Usk prison. Owing to a lack of adequate funding, the prisoners previously in a serious category with a history of criminal violence or paedophilia are being rushed through the rehabilitation process and, as we have seen documented on numerous occasions, are taking advantage of the open prison system to effect their own early release by escape, giving rise to legitimate concerns in the local community. The people of Usk and surrounding areas have had more than enough of this bungling attempt by the Labour Government to ignore communities while failing to fund the prison service, exposing our society to potential further crime.

I will now move from the constraints of facts and figures to consider imprisonment in its wider social context. I appreciate that this is a largely an un-devolved area, however, my debate concerns the future of our prisons in Wales. It is not inconceivable that the prison service, and the police force alike, will one day fall under the remit of the Welsh Assembly Government. From whatever vantage point you view our prisons, in all but their most basic function of depriving convicted criminals of their liberty for a given period of time, you can see that the problem is increasing. The prison population is growing and reoffending rates are alarmingly high.

Much of prison design is still centred on the Victorian principles expanded by Jeremy Bentham, namely that there should be a central atrium with cells constructed in wings emanating from the centre. Research shows that the concept of a low-rise tower block of cells, as it were, reduces the incidence of inter-inmate violence and enables the dedicated staff to engage in the proven

cyfleuster o'r fath, gan ddod â chyflogaeth i'w ganlyn a'n galluogi i ddefnyddio mwy ar y sgiliau a'r ymroddiad aruthrol sy'n bodoli eisoes yn y Gwasanaethau Carchardai a Phrawf yng Nghymru. Rhaid i ddefnyddio'r Gymraeg hefyd fod yn ystyriaeth bwysig.

Mae nifer o Aelodau Cynulliad wedi siarad gyda phryder mawr am bolisiâu'r Weinyddiaeth Cyfiawnder yng nghyswllt adran Prescoed o garchar Brynbuga. Oherwydd diffyg cyllid digonol, mae'r carcharorion a oedd gynt mewn categori difrifol, ac sydd â hanes o drais troseddol neu baedoffilia, yn cael eu rhuthro drwy'r broses adsefydlu. Ac fel y cofnodwyd droeon, maent yn manteisio ar y system carchar agored i'w rhyddhau eu hunain yn gynnar drwy ddianc, gan greu pryderon dilys yn y gymuned leol. Mae pobl Brynbuga a'r ardaloedd o amgylch wedi cael llond bol o'r ymgais ddi-lun hon gan y Llywodraeth Lafur i anwybyddu cymunedau tra nad yw ar yr un pryd yn cyllido'r gwasanaeth carchardai, gan adael ein cymdeithas yn agored i droseddau pellach posibl.

Symudaf yn awr oddi wrth gyfyngiadau ffeithiau a ffigurau i ystyried carcharu yn ei gyd-destun cymdeithasol ehangach. Yr wyf yn sylweddoli bod hwn yn faes nad yw wedi ei ddatganoli gan mwyaf. Fodd bynnag, mae fy nadl yn ymdrin â dyfodol ein carchardai ni yng Nghymru. Nid yw y tu hwnt i ddychymyg y bydd y gwasanaeth carchardai a'r heddlu, fel ei gilydd, ryw ddydd yn dod yn rhan o gylch gwaith Llywodraeth Cynulliad Cymru. O ba safbwynt bynnag yr edrychwch ar ein carchardai, ym mhopeth ond eu swyddogaeth fwyaf sylfaenol o amddifadu troseddwyr sydd wedi eu euogfarnu o'u rhyddid am gyfnod penodol, gallwch weld bod y broblem yn cynyddu. Mae poblogaeth y carchardai'n tyfu a'r cyfraddau aildroseddau yn frawychus o uchel.

Mae llawer o ddyluniad carchardai yn dal i ganolbwyntio ar egwyddorion cyfnod Victoria a ddatblygwyd gan Jeremy Bentham, sef y dylai fod atriwm canolog gyda chelloedd wedi'u codi mewn adenydd sy'n tarddu o'r canol. Dengys ymchwil fod y cysyniad o floc tŵr gweddol isel, fel petai, yn lleihau nifer yr achosion o drais rhwng carcharorion a'i gilydd, a'i fod yn galluogi

programmes to reduce reoffending. I therefore call for a new emphasis on Government-inspired architecture to provide prisons that can lead the way in environmental aspects—modern prisons that can be icons of design and, perhaps, a lasting testimony of the more efficient use of taxpayers' money.

5.10 p.m.

If anything, the challenges presented when considering the future of the prison service in Wales are more complex than those relating to the police. Even once the location for Wales' much needed sixth prison is decided, we must consider what it should look like. Specifically, we must ask whether the massive Titan super prisons that the UK Labour Government supports will tackle the overcrowding crisis.

Ever since Jeremy Bentham's Panopticon, which, though never built, exerted a significant influence over Victorian designs such as that of Pentonville prison, prison design has provoked intense debate, capturing the interest of psychologists through to economists. The new Titan, with its early blueprints echoing the radial principle adopted at Pentonville, will dwarf anything presently in use in the British prison system.

It is hard to escape the notion that prisons reflect the politics of the times. Bentham's Panopticon was about the desire to impose rationality, Pentonville was about offering a dose of morality, and the Titan is about an effort to impose the clunking one-size-fits-all mentality of a budget supermarket chain on prison planning policy. My guess is that the Titan prisons will provide only temporary relief from overcrowding, as academics forecast a steady rise in the prison population if the root causes of crime continue to be ignored.

Researchers conclude that criminal justice and social welfare policy combine to

staff ymroddgar i weithio ar y rhaglenni sydd wedi profi eu bod yn lleihau aildroeddu. Galwaf felly am bwyslais newydd mewn pensaernïaeth wedi ei ysbrydoli gan y Llywodraeth i ddarparu carchardai a all arwain y ffordd o safbwynt amgylcheddol—carchardai modern a all fod yn eiconau o ran eu dyluniad ac, efallai, yn dystiolaeth barhaol o'r modd y defnyddir arian trethdalwyr yn fwy effeithlon.

Os rhywbeth, mae'r sialensiau a wynebwr wrth ystyried dyfodol y gwasanaeth carchardai yng Nghymru yn fwy cymhleth na'r rheini'n ymwneud â'r heddlu. Hyd yn oed ar ôl penderfynu lleoliad y chweched carchar y mae mawr ei angen yng Nghymru, rhaid inni ystyried sut y dylai edrych. Yn benodol, rhaid inni ofyn a fydd yr archgarchardai Titan enfawr y mae Llywodraeth Lafur y DU yn eu cefnogi yn mynd i'r afael â'r argyfwng gorlenwi.

Byth er adeg Panopticon Jeremy Bentham, a gafodd dylanwad sylweddol, er na chafodd ei adeiladu erioed, ar ddyluniadau cyfnod Victoria fel dyluniad carchar Pentonville, mae dyluniad carchardai wedi ysgogi trafodaeth ddwys, gan ddenu sylw pobl o seicolegwyr i economegwyr. Bydd y Titan newydd, gyda'i lasbrintiau cynnar yn adleisio'r egwyddor sylfaenol a fabwysiadwyd yn Pentonville, yn gawr o'i gymharu ag unrhyw beth arall sy'n cael ei ddefnyddio yn system carchardai Prydain.

Mae'n anodd dianc rhag y syniad bod carchardai'n adlewyrchu gwleidyddiaeth yr oes. Yr oedd a wnelo Panopticon Bentham â'r awydd i orfodi rhesymoledd, y nod gyda Pentonville oedd cynnig dos o foesoldeb, a hanfod y Titan yw ymgais i orfodi meddylfryd clogyrnaidd un-ateb-yn-gweddu-i-bawb fel cadwyn uwchfarchnadoedd rhad ar bolisi cynllunio carchardai. Byddwn i'n tybied na fydd y carchardai Titan ond rhyddhad dros dro o'r gorlenwi, gan fod academyddion yn rhagweld cynnydd cyson ym mhoblogaeth y carchardai os parheir i anwybyddu achosion sylfaenol trosedd.

Daw ymchwilyr i'r casgliad fod polisi cyfiawnder troseddol a lles cymdeithasol yn

impoverish, disadvantage, and exclude prisoners' families, and their children in particular. At the root of their poverty is the reliance on welfare benefits, the levels of which remain below the Government's own poverty level. Foreign national families may not even have recourse to public funds. Researchers conclude that, in addition to the problem of lost earnings, financial transitions are damaging. Benefit delays exacerbate future financial disadvantage by leading to rent arrears reclaimed at source from income support payments. Housing, whether rented or owner occupied, becomes precarious because of financial disruption.

Despite falling in the 1980s, the reconviction rate rose again in the 1990s and has remained obstinately high in recent years. The factors behind that are complex. In fact, the headline reconviction figure masks a far greater problem for public society. We know, for instance, that of those reconvicted in the two years following release, each will have received, on average, three further convictions. The evidence shows that these factors have a huge impact on the likelihood of a prisoner reoffending. For example, being in employment reduces the risk of reoffending by between a third and a half, and having stable accommodation reduces the risk by a fifth.

The challenge of turning a convicted offender away from crime is often considerable. Many prisoners have poor skills and little experience of employment, few positive social networks and severe housing problems, and all of that is often severely complicated by drug, alcohol and mental health problems. Many prisoners have experienced a lifetime of social exclusion. Compared with the general population, prisoners are 13 times as likely to have been a child in care, 13 times as likely to be unemployed, 10 times as likely to have been a regular truant, two-and-a-half times as likely to have had a family member convicted of a criminal offence, six times as likely to have been a young father, and 15 times as likely to be HIV positive. In many cases, the task is not to resettle prisoners in society, but to settle them for the first time.

cyfuno i wneud teuluoedd carcharorion yn dlawd, a'u plant yn arbennig, eu rhoi dan anfantais a'u hallgáu. Wrth wraidd eu tlodi mae dibyniaeth ar fudd-daliadau lles, ac mae lefelau'r rheini'n dal islaw lefelau tlodi y Llywodraeth ei hun. Ni all teuluoedd gwladolion tramor hyd yn oed ofyn am arian cyhoeddus. Daw ymchwilyr i'r casgliad, yn ychwanegol at broblemau colli enillion, fod trafodion ariannol yn niweidiol. Mae oedi cyn cael budd-daliadau yn gwneud anfantais ariannol yn y dyfodol yn waeth drwy arwain at ôl-ddyledion rhent sy'n cael eu tynnu'n ôl o daliadau cymhorthdal incwm cyn eu talu. Crëir ansicrwydd ynglŷn â thai, boed ar rent neu dan berchen feddiannaeth, oherwydd tarfu ariannol.

Er iddi ostwng yn y 1980au, cododd y gyfradd aildroseddu eto yn y 1990au ac mae wedi parhau'n ystyfnig o uchel dros y blynyddoedd diwethaf. Mae'r ffactorau wrth wraidd hynny yn gymhleth. Yn wir, mae'r prif ffigur aildroseddu yn celu problem lawer mwy i gymdeithas gyhoeddus. Gwyddom, er enghraifft, o'r rheini sydd wedi aildroseddu yn y ddwy flynedd ar ôl eu rhyddhau, y bydd pob un, ar gyfartaledd, wedi cael tri euogfarn pellach. Mae'r dystiolaeth yn dangos bod y ffactorau hyn yn cael effaith enfawr ar y tebygolrwydd y bydd troseddwr yn aildroseddu. Er enghraifft, mae bod mewn cyflogaeth yn lleihau risg aildroseddu rhwng tua traean a hanner, ac mae cael llety sefydlog yn lleihau'r risg un rhan o bump.

Mae her troi troseddwr sydd wedi'i euogfarnu oddi wrth droseddu yn aml yn sylweddol. Mae gan lawer o garcharorion sgiliau gwael a phrin yw eu profiad o gyflogaeth, prin yw'r rhwydweithiau cymdeithasol cadarnhaol sydd ganddynt, ac mae ganddynt broblemau difrifol o ran tai. Cymhlethir hynny i gyd yn ddifrifol yn aml gan broblemau cyffuriau, alcohol ac iechyd meddwl. Mae llawer o garcharorion wedi cael oes o allgáu cymdeithasol. O'u cymharu â'r boblogaeth yn gyffredinol, mae carcharorion 13 gwaith yn fwy tebygol o fod mewn gofal pan oeddent yn blant, 13 gwaith yn fwy tebygol o fod yn ddi-waith, 10 gwaith yn fwy tebygol o fod wedi chwarae triwant yn rheolaidd, dwywaith a hanner yn fwy tebygol o fod ag aelod yn y teulu sydd wedi'i euogfarnu o dramgwydd troseddol, chwe

gwaith yn fwy tebygol o fod yn dad yn ifanc, a 15 gwaith yn fwy tebygol o fod yn HIV positif. Mewn llawer achos, y dasg yw nid adsefydlu carcharorion mewn cymdeithas, ond eu sefydlu am y tro cyntaf.

On restorative justice, offending behaviour programmes can reduce reconviction rates by up to 14 per cent. They aim to change the way that offenders think, to bring home the effect of their behaviour on themselves and others, and to teach positive techniques to avoid the situations that lead to offending. However, we need new prisons in which to operate these schemes.

Leanne Wood: Thank you for raising this subject. I welcome this debate, even though I cannot sign up to all of your conclusions. Prison overcrowding means that people can be shipped far away from their families and are at greater risk of violence, riots and suicide. When nearly 90 per cent of young offenders from Wales and all women offenders are placed in prisons outside Wales, it is vital that we have adequate prison spaces in Wales.

I am very much opposed to the Titan prisons proposed by New Labour. I understand that that proposal has been supported by the Tories, at least in Westminster. The last thing that we need is more centralisation. To create a prison system that meets our needs in Wales, and particularly the needs of Welsh-speaking prisoners, which are not met at all at the moment, we need to have Welsh control over a decentralised public Welsh prison system. It would be interesting to know where the Tories stand on that question, because it is easy to describe a problem, but are you prepared to put your money where your mouth is and back a Welsh solution?

Michael German: I also thank William for raising this matter today. He will be aware that I want to focus on the issue of the location of prisons in Wales, particularly the location of a new prison that has been proposed at a site in Cwmbran. I consider it to be wholly inappropriate, given the range of

O ran cyfiawnder adferol, gall rhaglenni ymddygiad troseddol ostwng cyfraddau aildroseddu hyd at 14 y cant. Eu nod yw newid y ffordd y mae troseddwyr yn meddwl, gwneud iddynt sylweddoli beth yw effaith eu hymddygiad arnynt hwy ac ar eraill, a dysgu technegau positif er mwyn osgoi'r sefyllfaoedd sy'n arwain at droseddu. Fodd bynnag, mae arnom angen carchardai newydd ar gyfer rhoi'r cynlluniau hyn ar waith.

Leanne Wood: Diolch ichi am godi'r mater hwn. Yr wyf yn croesawu'r ddadl hon, er na allaf gytuno â'ch casgliadau i gyd. Mae gorlenwi mewn carchardai'n golygu y gall pobl gael eu symud ymhell oddi wrth eu teuluoedd a bod mwy o risg iddynt o drais, terfysgoedd a hunanladdiad. Gyda bron i 90 y cant o'r holl droseddwyr ifanc o Gymru a phob troseddwraig yn cael eu rhoi mewn carchardai y tu allan i Gymru, mae'n hanfodol inni gael digon o leoedd carchar yng Nghymru.

Yr wyf yn gwrthwynebu'n gryf y carchardai Titan sy'n cael eu cynnig gan Lafur Newydd. Deallaf fod y cynnig hwnnw wedi ei gefnogi gan y Torïaid, o leiaf yn San Steffan. Y peth olaf y mae arnom ei angen yw rhagor o ganoli. I greu system carchardai sy'n diwallu ein hanghenion yng Nghymru, ac anghenion carcharorion Cymraeg eu hiaith yn arbennig, nad ydynt yn cael eu diwallu o gwbl ar y funud, mae angen inni gael rheolaeth Gymreig dros system garchardai Gymreig gyhoeddus, ddatganoledig. Byddai'n ddiddorol gwybod ble mae'r Torïaid yn sefyll ar y cwestiwn hwnnw, oherwydd mae'n hawdd disgrifio problem, ond a ydych yn barod i roi eich arian ar eich gair a chefnogi ateb Cymreig?

Michael German: Yr wyf fi hefyd yn diolch i William am godi'r mater hwn heddiw. Bydd yn gwybod fy mod am ganolbwyntio ar fater lleoliad carchardai yng Nghymru, yn enwedig lleoliad carchar newydd sydd wedi ei awgrymu ar safle yng Nghwbrân. Credaf ei fod yn gwbl amhriodol, o gofio'r amrywiaeth

options that are before the UK Government at the moment.

I have a question for the Minister, to which I hope he will respond. In 1998, local government in Wales was instructed to include within its planning procedures and its unitary development plans a location for a prison should the Home Office make that request. We do not know what location Torfaen County Borough Council made available at that time, but its ambivalence in not objecting to the site in Cwmbran—which is right in the middle of a housing development, and which may fulfil Home Office regulations but does not fulfil the planning regulations as I see them, or the planning needs of the local community—is causing great consternation to many people. I would be grateful if the Minister could tell me whether that 1998 instruction to local authorities in Wales, which, of course, was prior to the life of the Assembly, is still in place, and whether local government throughout Wales is required to make provision for sites for prisons in Wales.

The Minister for Social Justice and Local Government (Brian Gibbons): I thank William Graham for bringing forward this subject for debate. This issue has generated a considerable amount of interest across Wales since the Ministry of Justice launched its consultation on potential prison sites in Wales.

When we talk about prisons, we must never lose sight of what their purpose is. For me, it is twofold. It is to deliver justice for the victims of crime and to offer the offender an opportunity for rehabilitation. Delivering justice is important. Those who commit offences must be shown that their crime is not accepted by society, and punishment is a way of doing that. However, to reduce reoffending, and so end the revolving-door syndrome, our prisons must be more than just a place of detention and must offer real opportunities for rehabilitation and character reform.

In that context, I welcome much of what

dewisiadau sydd gerbron Llywodraeth y DU ar hyn o bryd.

Mae gennyf gwestiwn i'r Gweinidog, a gobeithio y bydd yn ymateb iddo. Yn 1998, cyfarwyddwyd llywodraethau lleol yng Nghymru i gynnwys yn eu gweithdrefnau cynllunio a'u cynlluniau datblygu unedol leoliad ar gyfer carchar petai'r Swyddfa Gartref yn gwneud y cais hwnnw. Ni wyddom pa leoliad a ddarparwyd bryd hynny gan Gyngor Bwrdeistref Sirol Tor-faen, ond mae ei amwysedd wrth beidio â gwrthwynebu'r lleoliad yng Nghwibrân—sy'n union yng nghanol datblygiad tai, ac er ei fod, efallai, yn bodloni rheoliadau'r Swyddfa Gartref nid yw'n bodloni'r rheoliadau cynllunio fel y gwelaf fi hwy nac anghenion cynllunio'r gymuned leol—mae ei amwysedd yn peri syndod mawr i nifer o bobl. Byddwn yn ddiolchgar pe gallai'r Gweinidog ddweud wrthyf a yw'r cyfarwyddyd hwnnw o 1998 i awdurdodau lleol yng Nghymru, a oedd, wrth gwrs, yn rhagflaenu'r Cynulliad, mewn grym o hyd, ac a yw'n ofynnol i lywodraethau lleol drwy Gymru ddarparu lleoliadau ar gyfer carchardai yng Nghymru.

Y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol (Brian Gibbons): Diolch i William Graham am gyflwyno'r pwnc hwn i'w drafod. Mae'r mater hwn wedi creu cryn ddiddordeb ar hyd a lled Cymru ers i'r Weinyddiaeth Gyfiawnder lansio'i hymgyngoriad ar leoliadau posibl ar gyfer carchardai yng Nghymru.

Pan siaradwn am garchardai, rhaid inni beidio byth â cholli golwg ar eu pwrpas. I mi, mae'n ddeublyg. Eu pwrpas yw sicrhau cyfiawnder i ddiodefswyr troseddau a rhoi cyfle i'r troseddwr gael ei adsefydlu. Mae sicrhau cyfiawnder yn bwysig. Rhaid dangos i'r rheini sy'n troseddu nad yw eu trosedd yn dderbyniol gan gymdeithas, ac mae cosbi'n ffordd i wneud hynny. Fodd bynnag, er mwyn cael llai o aildroseddu, ac i roi terfyn ar y syndrom drws troi, rhaid i'n carchardai fod yn fwy na lleoedd cadw; rhaid iddynt gynnig cyfleoedd gwirioneddol i adsefydlu a diwygio cymeriad.

Yn y cyd-destun hwnnw, croesawaf lawer o'r

William Graham had to say. It was a welcome departure from the 'prison works' message of Michael Howard a decade or more ago. We need to work to provide offenders with the skills that they need to make a fresh start on release, instead of continuing in a life of crime. That means offering help to the many offenders who have drug and alcohol problems, as well as those who have mental illnesses. Our new substance misuse strategy, which I launched earlier today, emphasises the need for better provision of substance misuse services for prisoners, as well as for better integration of services inside and outside of prison. That means services being commissioned locally, so that they can be properly aligned with the needs of the prisoners and of the community outside.

For the last four years, the Assembly Government has funded and supported the innovative transitional support scheme. This provides support on release to prisoners with significant alcohol and drug problems who have served less than 12 months in custody and are not entitled to statutory help. Importantly, this scheme extends to female prisoners returning to Wales from England. This service provides mentoring support, guidance and practical assistance, and is a unique, made-in-Wales policy.

I recently visited a transitional support scheme that covers the South Wales Police, Gwent Police, and Dyfed-Powys Police areas, and met service users and parents. I was particularly impressed by how the scheme is managed, and was encouraged by the positive impact that it is having on individuals and their families. During the summer, I also visited Parc prison and Cardiff prison. I was pleased to learn that the prison staff are working well with local service providers. However, it is clear that more needs to be done to ensure that treatment is better focused. As I said earlier, we have covered this in our recently published substance misuse strategy.

hyn yr oedd gan William Graham i'w ddweud. Yr oedd yn symudiad i'w groesawu oddi wrth y neges 'gwaith carchar' gan Michael Howard ddegawd neu fwy yn ôl. Rhaid inni weithio i roi i droseddwyr y sgiliau y mae arnynt eu hangen i ddechrau o'r newydd pan gânt eu rhyddhau, yn hytrach na pharhau mewn bywyd o droseddu. Mae hynny'n golygu cynnig cymorth i'r troseddwyr niferus sydd â phroblemau cyffuriau ac alcohol, yn ogystal â'r rheini sydd â salwch meddwl. Mae ein strategaeth newydd ar gamddefnyddio sylweddau, a lansiwyd gennyf yn gynharach heddiw, yn pwysleisio bod angen darpariaeth well i garcharorion o ran gwasanaethau camddefnyddio sylweddau, yn ogystal â'r angen am integreiddio'n well y gwasanaethau y tu mewn a'r tu allan i'r carchar. Mae hynny'n golygu comisiynu gwasanaethau'n lleol, y gallant gyd-fynd yn briodol ag anghenion y carcharorion a'r gymuned y tu allan.

Dros y pedair blynedd diwethaf, mae Llywodraeth y Cynulliad wedi ariannu cynllun cymorth y cyfnod pontio arloesol a'i gefnogi. Mae hwn yn rhoi cymorth i garcharorion sy'n cael eu rhyddhau, sydd â phroblemau mawr gydag alcohol a chyffuriau, sydd wedi treulio llai na 12 mis mewn carchar a heb hawl i gael cymorth statudol. Yn bwysig, mae'r cynllun hwn yn cynnwys carcharorion sy'n fenywod sy'n dychwelyd i Gymru o Loegr. Mae'r cynllun hwn yn rhoi cymorth mentora, canllawiau a chymorth ymarferol, ac mae'n bolisi unigryw wedi ei lunio yng Nghymru.

Yn ddiweddar, ymwelais â chynllun cymorth y cyfnod pontio sy'n berthnasol i Heddlu De Cymru, Heddlu Gwent, ac ardaloedd Heddlu Dyfed-Powys, a chyfarfûm â defnyddwyr y gwasanaeth a rhieni. Gwnaethpwyd argraff arnaf yn arbennig gan y modd y rheolir y cynllun, a chefais fy nghalonogi gan yr effaith gadarnhaol a gaiff ar unigolion a'u teuluoedd. Yn ystod yr haf, ymwelais hefyd â charchar y Parc a charchar Caerdydd. Yr oeddwn yn falch gweld bod staff y carchar yn gweithio'n dda gyda darparwyr gwasanaethau lleol. Fodd bynnag, mae'n eglur bod rhaid gwneud mwy i sicrhau bod triniaethau'n canolbwyntio'n well. Fel y dywedais yn gynharach, yr ydym wedi

ymdrin â hyn yn ein strategaeth ar gamddefnyddio cyffuriau a gyhoeddwyd yn ddiweddar.

Capacity in the prison estate has increased by a third over the last 10 years. As we know, the Ministry of Justice is committed to expanding capacity in order to provide a total of 96,000 places from 2014. The Welsh Assembly Government has always made it clear that we want as many Welsh prisoners as possible to serve their time in Wales. Currently, we have insufficient capacity in south Wales, no capacity in north Wales, no provision anywhere for women prisoners, and we need to look at expanding youth provision. It is vital that prisoners serve their time as close to their own communities as possible. That is important so that they can maintain better links with their families and are more easily integrated back into their communities on release. Both factors are key in reducing reoffending, and are important for all prisoners, but particularly for women prisoners.

5.20 p.m.

Women prisoners make up a small percentage of the total prison population, but we need to be more active in reducing their numbers. Where women are given custodial sentences, we must look for different solutions that allow them to maintain close links with their families. We have welcomed Baroness Corston's report on female prisoners, and we hope that the Ministry of Justice will move quickly to implement as many of her recommendations as possible. Here in Wales, we also have the innovative women's turnaround project in Cardiff, funded by the National Offender Management Service. It has been operational for almost a year, and was mentioned favourably in the UK Government's response to the Corston report, and, indeed, the report of the Welsh Affairs Select Committee on the Welsh prison estate. The project delivers a multi-functional women's centre with accommodation for female offenders and women considered vulnerable to offending.

Mae capasiti yn yr ystad carchardai wedi cynyddu un rhan o dair dros y 10 mlynedd diwethaf. Fel y gwyddom, mae'r Weinyddiaeth Gyfiawnder wedi ymrwymo i gynyddu capasiti i ddarparu cyfanswm o 96,000 o leoedd o 2014. Mae Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi'i gwneud yn glir bob amser fod arnom eisiau i gynifer â phosibl o garcharorion Cymru dreulio'u cyfnod yng Nghymru. Ar hyn o bryd, nid oes gennym ddigon o gapasiti yn ne Cymru, nid oes dim capasiti yng ngogledd Cymru, dim darpariaeth yn unman i garcharorion sy'n fenywod, ac mae angen inni ystyried ehangu'r ddarpariaeth ar gyfer pobl ifanc. Mae'n hanfodol i garcharorion gael treulio'u cyfnod cyn agosed ag sy'n bosibl at eu cymunedau eu hunain. Mae hynny'n bwysig er mwyn iddynt allu cynnal cysylltiadau gwell gyda'u teuluoedd, ac er mwyn iddynt gael eu hintegreiddio yn ôl yn eu cymunedau pan gânt eu rhyddhau. Mae'r ddau ffactor yn allweddol wrth leihau aildroseddu, ac yn bwysig i bob carcharor, ond yn arbennig i fenywod sy'n garcharorion.

5.20 p.m.

Canran fach o gyfanswm poblogaeth y carchardai yw carcharorion sy'n fenywod, ond mae angen inni fod yn fwy dyfal i ostwng eu niferoedd. Pan fydd menywod yn cael dedfrydau carchar, rhaid inni chwilio am atebion gwahanol sy'n caniatáu iddynt gadw cysylltiadau agos â'u teuluoedd. Yr ydym wedi croesawu adroddiad y Farwnes Corston ar garcharorion benywod, a gobeithio y bydd y Weinyddiaeth Gyfiawnder yn symud yn gyflym i weithredu cynifer o'i hargymhellion ag sy'n bosibl. Yma yng Nghymru mae gennym yn ogystal, yng Nghaerdydd, y prosiect 'turnaround' arloesol i fenywod sy'n cael ei ariannu gan y Gwasanaeth Cenedlaethol Rheoli Troseddau. Mae ar waith ers blwyddyn bron, a soniwyd yn ffafriol amdano yn ymateb Llywodraeth y DU i adroddiad Corston, ac, yn wir, yn adroddiad y Pwyllgor Dethol ar Faterion Cymreig ar ystad carchardai Cymru. Mae'r prosiect yn darparu canolfan amlbwrpas i fenywod gyda lleoedd ar gyfer troseddwyd

Within the first six months of operation, the project has already achieved an excellent reputation and there have been around 100 referrals. These have come from the prison service itself, the probation service, and from third sector organisations. We are also beginning to develop benefit advice services for prisoners so that they will be better able to engage with the welfare system on emerging from detention.

As Members will know, the Ministry for Justice, and previously the Home Office, have been looking for possible prison sites in Wales for some time. It is important that you know our role in that search. First, we have made it clear that we support the principle of having more prison capacity in Wales, and, in particular, providing more accommodation for women. In response to Mike German, I am not in a position now to give the detailed information that he requested, but I will be happy to provide him with clarification, and I will try to make the information available to other Assembly Members.

Secondly, we have consistently highlighted the lack of facilities in north Wales, and we were pleased when the Ministry of Justice agreed to extend its search into north Wales. Thirdly, in relation to south Wales, we have consistently pressed the Ministry of Justice to consider a location in the Heads of the Valleys.

Prisons are, first and foremost, for the punishment and rehabilitation of offenders, but they also bring jobs and economic benefits to communities. As a rule, for every 100 prisoners housed, 30 to 40 jobs are created, and that does not include the hundreds of jobs that could be created during construction and fit-out. It is right that we make the case for locating a new prison where the benefits of it are most needed, and, in the south Wales context, that means in the Valleys rather than along the M4 corridor. Throughout this process, Welsh Assembly Government officials have provided practical advice and suggestions about a range of sites that might be suitable in each of the areas under consideration. They have also accompanied Ministry of Justice officials on

sy'n fenywod a menywod a ystyrir yn agored i droseddu. O fewn y chwe mis cyntaf ar waith, mae'r prosiect eisoes wedi ennill enw da iddo'i hun, a bu tua 100 o achosion o atgyfeirio. Daeth y rhain o'r gwasanaeth carchardai ei hun, y gwasanaeth prawf, ac o fudiadau'r trydydd sector. Yr ydym hefyd yn dechrau datblygu gwasanaethau sy'n rhoi cyngor ar fudd-daliadau i garcharorion fel y bydd yn haws iddynt ymwneud â'r system lles pan ddeuant o'r carchar.

Fel y bydd Aelodau'n gwybod, mae'r Weinyddiaeth Gyfiawnder, a'r Swyddfa Gartref gynt, wedi bod yn chwilio ers cryn amser am safleoedd posibl ar gyfer carchardai yng Nghymru. Mae'n bwysig ichi wybod beth yw ein rôl ni yn y chwilio hwnnw. Yn gyntaf, yr ydym wedi dweud yn eglur ein bod yn cefnogi'r egwyddor o gael mwy o gapasiti carchardai yng Nghymru, a mwy o leoedd i fenywod yn arbennig. Wrth ymateb i Mike German, nid wyf mewn sefyllfa'n awr i roi'r wybodaeth fanwl y gofynnodd amdani, ond byddaf yn falch o roi eglurhad iddo, a cheisiaf ddarparu'r wybodaeth i Aelodau eraill y Cynulliad.

Yn ail, yr ydym wedi tanlinellu'n gyson y diffyg cyfleusterau yng ngogledd Cymru, ac yr oeddem yn falch pan gytunodd y Weinyddiaeth Gyfiawnder ymestyn ei chwilio i ogledd Cymru. Yn drydydd, o ran de Cymru, yr ydym wedi pwysu'n gyson ar y Weinyddiaeth Gyfiawnder i ystyried lleoliad ym Mlaenau'r Cymoedd.

Diben carchardai yn gyntaf ac yn bennaf yw cosbi ac adsefydlu troseddwyr, ond maent hefyd yn dod â swyddi a manteision economaidd i gymunedau. Fel rheol, am bob 100 o garcharorion sy'n cael eu lletya, mae 30 i 40 o swyddi'n cael eu creu, ac nid yw hynny'n cynnwys y cannoedd o swyddi y gellid eu creu yn ystod yr adeiladu a'r paratoi. Mae'n briodol inni gyflwyno'r ddadl dros leoli carchar newydd lle mae'r angen mwyaf am fanteision, ac yng nghyd-destun de Cymru mae hynny'n golygu yn y Cymoedd yn hytrach nag ar hyd coridor yr M4. Drwy gydol y broses hon, mae swyddogion Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi rhoi cyngor ac awgrymiadau ymarferol ar amrywiol safleoedd a allai fod yn addas ym mhob un o'r ardaloedd dan ystyriaeth.

site visits. However, as I have said, in south Wales we have made the case strongly and consistently for a Heads of the Valleys location.â

In supporting the case for a new prison in south Wales, we have said that we have to look at the wider social implications. The Ministry of Justice consultation document offers two sites in south Wales—one in Cwmbran, and one in Merthyr. We are aware of the resolute local opposition to the proposed site in Cwmbran, articulated by the local Member of Parliament, Paul Murphy, and the constituency Assembly Member, Lynne Neagle. We also know that Torfaen County Borough Council has earmarked the Cwmbran site for other purposes that fit its wider regeneration plan for that area. I know from recent discussions with the council leader, Bob Wellington, that the council is opposed to the site in Cwmbran being used for the prison. Those elected representatives are articulating widespread local public sentiment in relation to the Cwmbran location, as William said in his contribution. On the other hand, I know that the Merthyr site has attracted wide cross-party support from elected representatives. While not wishing to pre-empt the decision of the Ministry of Justice, we, as an Assembly Government, would have a strong preference for the Merthyr Tydfil site over the Cwmbran site, both on the grounds of its regenerative potential and on the basis of the level of local support or opposition. We will not take a view on the relative priorities of building a prison in north or south Wales, but there is a strong case for building a new prison in both. However, ultimately, that is a decision for the Ministry of Justice. We have not taken a position on which of the sites in north Wales would be more suitable.

To conclude, we need a prison estate in Wales that properly covers the whole geography of Wales, which includes proper provision for women and young offenders

Maent hefyd wedi mynd gyda swyddogion y Weinyddiaeth Gyfiawnder ar ymweliadau safle. Fodd bynnag, fel y dywedais, yn ne Cymru yr ydym wedi cyflwyno'r ddadl yn gadarn ac yn gyson dros leoliad ym Mlaenau'r Cymoedd.

Wrth gefnogi'r ddadl dros gael carchar newydd yn ne Cymru, yr ydym wedi dweud ei bod yn rhaid inni ystyried y goblygiadau cymdeithasol ehangach. Mae dogfen ymgynghorol y Weinyddiaeth Gyfiawnder yn cynnig dau leoliad yn ne Cymru—y naill yng Nghwbrân a'r llall ym Merthyr. Yr ydym yn ymwybodol o'r gwrthwynebiad penderfynol yn lleol i'r safle arfaethedig yng Nghwbrân, gwrthwynebiad a leisiwyd gan yr Aelod Seneddol lleol, Paul Murphy, a'r Aelod Cynulliad dros yr etholaeth, Lynne Neagle. Gwyddom hefyd fod Cyngor Bwrdeistref Sirol Tor-faen wedi neilltuo safle Cwbrân at ei bwrsasau eraill sy'n asio â'i gynlluniau adfywio ehangach ar gyfer yr ardal honno. Gwn o drafodaethau'n ddiweddar ag arweinydd y cyngor, Bob Wellington, fod y cyngor yn gwrthwynebu defnyddio'r safle yng Nghwbrân ar gyfer y carchar. Fel y dywedodd William yn ei gyfraniad, mae'r cynrychiolwyr etholedig hynny yn lleisio teimladau cyhoeddus lleol, eang ynghylch y lleoliad yng Nghwbrân. Ar y llaw arall, gwn fod y safle ym Merthyr wedi cael cefnogaeth eang ar draws y pleidiau gan gynrychiolwyr etholedig. Er nad ydym yn dymuno rhagfynegi penderfyniad y Weinyddiaeth Gyfiawnder, byddai'n llawer gwell gennym ni fel Llywodraeth y Cynulliad y safle ym Merthyr, yn hytrach na'r safle yng Nghwbrân, a hynny ar sail ei botensial i gael ei adfywio a hefyd ar sail faint o gefnogaeth neu wrthwynebiad sydd yn lleol. Ni fyddwn yn mynegi barn am flaenoriaethau cymharol codi carchar yng ngogledd neu dde Cymru, ond mae dadl gref dros adeiladu carchar newydd yn y gogledd ac yn y de. Fodd bynnag, yn y pen draw penderfyniad y Weinyddiaeth Gyfiawnder fydd hynny. Nid ydym wedi cymryd safbwynt ar ba un o'r safleoedd yng ngogledd Cymru a fyddai fwyaf addas.

I orffen, mae arnom angen ystad carchardai yng Nghymru a fydd yn cwmpasu'n briodol holl ddaearyddiaeth Cymru, a fydd yn cynnwys darpariaeth briodol ar gyfer

and which provides the necessary support to offenders so that, at the end of their sentence, they are better fitted to move back into society and to make a fresh start.

We are heading in the right direction, but we have a way to go. Hopefully, the Ministry of Justice will give due weight to the opinions of AMs, as expressed in this debate today, and to the views of the Welsh Assembly Government.

The Deputy Presiding Officer: That brings today's proceedings to a close.

menywod a throseddwyr ifanc, ac a fydd yn rhoi'r gefnogaeth angenrheidiol i droseddwyr fel y byddant, ar ddiwedd eu dedfryd, wedi'u paratoi'n well i ddychwelyd i gymdeithas a dechrau o'r newydd.

Yr ydym yn mynd i'r cyfeiriad iawn, ond mae gennym lawer o waith i'w wneud eto. Gobeithio y bydd y Weinyddiaeth Gyfiawnder yn rhoi sylw dyledus i farn ACau, fel y cafodd ei mynegi yn y ddadl hon heddiw, ac i farn Llywodraeth Cynulliad Cymru.

Y Dirprwy Lywydd: Dyna ddiwedd ein trafodion am heddiw.

*Daeth y cyfarfod i ben am 5.26 p.m.
The meeting ended at 5.26 p.m.*

Aelodau a'u Pleidiau Members and their Parties

Andrews, Leighton (Llafur – Labour)
 Asghar, Mohammad (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Barrett, Lorraine (Llafur – Labour)
 Bates, Mick (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
 Black, Peter (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
 Bourne, Nick (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Burnham, Eleanor (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
 Burns, Angela (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Butler, Rosemary (Llafur – Labour)
 Cairns, Alun (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Chapman, Christine (Llafur – Labour)
 Cuthbert, Jeff (Llafur – Labour)
 Davidson, Jane (Llafur – Labour)
 Davies, Alun (Llafur – Labour)
 Davies, Andrew (Llafur – Labour)
 Davies, Andrew R.T. (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Davies, Jocelyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Davies, Paul (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Elis-Thomas, Dafydd (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Evans, Nerys (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Franks, Chris (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 German, Michael (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
 Graham, William (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 Gregory, Janice (Llafur – Labour)
 Griffiths, John (Llafur – Labour)
 Griffiths, Lesley (Llafur – Labour)
 Gibbons, Brian (Llafur – Labour)
 Hart, Edwina (Llafur – Labour)
 Hutt, Jane (Llafur – Labour)
 Isherwood, Mark (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
 James, Irene (Llafur – Labour)
 Jenkins, Bethan (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Alun Ffred (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Ann (Llafur – Labour)
 Jones, Carwyn (Llafur – Labour)
 Jones, Elin (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Gareth (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Helen Mary (Plaid Cymru – The Party of Wales)
 Jones, Ieuan Wyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)

Law, Trish (Annibynnol – Independent)
Lewis, Huw (Llafur – Labour)
Lloyd, David (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Lloyd, Val (Llafur – Labour)
Melding, David (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Mewies, Sandy (Llafur – Labour)
Millar, Darren (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Morgan, Jonathan (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Morgan, Rhodri (Llafur – Labour)
Neagle, Lynne (Llafur – Labour)
Ramsay, Nick (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Randerson, Jenny (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Ryder, Janet (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Sargeant, Carl (Llafur – Labour)
Sinclair, Karen (Llafur – Labour)
Thomas, Gwenda (Llafur – Labour)
Thomas, Rhodri Glyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Watson, Joyce (Llafur – Labour)
Williams, Brynle (Ceidwadwyr Cymreig – Welsh Conservatives)
Williams, Kirsty (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Wood, Leanne (Plaid Cymru – The Party of Wales)